

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ЇСТОРІО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 10 (547), October, 1993, Vol. XLVI

Відповідальні Редактори — Ілля Дмитрів і Сергій Квіт
Технічний Редактор — Орест Андрійв

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, п-ні мгр О. Керзюк,
мгр О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпет,
інж. В. Олесків, д-р Б. Стебельський, проф.
д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1993 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (547)

ЖОВТЕНЬ, 1993

Річник XLVI

Зміст X-ої книжки

До питань державного будівництва

Степан Бандера: ЗНАЧЕННЯ ШИРОКИХ МАС ТА ЇХ ОХОПЛЕННЯ	1155
Б. Паратонський: НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ	1158
Роман Кісь: ІМПЕРСЬКА ДУША РОСІЙСЬКОЇ ІДЕЇ	1163
Ірина Калинець: І ЧУЖОМУ НАУЧАЙТЕСЬ, І СВОГО НЕ ЦУРАЙТЕСЬ	1168
Микола Шатилів: «З КОМУНІЗМОМ БИТИМУСЬ АЖ ДО СМЕРТИ...»	1175

Всеукраїнський Збір...

— ДЕРЖАВНА КОНЦЕПЦІЯ	1182
Омелян Кушпета: ДІЙСНІСТЬ ВИМАГАЄ ДІЙ	1184
Трохим Ковальчук: ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ТА ШЛЯХИ ВИХОДУ З НЕЇ	1187
Василь Олесків: ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН 1945-1993	1192
Іван Білас: ПРАВООХОРОННА І ПРАВООСВІТОВА СИСТЕМА В МЕХАНІЗМІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	1199
Ілля Дмитрів: ЧАС НА ПАТРІАРШЕ ЗАВЕРШЕННЯ УГКЦ	1208
З. К.: ЗА ВЕЛИКУ СПРАВУ	1216

Поезія

Галина Гордасевич: ВСЕСВІТ ВІДБИВАЄТЬСЯ В КРАПЛИНІ	1221
Ярослав Яблонський: ЗОЙК — 1223; ВИКЛИК — 1224.	

Спогад

Юрій Киянець: А ХОТІЛИ СТВОРИТИ ЗАГІН УПА	1226
Юрій Киянець: БЕЗЖАЛЬНЕ СОНЦЕ — 1227; З-ПІД СНІГУ — 1227; СТАНЬ НА БІЙ — 1227.	

Наука, Досліди

Євген Маланюк: НАРИСИ З ІСТОРІЇ НАШОЇ КУЛЬТУРИ (Продовження, 2)	1229
Роман Горак: РОДОВІД ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ	1238

Огляди, рецензії

Володимир Жила: ПИТАННЯ, КИМ БУТИ, ПОСТАЄ ПЕРЕД БАГАТЬМА	1242
Святослав Караванський: ЧИ МОЖНА ПОЗИЧИТИ ДУШУ?	1244
І. Качуровський: ПРО ХОЛОДНЕ ТЯЖИННЯ І ТЕПЛЕ ВІВСЯНЕ ПЕЧИВО	1247
Т. Мацьків: ТРИДЦЯТЬЛІТТЯ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА» (1963-1993)	1253

Присвяти

С. Голяш: ПРО ВІЛЬНУ УКРАЇНУ ТИХО СНИ	1259
---	------

Низові клітини Конгресу в дії

Лєся Самійленко: З ДІЯЛЬНОСТІ ОБЛАСНИХ ОСЕРЕДКІВ	1262
--	------

З листів до Редакції

— ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ	1272
— ЗАКЛИК	1273
— ВІД КОНСИСТОРІЇ УАПЦ, ЛЬВІВ	1274
— ВОРОГИ ЗМЕЛИ СЕЛО	1274
— ВІД РОМАНА КОСЬЯ	1275
— З ПРИВОДУ СТАТТІ ПЕТРА СОРОКИ «ВИШКІЛ ДУН НА ФІЛЬВАРКУ КВЕЛЬ»	1276
— ПОЯВИВСЯ НОВИЙ ТОМ 19 ТОМ «ЛІТОПISY УПА»	1278

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Печерська Лавра в Києві, вид Дніпра й Подолу

До питань державного будівництва

Степан БАНДЕРА

ЗНАЧЕННЯ ШИРОКИХ МАС ТА ЇХ ОХОПЛЕННЯ

Ця стаття Степана Бандери була друкована за підписом С. Сірий, у цикло-стилевому виданні «Визвольна Політика» (ч. 1, рік I, Прага, січень 1946). Автор вказує на значення та важливість участі широких кіл громадянства у внутрішньо-політичній дії, скерованій на допомогу для революційно-визвольної боротьби, і дає ряд практичних вказівок для проведення цієї акції, що припадуться організаторам політичного життя в Україні і сьогодні.

Наша внутрішньо-політична праця скерована на те, щоб дослівно охопити весь загал громадянства, щоб дійти до кожного українця, як причетного, так і непричетного до загального громадського життя, однаково — в рамках того життя чи поза ними і незалежно від них.

Найважливіша справа — здобути безпосередній вплив, включити у нашу боротьбу найбільшу і найвартіснішу їх частину. Тому за об'єкт своєї політичної праці беремо всю народню масу.

Для нас вона важлива з таких міркувань: поперше, маса — це збірнота одиниць. Для того, щоб впливати на найбільшу кількість українців одночасно, охоплюємо своїм впливом всю масу. В ній живуть з неї виростають найцінніші своєю ідейністю, бойовістю і здібностями одиниці, тоді, як відповідна акція їх розбудить, дасть їм нагоду і відкриє дорогу, щоб вони виявили себе. Багато таких високоцінних людей живе, можна б сказати, у глухій гущі маси, але про їхні здібності і цінні для політичної праці прикмети не знають ані вони самі, ані ніхто інший. Треба піти в найгустішу масу, на саме дно, щоб до них дійти, і треба відповідної акції, щоб їх покликати.

Подруге — нам треба опанувати своїми ідеями, боротьбою і відповідними акціями теж саму масу, як збірну одиницю. Треба втягнути її у політичну дію. Бо вона дає політичному рухові та організації широке опертя. Масовість же надає революційній боротьбі та кожній політичній дії велику розгінну силу та помножує її кількість.

У нашій боротьбі маса — це важливий фактор, як збірнота одиниць, її приєднуємо і гуртуємо. І навпаки, з допомогою одиниць охоплюємо й опановуємо масу. Йдемо цими обома шляхами одночасно, а одна праця підсилює другу.

Насамперед ми повинні докладно пізнати кожне середовище, серед якого думаємо вести політичну роботу. Не вистачить знати загально характер і прикмети елементів, що в ньому гуртуються, чи загальну психологію маси. Треба вивчати кожне конкретне середовище, зокрема треба пізнати його особливі прикмети. Очевидно, все це приходить ся робити вже під час самої діяльності, бо довгі

вступні спостереження і дослідження перед приступленням до праці ми, в нинішніх обставинах, не можемо собі дозволити.

Пізнати середовище — значить пізнати його тип, його окремі вияви, відхилення від пересічного, різного роду особливості. Треба пізнати і збагнути людей, спосіб їхнього думання, сприймання і реагування на ті чи інші явища, знати, чим вони живуть, як і що переживають, як ставляться до різних явищ. Насамперед треба поцікавитися їхнім матеріальним станом, умовами побуту, життя, праці, можливостями влаштувати і поліпшити їхнє життя, їхні умови, потреби і бажання.

Для того треба нашим членам входити в життя мас, в усі його вияви. Шукати різних зустрічей з людьми та цікавитися якнайбільшою кількістю їхніх справ.

Для того, щоб могли і вміти повести успішну працю для опанування широких мас, треба брати їх такими, якими вони є в дійсності, це значить, також з усіма їхніми хибамі і недомаганнями. Підходячи до мас, не слід розраховувати тільки на високовартісні чи вже вироблені елементи і тільки такими займатися, а на інших махнути рукою. При всіх акціях, які розраховані на ширші маси, кінечним є пристосовувати свою тактику і цілий підхід до рівня пересічного громадянина, до його зацікавлень, способу думання та його здібностей і готовності йти шляхом політичної боротьби та відповісти вимогам, що їх вона ставить.

Тож тактика політичної праці серед широких мас мусить бути нескладна і в кожному відношенні пристосована до політичного рівня даного середовища. Такі вимоги ставить само життя і без цього політична праця, наставлена на широкі маси, є безуспішна, особливо спочатку.

Якщо б ми переставили всю свою працю на масові рейки, тоді у висліді понизився б її рівень. Але цього не думаємо робити. Подібно, як досі, так і надалі нам треба продовжувати ті всі роди й форми нашої діяльності, які розраховані на кращі, передові елементи. Роботу, що має активізувати, притягати, гуртувати, вирощувати й заправляти найкращі передові одиниці з маси, мусимо далі посилювати і не може бути й мови про те, щоб її занедбувати або припинити.

Ідеться про поширення нашої діяльності, а не про переставлення її на інші рейки. Маємо закріплювати й скріплити політичну роботу, призначену для широких мас, не послаблюючи праці, розрахованої на передові, провідні елементи. Ведемо свою внутрішньо-політичну працю кількома шляхами одночасно. Чим вищі вимоги ставимо до середовища, тим вищий політичний рівень даної праці та одночасно тим вужчі її рамці і тим вужчі охоплювані ними кола. Навпаки, чим ширші кола охоплює політична акція, і чим нижчий пересічний рівень її учасників, тим простіший характер даної політичної роботи.

Коли масову політичну працю ми пристосовуємо до характеру і рівня широких мас, то робимо це тільки з тактичних міркувань. Насамперед — зміст завжди остається незмінний, міняються лише зовнішні форми й практична постановка роботи. Але і в цьому відношенні не думаємо постійно пристосовуватися до рівня мас. Як тільки в певному середовищі здобудемо ґрунт під ногами, зразу

ж починаємо формувати ці маси, підтягаючи їх на вищий рівень та, крок за кроком, починаємо вести їх до цілі. Маючи вплив на масу, починаємо нею кермувати і з стану маси, до якої спочатку нам треба було пристосовувати свою тактику, переводимо її до ролі свідомого, виробленого й активного чинника в нашій політичній боротьбі.

При першому погляді на цю справу може здаватися, що за недостатньої кількості людей на цих теренах не зможемо цього робити серед передових елементів, тобто, що будемо примушені братись за одну або за другу працю. Та в дійсності так не мусить бути.

Робота широкого, масового характеру, вироблення відповідної методики праці, створення потрібної організаційної апаратури, вишукування правильних шляхів і надання потрібної розгінної сили — все це вимагає спочатку великого вкладу енергії та відставлення поважної кількості людей до праці. Але для продовження і дальшого поглиблення праці не треба додавати нових сил, навіть не конечно залишати зайнятих на початку. Бо вже в скорому часі початковий вклад сил буде оплачуватися припливом нових розбуджених до активності сил.

У висліді активної праці серед широких мас, до нашої диспозиції стане багато нових людей. Їм можна буде великою мірою доручити менш складні політичні завдання і відтяжити людей з більшим політичним виробленням, дуже потрібних нам сьогодні для відповідальнішої політичної дії. Діяльність серед мас значною мірою вестимуть далі ті нові люди, які виявляться і прийдуть до нас.

У висліді активізації мас та здобуття серед них впливу, будемо мати тривкішу й сильнішу позицію у багатьох ділянках громадського життя. Тому що зміст праці серед широких мас не є інший від змісту нашої політичної праці, яку ми досі вели серед вужчих кіл, доводиться тільки вибрати для неї відповідну форму. Головне завдання — це устійнення змісту, сама ж популяризація готового не важка і не вимагає багато праці.

У сучасний момент ми розпоряджаємо таким великим політичним капіталом, що масовою політичною роботою не зменшимо його, а навпаки, збільшимо. Пам'ятаймо далі, що боротьба проти гітлерівської Німеччини тепер має велике значення, а з часом буде його втрачати. Якщо цього тепер не використаємо, то з таким трудом здобутий політичний капітал великою мірою розтратимо.

Отже, якщо ми не охопимо мас, то вони частинно підуть не з нами, чи частинно навіть проти нас та великою мірою здеморалізуються. А ми потребуємо мас у нашій політичній боротьбі, в тому теж і мас еміграційних.

Б. ПАРАХОНСЬКИЙ,
доктор філософських наук

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Передмова

Національний чинник є найбільш істотним у державотворчому процесі будь-якої суверенної країни. Нехтуванням ним може призводити до неприхованої конфронтації різних етнодемографічних верств населення, до національних конфліктів, руйнування державности, а в разі правильного вирішення — сприяти консолідації нації та цивілізованому співіснуванню поліетнічної спільноти в межах єдиної держави. Для розбудови України, як суверенної держави, важливого значення набуває усвідомлення її народом національних інтересів, які мають бути покладені в основу внутрішньої та зовнішньої політики, стратегії дій щодо створення системи національної безпеки, самозбереження народу, як незалежної української нації.

На основі історичного досвіду розвитку України, сучасних уявлень про її геополітичний простір, враховуючи український менталітет та напрямки інтеграції у світове співтовариство, автор намагається виробити концептуальні основи визначення національних інтересів України, окреслити головні сфери їхньої реалізації. Безперечно, позиція його не в усьому є бездоганною, але не можна не визнати вдумливого, творчого підходу до фундаментальних проблем сучасних державотворчих процесів в Україні.

Виносячи на суд читача наукову розвідку доктора філософських наук Б. Парахонського, Національний Інститут Стратегічних Досліджень плянує й надалі опрацьовувати актуальні питання національних інтересів України.

С. Пирожков
член-кореспондент АН України,
директор Національного Інституту
Стратегічних Досліджень

* * *

Визначення

Під національним інтересом слід розуміти природню потребу або прагнення суспільства до такого стану, який забезпечує його нормальне існування та розвиток. Суспільство, відповідно до усвідомлення власних потреб, створює механізми забезпечення своїх інтересів, насамперед — державу та систему влади. Усвідомлені національні інтереси становлять основу внутрішньої та зовнішньої політики держави, визначають ідеологію державної системи.

Суспільство складається з окремих осіб, соціальних груп і великих страт, кожна із своїми власними інтересами, що часто суперечать одне одному. Але сфера національних інтересів поєднує інтереси різних суб'єктів, і в суспільстві, побудованому на демократичних засадах, інтереси окремої особи є складовою інтересів суспільства. Національні інтереси відображають об'єктивні потреби всього суспільства і ґрунтуються на історичному досвіді народу, традиціях його державного будівництва, а також на розумінні процесів розвитку суспільства, формуються відповідно до історичного вибору й ідеалів бажаного майбутнього. Сфера національних інтересів пов'язана з дією механізмів самозбереження нації та держави, зі створенням максимально сприятливих умов для її цивілізованого розвитку.

Національні інтереси визначаються волевиявленням народу безпосередньо або через вищі інститути державної влади. Лише в демократичному суспільстві існують більш або менш надійні гарантії того, що егоїстичні інтереси окремих осіб, соціальних груп, партій не будуть представлені, як загальнонаціональні. Різні політичні сили в суспільстві формують свої уявлення про долю нації та визначають пріоритети у сфері національних інтересів, а ставши при владі, намагаються реалізувати інтереси нації так, як вони їх розуміють. Але жодна політична сила не може втримати владу інакше як за допомогою грубої сили, якщо її державна політика суперечить об'єктивним інтересам нації.

Структура національних інтересів

Є сенс виділити три ступені виявлення національних інтересів за їхньою важливістю для суспільства та впливом на державну політику: *життєві, стратегічні і тактичні*.

Життєві інтереси нації — такі, без забезпечення яких неможливе саме існування нації. Їх формування відбувається протягом історії країни, її державного будівництва та розвитку. Це, насамперед, збереження та закріплення *національної ідентичності*, як основи виявлення *суверенних прав нації* на самовизначення, на створення *державності*, та інших механізмів самозахисту. Державно організована нація зацікавлена у збереженні своєї *територіальної цілісності*, а також — формуванні *життєвого простору*: ненасильницькому проникненні у світовий економічний, політичний, інтелектуальний і культурний простір з метою поширення своїх впливів й тіснішої взаємодії із світовим суспільством. До сфери життєвих інтересів нації входить створення умов *економічного добробуту* людини й умов максимального виявлення її підприємницької активності, забезпечення її прав власності. Права й інтереси нації та людини збігаються, коли забезпечено *конституційний*

лад у державі, захищеної від позазаконних зазіхань на владу з боку екстремістських сил. В інтересах нації є створити надійну систему *національної безпеки*. Розвиток нації неможливий і без розвитку матеріальної та духової *культури*, зміцнення морального здоров'я нації, формування *інтелектуального потенціалу*. Будь-яка загроза життєвим інтересам нації загрожує її існуванню і потребує дієвої та швидкої мобілізації всіх можливих ресурсів і захисних механізмів, щоб протидіяти небезпеці.

Стратегічні інтереси визначаються згідно з обраним курсом життя та розвитку нації на довготривалий період, але вони можуть змінюватись у контексті нових історичних умов. Теперішній вибір України визначено результатами грудневого референдуму, і полягає він у розбудові незалежної демократичної держави, в оновленні сучасної економіки та національно-культурному відродженні суспільства. Очевидно, що стратегічний вибір 1918-1920 рр. був нав'язаний Україні ззовні і суперечив життєвим інтересам нації, яка в 30-ті роки опинилася на межі виживання.

Стратегічні інтереси нації є конкретизацією життєвих інтересів, які виявляються у відповідних *історичних умовах*. Так, Україна має свої історичні інтереси в Євразійському регіоні, на Близькому Сході, в Європі. і все це має важливе значення на певний час. Згодом можуть переважати інші інтереси, наприклад, на Далекому Сході або в Америці. Загроза стратегічним інтересам нації становить небезпеку для нормальної життєдіяльності й розвитку країни, що в перспективі може перейти в загрозу життєвим інтересам (скажімо, зволікання з проведенням реформ може перетворити Україну в сировинний додаток іншої держави). Визначені стратегічні інтереси є імперативом для структур виконавчої влади. Їх формування повинно бути прерогативою Президента, а функцією Парляменту — оцінка отих визначень на відповідність життєвим інтересам.

Тактичні інтереси мають локальний, обмежений характер. Як правило, вони короткотривалі дії і зникають з вирішенням відповідних проблем. Значення тактичних інтересів полягає в тому, що вони є *засобами* реалізації стратегічних, засобами їхнього втілення в життя. Так, вирішення стратегічної проблеми забезпечення країни енергоресурсами за рахунок близькосхідної нафти змушує вдаватись до відповідної дипломатичної тактики в цьому регіоні. Загроза тактичним інтересам припустима у таких межах, коли вона не переходить у ранг стратегічної небезпеки. Така загроза може бути ліквідована діями виконавчої влади.

Реалізація інтересів

Концепція національних інтересів країни повинна бути пов'язаною з їх реалізацією в конкретних діях вищих керівних структур держави. Щодо цих дій національні інтереси можна визначити в аспекті самозбереження, розвитку й експансії.

Дії, спрямовані на *самозбереження* нації, стосуються насамперед реалізації життєвих інтересів: збереження територіальної цілості, політичної і економічної незалежності, існуючого суспільного та політичного устрою, захисту та збереження духово-інтелектуального потенціалу нації; а також стратегічних — збереження свого статусу, як значної держави в даному регіоні, свого впливу на інші країни та регіони, захист основних ліній комунікації.

Владні структури повинні піклуватись *розвитком* економічним, суспільно-політичним, духово-інтелектуальним. Якщо усвідомлення національних інтересів обмежене лише намірами захисту та збереження того, що є, рано чи пізно нація опиниться на межі виживання. Інтенція до розвитку неминуче виникає з інтересів самозбереження, але тоді усвідомлення цих інтересів переходить в іншу площину.

Різниця між провідними політичними силами в будь-якому суспільстві полягає в значенні, якого вони надаватимуть двом пов'язаним між собою характерним ознакам існування нації — самозбереженню й здатності до прогресу. Створення нових структур не може не порушувати старих форм, як це буває під час революцій і соціальних катастроф. У цивілізованих суспільствах різниця є більш або менш чіткою: консервативні та ліберально-прогресивні течії відрізняються лише мірою прихильності до нового, але не заперечують ні необхідності соціальної творчості, ні важливості зберігання основних засад суспільства.

Третій тип політичної активності можна визначити, як *експансіоністський*. Кожна нація, якщо вона усталилася в організаційних формах і вирішила основні проблеми свого розвитку (тобто успішно реалізує внутрішні потенції в прогресивному русі), стає здатною до активної експансії. Але слід зазначити, що така експансія проявляється в різних формах і не обов'язково, як *воєнно-політична агресія*. В історії чимало прикладів, коли етнос, створивши міцну державу й отримавши значні можливості для розвитку, агресивно поводився щодо сусідніх народів. Не завжди це було на користь панівній нації, бо витрата сил на підкорення інших призводила до внутрішнього занепаду. В нові часи людство винайшло інші форми експансії — *економічні*, коли нація поширює сфери свого впливу суто економічними засобами, підтримуючи їх політичними та силовими. Але в наш час акценти зміщуються вже в сферу *духово-інтелектуальної експансії*, і саме за цими формами майбутнє в умовах відкритих систем комунікації.

Усвідомлення національних інтересів

Для проведення послідовної та цілеспрямованої політики в усіх сферах життя суспільства, у відносинах з іншими країнами держава повинна чітко усвідомлювати інтереси країни в цілому.

Визначення національних інтересів пов'язане з виявленням пріоритетів і оцінкою наявної ситуації у світі. Буває так, що тактичні інтереси видаються за стратегічні. Так, скажімо для України стратегічною метою визначено стати без'ядерною нейтральною державою, але деякі політики вважають стратегічною метою саме зберігання ядерної зброї. Насправді, це не на користь державній незалежності, бо прив'язує до ядерних технологій у Росії, залучує державу до політики військових протистоянь, гонки озброєнь тощо. Проблема ядерної зброї в Україні є суто тактичною, бо слугує стратегічній меті цивілізованого входження у світове співтовариство шляхом відмови від великодержавницьких амбіцій. Помилки у визначенні політичних пріоритетів призводять до державного безладдя, створюють загрозу існуванню нації.

Усвідомивши власні інтереси, країна має змогу узгоджувати їх з інтересами інших держав, йти на компромісні рішення в тактичних питаннях, не поступаючись стратегічними і життєво важливими інтересами. Національний егоїзм, хоч і надає короточасної переваги, але вона має саме тактичний характер, а в стратегічному пляні може становити не абияку загрозу життєвим інтересам. Яскравий приклад великодержавницького егоїзму подає Росія в стосунках із новими незалежними країнами. Зберігаючи контроль над збройними силами, фінансовою системою, інформаційним простором, Росія намагається використати це у власних національних інтересах, як вона їх розуміє на сьогодні. Не можна сказати, що це розуміння є толерантним і цивілізованим. Спираючись на силу, можна примусити себе боятись, але на цьому не можна будувати довгострокові дружні взаємини.

Від Редакції:

Праця Б. Парахонського взята нами зі сторінок циклоstileвого журнального видання *Національного Інституту Стратегічних Досліджень* (Випуск 6/1993). Передруковуємо її, як вступну частину ширшої розвідки «Концепція національних інтересів України в духово-інтелектуальному вимірі», що появиться в наступних числах «Визвольного Шляху».

Роман КІСЬ

ІМПЕРСЬКА ДУША РОСІЙСЬКОЇ ІДЕЇ

Аж ніяк не досить відкинути російське месіянство або ж теоретично спростувати; ні, його слід витлумачити генетично, пояснити *функціонально*: чому існує, чому самовідтворюється, який його реальний життєвий субстрат, чиї потреби воно вдовольняє, які чинники — соціальні, етнокультурні, етнопсихічні — живлять його майже п'ять століть, щоб, зрештою, актуалізувати в сьогоденні.

Російську месіянську ідею ще, сказати б, в утробі філофеевської доктрини «Москва — третій Рим» було заражено імперським етатизмом; вона ніколи не була винятково ідеєю православного провідництва, духового лідерства чи, власне, культуртрегерства. У внутрішньо-утробній інтоксикованості російської ідеї ще й досі захоронена небезпека ЖОРСТОКОГО Й НИЩІВНОГО ВЕЛИКО-ДЕРЖАВНОГО РЕВАНШИЗМУ, який, оклигавши «після обвалів на окраїнах», знов почне лиховісне своє «збирання»...

І генетично, і функціонально визначальним щодо месіянства і визначальним у московському месіянстві був *етатистський аспект*. Російське месіянство від початку мало не харизматичний, а *великодержавний характер*, було безпосередньо поєднане з державною ідеологією й підпорядковане етатистським цілям внутрішнього скріплення державних структур Росії та її імперського розповсюдження навсесвіт. Російське месіянство не просто перелицьоване з месіянства юдейського і не є такою собі ідеологічною химерою. В імперському контексті воно несло (і несе!) певне функціональне навантаження.

Реальна цілість імперії, за очевидної недостатності органічних зв'язків самої її людности (диперсність розселення на величезних просторах, етнічна мозаїчність, недорозвиненість і «атомізованість» соціального тіла держави), могла підтримуватися, завдяки лише граничній гіпертрофії державницьких суперструктур: їх об'єднавчого тиску згори. А це означало, що за браком цілісних і достатньо динамічних горизонтальних зв'язків, в умовах недоінтегрованих соціальних інфраструктур, посилювався *тиск по вертикалі*, й велетенська імперія трималася купи дедалі більшим скручуванням *лешат влади*. На початку дев'яностих років, коли послабили «етатистські лещата», імперія легко розсипалася. Демократизація — так! Посилення національно-визвольних рухів — так! Але ж було ще й ідейне знецінення та десемантизація месіянської доктрини особливого історичного покликання росіян.

Для сплющування свідомості і для формування ідеологічної спільноти потрібен був потужний тиск єдиної «масивної» ідеї. Спочатку такою була ідея *абсолютної переваги* істинно православною царства, а в большевицькому варіанті — боротьби «за світле майбутнє людства». Імперська «пухлина» породжувала й відповідні ідеологічні страховиська; і хоча, скажімо, Ніколай Бердяев ладен був навіть онтологізувати «великість» Росії, проте й він визнавав, що велетенські розміри імперії були водночас джерелом російської трагедії — гіпертрофії владних структур і посилення деспотизму. З цього погляду російське месіянство слід уважати виплодом московсько-петербурзького деспотизму, бо державницько-імперська самосвідомість увійшла в самісіньке ядро месіянства.

Ось чому і сучасний російський робітник, згадуючи колишній Советський Союз, як *свою* державу, пише, що «якби постав з моголи імператор Петро I, взяв в руки добрячого кілка та й пройшовся по добешках «білодомівських» сепаратистів-розкольників. Р-раз! — це за Естляндію. Два! — це за Ліфляндію. . . » («Наш современник», 1992, ч. 2). Власне, саме таким державницьким кілком і втримували імперію понад триста років, а для того, щоб обґрунтувати перебування геть-чисто всіх у московському месіянському раю, й потрібна була ота об'єднавча ідея.

Месіянсько-об'єднавчу ідею, якою ледь-ледь замасковано колоніальний «кілок», і нині поділяють авторитетні російські вчені, політики, письменники. . . Російське месіянство завжди обслуговувало великодержавність Росії, і російському народові завжди накидали особливу роль об'єднавчого ядра, чи «стрижня інтеграції», а чи геополітичного вузла в європейському контексті. Здійснення імперської синтези вимагало обґрунтування й особливо *об'єднавчої*, особливо *державнорозбудовчої*, ба й *вселенської* потуги росіян. Звідси й циклічна історіософська схема Н. Данилевського, в якій занепалий романо-германський культурно-історичний тип змінюється — слов'янським, що в ньому інтегрально втілено начала інших культурно-історичних типів. Навіть Владімір Соловйов, чиї принципи багато в чому не збігалися зі слов'янофільськими, все ж таки близько підходив до їхнього тлумачення особливої ролі Росії.

Так, у часи російсько-турецької війни (1877 р.) Вл. Соловйов подає споріднену зі слов'янофільською інтерпретацію трьох історичних світів — мусульманського Сходу з його фаталізмом, західної цивілізації з її індивідуалізмом і начебто синтетичного російського слов'янства. За його висновком, росіяни — народ, який втілює цюнайвищу свободу, бо в ньому гармонійно поєднуються пріоритети суспільства із особистим правами. «Слов'янофіли, з якими, — підкреслював філософ, — у мене є спільний ідеальний ґрунт і яких я вважаю мимовольними пророками церковного воз'єднання, слов'яно-

філи завше твердили, що Росія має свою велику всесвітньо-історичну ідею».

Однак, вбачаючи цю ідею в місії об'єднання Східної та Західної Церков, Вл. Соловйов намагався зводити свій уніонально-утопічний ідеал на *політичних силах російського монархізму*. На жаль, він не вбачав цей ідеал єдності в силі духовій, в духовій цілості Тіла Христового — реального духового організму Вселенської Церкви. Під машкарою злуки Церков Вл. Соловйов проповідував своєрідний вічний союз римського Архiereя з російським царем, спілку вищих носіїв двох найбільших дарів — Царства і Священства. Мені здається, що у соловйовській утопії виразно прозирає російський менталітет, вбачається відоме цезаропапистське — пріоритет царя і самодержавних структур в духовому житті Росії, абсолютна підпорядкованість, всупереч Євангельським засадам, церковного життя безумовній владі світського правителя.

Імперсько-етатистська деформація християнства в Росії сприймалася назагал, як норма. Адже ще фундатори слов'янофільства об'єднавчу потугу вбачали не в механічній державно-політичній зорганізованості, а в органічній соборності, отже — в їхніх роздумах про «велике призначення» Росії на перший плян висувалися критерії великодержавницькі. «... одна держава, — писав Кириєвський, — була столицею інших, була серцем, з якого виходить і куди повертається вся кров, усі життєві сили освічених народів». На думку Кириєвського, саме Росія опанує всі галузі європейської освіти і стане духовим вождем Європи. Певна річ, таке духове й культурне провідництво передбачає насамперед *державницьке лідерство*, передбачає особливу роллю однієї держави «бути столицею інших».

Правда, Хомяков, який також беззастережно вірив, що Росія покинана бути центром світової цивілізації, вже не наголошував її державницької могутності. За Хомяковим, Росія не прагне стати найбагатшою і наймогутнішою країною, а — «найбільш християнською з усіх людських спільнот». А втім, у його поезії мотиви об'єднавчі поляризуються не тільки навколо християнських вартостей і чеснот, але й навколо Росії, як саме *сильної держави*, покликаної, завершивши свій «бранний бенкет», сповнити «безкровний суд» над народами. Одначе, «племен святеє братство», як знаємо, оберталось на російський зухвалий експансіонізм, умотивований ідеологемою: «Іди! Тебе зовуть народи». Проваджена своїм месіянством, Росія, справді, «йшла» і, справді, «йшла», коли її «звали». . . А хоча б і «братський український народ», і військо Муравйова винищувало Київ.

Слов'янофільська «народність» була наскрізь просякнута етатистським категоріями й підлягла імперському способу мислення. . . У вирішальні моменти російської історії *синтеза панславізму та етатизму* ставала вповні очевидною. Так, з початком Першої світової війни публікується серія книжок — «Війна і культура», де

слов'янофільська, панславівська маячня навколо Константинополя і російське месіянство виступають фактично, як іпостасі московського імперіялізму. Це і дві книжки Є. Трубецького — «Национальный вопрос» та «Константинополь и Святая София», і «Святая Русь и русское призвание» Волжського, і «Война и русское самосознание» Сергея Булгакова. Претенсія на політичне верховодство в світі мала, за задумом месіянців, посилити внутрішні скріпи, що їх бракувало всередині самої держави. Етатистські (імперські, панславівські — аж до інтернаціоналістських) доктрини месіянців не були утопічними фантазіями чи кабінетними мітологами, а — в певному смислі *функціональними*, бо цементували російську імперську наддержаву й підтримували «єдність», яка не була цілісною ані в генетичному, ані в структурному плані, яка не посідала суцільної тяглості ані в своїй етнокультурній гетерогенності, ані в своїй популяційній мозаїці, ані в полістадіяльності та духовій багатоякісності, ані в множинності етнічних менталітетів... Усе це треба було стягти обручем залізного етатизму, щоб закріпити ідею російської зверхності і російського державницького месіянства.

Уже за існування советської імперії дослідники вбачали об'єднавчий обруч у суслівській «новій історичній спільноті», тепер же — в «єдиному євразійському геополітичному просторі», якому реставратори імперії намагаються надати назву — СНД; або ж — у випробуванні протягом кількох віків відвертій поліцейщині. Етатистські кліше давніх і новітніх речників московського месіянства, для яких постулат *пріоритету держави* залишається вирішальним і беззастережним, повністю подібні. Ще в брошурі відомого історіософа Карсавіна «Восток, Запад и русская идея» можна було прочитати, що російський народ — це об'єднані і єдині в множині народи, до того ж — підпорядковані великоруській нації. Підпорядкованість, як гадає Карсавін, потрібна була для побудови майбутнього, в якому росіяни *стануть дійсно великими*. Практично в тому ж ключі і з тим самим наголосом на об'єднавчій державницькій місії Росії теоретизує теперішній російський культуролог С. Артановський, пропонуючи ще один варіант московського месіянського тоталітаризму: «в наші дні історична місія багатонаціональної держави полягає в тому, щоб привести свої нації до світового співтовариства, яке володіє сильними інститутами й інтернаціональною політичною волею» («Философские науки», 1990, ч. 8). Цікаво, які ж державницькі інститути і структури може запропонувати Росія світові, коли майже всі її імперські інститути знищено, або вони хиляться і валяться? Й чи можна всю оту імперську гнилизну називати «сильними інститутами»?

Згадана «універсальність» імперії має стільки ж спільного із універсальністю людства, скільки багатоперховість в'язниці з

багатоповерховістю супермаркету. Однак, С. Артановському, послідовному російському етатистові, більше імponує модель тюремна, ніж модель «партикулярної» нації. «Держава, — пише речник великодержавности, — виявилися ближчою до полюсу універсальности, ніж нація, яка спрямована на полюс «партикулярного» . . . «Саме це, — продовжує С. Артановський, — дало підстави Гегелю високо піднести ідею держави. Дійшовши на основі політичного досвіду схожій ідеї, Ленін вимагав єдності державних закладів для всіх націй». Отож, зуніфікуймо увесь світ на взір великомосковської казарми, бо так «вимагав Ленін», а ще раніше — засновник доктрини «Москва — третій Рим», Філофей Псковський. . . Коли ж «державна вузда» опиниться в руках «Третього Риму», то й увесь світ стане *універсальним!*

Новочасні російські месіянisti продовжують мислити в поняттях державницького «збирання» під егідою російської супернації. . . У статті «Русская идея на полигоне демократии» Дмитрій Ільїн пише так: «В поняття «руськіє». . . свідомо вкладалася ідея збирання всіх націй й народів у державну єдність, міць якої визначало *одне* релігійне почуття з граничною віротерпимістю до іншого. На таких засадах не формувалася жодна держава, жодна імерія. . .». І в займанщині, яка супроводжувалася лютим переслідуванням неправославних, великодержавники, фальшуючи історію, вбачають унікальність російського державного організму, інкорпорація в який потягла за собою загибель десятків народів. . . Має рацію російський філософ Іван Ільїн, який, вмотивовуючи доцільність державницької гіперцентралізації, відверто визнає саме *функціональну доконечність* сильної авторитарної влади, бо тільки вона забезпечує механізм політичної «одностайности». Слушне зауваження Івана Ільїна можна було б прочитати й так: *або єдина імперія, або демократія.*

По-справжньому унікальну силу московського «згуртування» ми вже досить відчули на своєму українському хребті: ще трошки — й імперська гіпермашина розплескала б українську націю. А тому не можна легковажити небезпекою, не можна забувати, що російське суспільство здатне на порятунок «матері городов руських», бо зовсім недавно, опановане ідеєю відтворення греко-російської східної імперії, воно прагнуло *визволити свій Константинопіль*. Остаточний крах російського імперіялізму можливий тільки тоді, коли буде нейтралізована сама російська ідея.

Ірина КАЛИНЕЦЬ

Народний Депутат України

І ЧУЖОМУ НАУЧАЙТЕСЬ, І СВОГО НЕ ЦУРАЙТЕСЬ

Суб'єктивні нотатки про поїздки до Ізраїлю

Яд-Вашем. . . Зоряний простір пам'ятника дітям, що загинули від рук фашистів. Сферична зала, де за допомогою дзеркал та електро-свічок створюється враження відкритого космосу — і ти немов зависаєш у ньому, і рука панічно шукає опертя. А в пам'яті зринає давнє як світ: зіронька народилась — душечка народилась. . . Скільки їх, чистих дитячих душ, за всю історію людства поповнили зоряний простір безсмертя! Геніяльні автори пам'ятника в Яд-Вашемі півтора мільйонові замучених нацистами єврейських дітей донесли до нас почуття невимовної скорботи й утвердили віру в безсмертя справедливості.

Ми виходимо з вузького, темного тунелю — із зоряного простору — в простір земний, немов пізнавши таїну життя і смерті, і знову постає в пам'яті чорний льох Дрогобицької тюрми НКВД з моторошними залізними дверима у половину людського зросту, що вели на подвір'я смерті. Саме ці двері, виходячи через які людина мусила зігнути майже до землі, майже виповзати, щоб отримати кулю в потилицю, не дають спокою. Як і дівоча чорна тута, рукою не охопиш, коса серед понівечених тіл моїх земляків на розкопах у Дем'яновому Лазі в Івано-Франківську. Як дерева-пам'ятники з написаними від руки табличками на них у Биківні. Як парк для гуляння на ще теплих могилах розстріляних у Вінниці. . . Як вся моя розстріляна, розтерзана Україна — країна, чие ім'я починається із звуку відчаю. . .

На конференцію, присвячену українсько-ізраїльським зв'язкам, організовану приятелем українців, колишнім советським політв'язнем паном Яковом Сусленським через Українсько-Ізраїльське Товариство, за сприяння міністерств культури, закордонних справ та оборони Ізраїлю, делегація з України прибула 31 серпня. Відразу ж з Тель-Авівського аеропорту всіх членів делегації повезли в Єрусалим. Були густі сутінки, тож ми не мали змоги оцінити красу дороги з Тель-Авіва до Єрусалима — це буде згодом. Відбувалася конференція в Єрусалимському релігійному центрі — коледжі імени Давида.

На конференцію прийшли євреї, що емігрували на Батьківщину предків з України, та колишні євреї-політв'язні пермських і мордовських таборів (у пляні конференції була зустріч з друзями по неволі). Важливість конференції — першої ластівки державних контактів — недооцінити неможливо, адже донедавна не без хитрої політики Москви в Ізраїлі формувався погляд на Україну як на

російську провінцію, де український сеператизм має начебто виразно антисемітське забарвлення, а кожний українець — явний чи потенційний ворог євреїв. Подолати міт юдо- та українофобій — чи ж не величній задум перед лицем двох держав?

Очевидно, кожного, хто вихований на засадах християнської культури, цікавитиме Вічне Місто — Єрусалим, історична юдейська земля, по камінні якої ступав Син Божий. Але до цих вражень я повернуся згодом, спершу спробую окреслити свої враження від конференції, побаченого й почутого на пленарних засіданнях, від спілкування з людьми тощо.

Вступне слово на відкритті єврейсько-української конференції належало панові Я. Сусленському, головував на першому засіданні І. Дзюба. Власне, то була не доповідь, а радше експромт — добре слово про Україну. Прозвучали в ньому й такі думки: «Нас турбує зв'язок України з мусульманськими країнами». Пан Сусленський уточнив суть занепокоєння: вслід за економічними зв'язками з арабами можуть піти політичні, зокрема продаж зброї арабам в обмін за нафту, а це явна загроза для Ізраїлю. Пан Я. Сусленський також висловив побажання, щоб в українському парляменті було міцне єврейське лобі. На жаль, українська делегація не зважилася висловити таку ж тривогу щодо зв'язків Ізраїлю з Росією, як і висловити друге побажання, бо української «діяспори» (як і будь-якої іншої) в Ізраїлі немає. Проте пан Овсієнко, що репрезентував політв'язнів-українців, запевнив, що з приїздом в Ізраїль його сестри-українки та її чоловіка-єврея така діяспора з'явиться. Мимохідь торкнувся справи Дем'янюка, що, однак, не дістало жодного відгуку (як і подібна фраза пана Михайла Гориня). Співдоповідач (радше, співекспромтер) пана Сусленського, Євген Сверстюк після поклону «землі наших святинь» говорив у звичному руслі на теми релігійно-моральні — аж до тези про «очищення від інтелекту», яка так і залишилася нерозвиненою. Пожвавлення вніс житель Ізраїлю, колишній емігрант з ССРСР, пан Мучник, заявивши, що українці повинні стати на коліна — покаятись перед Ізраїлем за злочини нацистів (і як приклад навів «факт покаяння» Коля й Валенсі, про який, очевидно, сам не читав), закликав не робити героїв з українських націоналістів, пошельмував «анти-семітську» Галичину і, нарешті, торкнувся проблем поезії та культури, відзначивши найвищу вартість Павличкових «Єврейських мелодій» та призабутих нині вечорів пам'яті героїв вітчизняної війни. На захист українців встали пан Менакер і молодий вчений Ю. Гальперін, чий насичений фактами й логікою виступ посоромив українофобські тенденції. Щодо виступу нашого арабіста пана Полотнюка, який навів приклади участі євреїв у війську Б. Хмельницького, пан Ю. Гальперін слушно заявив, що єврейські погроми того часу мали місце у ряді тодішніх європейських держав, однаке про них чомусь ніхто не говорить, бо це нині визнані, розвинені держави. Член РУХу з Києва пан Бураковський піддав гострій

критиці пана Кулика, який заявив у пресі, що Україну будують українці, які люблять Україну. «Невже Україну не можуть будувати євреї?» — запитав пан Бураковський. Перший день увінчався виступами Д. Павличка, М. Гориня, Л. Скорик, Ю. Бадзьо і М. Стріхи на політично-економічні теми в Єрусалимському культурному центрі росіян-євреїв, куди прийшли росіяни-євреї — емігранти з України. На закінчення відбувся концерт за участю О. Басистюк, Г. Мокренка, Б. Ступки та інших акторів.

На другий день учасники конференції відвідали Яд-Вашем — вражаючий єврейський музей-меморіал жертвам нацизму. Перед оглядом музею — дві лекції про голокост. де доповідачі наголосили на вині українського народу, поскільки «можливість вижити залежала виключно від місцевого населення». І знову було згадано про покаяння — складалося враження, що саме для цього доповідачі й прибули на цю конференцію. З контрзапитанням виступили І. Калинець, Л. Скорик, С. Уляновська. В них — про голод в Україні, про мільйон 200 тисяч вивезених галичан у 1940-1941 роках, про злодіяння НКВД, перед якими український народ не зміг себе захистити. І, нарешті, про широковідомі заклики українського духовенства Галичини захистити євреїв, причому відмова в захисті чи сприянні нацистам у виявленні євреїв загрожувала галичанам відлученням від Церкви, що було страшною карою. Пан Сусловський тут же поспішив запевнити присутніх, що відбудеться спільна дискусія на тему «Чи дійсно був митрополит А. Шептицький праведником світу?» («Праведниками світу» євреї іменують тих громадян, які врятували під час війни бодай одного єврея). Саме в «праведники світу» було прийнято під час конференції кількох українських громадян — їхні імена вибито на стіні в Яд-Вашемі і поруч написано: «Україна». Одначе на тій же стіні — українські прізвища з Галичини, де написано «Польща», або ж із Східної України, де написано «СССР». Я ревно обурилась: «Такої дискусії бути не може! Митрополит Андрей Шептицький — духовний вчитель українського народу, наш святий. Ви можете дискутувати, але самі — це ваша справа, справа вашої совісти, честности, а факти про допомогу Шептицького євреям, єврейським дітям, його тверда позиція вам відома. І хай нас судить Бог!» Цю позицію делегація України підтримала. . .

Увечері — зустріч з міністром закордонних справ Ізраїлю та членами уряду, а потім — бесіда депутатів Верховної Ради України з членами уряду Ізраїлю. За домовленістю з депутатами, питання про І. Дем'янюка поставив Д. Павличко. У відповідь депутати почули, що справу І. Дем'янюка має вирішити тільки суд, а уряд і кнессет (парлямент) у даному разі не мають голосу. Саме третього дня на секційному «круглому столі» зачитав свою незаплановану доповідь пан Леонід Плющ, дисидент з України, що нині проживає в Парижі. Пан Л. Плющ аж ніяк не збирається їхати в Україну в час її державного становлення, зате з апломбом орієнтується в пи-

танні «українського нацизму», зарахувавши сюди всіх прихильників Д. Донцова, всі націоналістичні групи та їхні видання. На думку Л. Плюща, ці нечисленні групи становлять серйозну загрозу світові і свідчать про скочування нашого суспільства до фашизму, оскільки до націоналістичних тенденцій, котрі пан Плющ трактує, як нацизм, схиляється дедалі більша кількість партій, товариств і громадян. Щоб подолати ці тенденції, вважає пан Леонід Плющ з Парижу, уряд України повинен негайно заборонити всі націоналістичні видання, а також покарати тих, хто більшою чи меншою мірою стоїть на позиціях українського націоналізму. Назвавши кілька «нацистських», на думку пана Леоніда Плюща, видань, він виявив, однак, повну необізнаність у цім питанні, до того ж, зумисне плутаючи нацизм і націоналізм, не поцікавився навіть тим, як же в дійсності висвітлюється єврейське питання в цих виданнях. Та й, нарешті, чимніше було б подискутувати на теми українського націоналізму на сторінках нелюбих панові з Парижу, видань, аніж змальовувати нас, українців, у традиційно-московському стилі, як людоджерів з ножем у зубах. Однак антиукраїнська доповідь так сподобалася деяким українцям з делегації, що вони запропонували авторові надрукувати її в Україні, знехтувавши іншими, значно цікавішими доповідями ізраїльських вчених на теми культурології, філософії тощо. Дивно, що пан Л. Плющ «недобачає» справжнього нацизму — власне большевицького щодо українців, небвжання прихильників большевизму визнати жакливу катастрофу — геноцид і етноцид українців на їх рідній землі.

Ми ще не вживаємо слова «катастрофа» щодо трагедії в Україні, трагедії, що розтягнулася на кілька десятиліть — від штучного голоду на півдні України в 1921 році через криваві 30-ті до передвоєнних і післявоєнних літ. Ми ще несміло називаємо цифри з шістьма нулями, озираючись на нашу катастрофу, і боїмося поруч зі словом «нацизм» поставити «большевизм», де виховання «надлюдини» втілювалося в людиноненависницькій теорії «керівної» ролі компартії, а титул «райхдойче» — «справжній комуніст» отримувала численна рать партапаратників на фоні «фольксдойче» — «простих комуністів», які вибирали партквиток, щоб забезпечити собі спокій та інші мізерні переваги.

Та знаємо гірку правду — людина звіріє не тому, що в неї інша кров чи інша раса, а тому, що її свідомість отруєна цим «над», яке диктує суперправо володіти світом. І тоді вже не нація чи держава мають значення, а оте первинне зло, ця психопатична ірродоївщина, що не потерпить над собою Бога. Якщо ми заглибимось у витоки німецького нацизму, то швидко зорієнтуємось, що саме це «над», це прагнення володіти усім світом, а не інтереси нації чи німецької держави лежали в основі гітлерівської патології. А висвітлити це питання необхідно, бо «привид комунізму» все ще бродить нашою землею — привид, зодягнений в новітні одяжі із старим незнищенним намаганням знущатися з людини і принижувати її.

Кілька днів тому по Українському телебаченню йшла передача за участю депутата Верховної Ради Чародєєва. На підтвердження антиукраїнської позиції на лацкані депутата виключно красувався старий значок із зображенням сталінського прапора. Для нього, як і для інших червонолазурових депутатів Верховної Ради України, представників старої людиноненависницької ідеології, що через криваві революції пророкувала перемогу комунізму в усьому світі, національна атрибутика, державна незалежність нації, і зокрема право на державну мову, недопустимі. Але ж ця позиція згаданих депутатів є не що інше, як справжнісінький великоросійський большевицький шовінізм. Той шовінізм, що, поставивши собі за мету політично знищити українця, згодом переростає у фізичне нищення дітей, матерів, стареньких лише за вміст крові. Та про цей істинний нацизм ми мсчимо. Бо шукаємо «нацизму» в своїй уярмленій нації, яка вже з огляду на свою історичну долю не може бути нацистською, тобто прагнути світової влади. Бо, дай Боже, своєї в своїй землі здобути, лякливо озираючись: а може, воно... оте прагнення рідного прапора, таки «нацизм»? Може, дійсно, маємо бути покірні і тихі, як телятка, не наважуючись сказати, що *справжнім нацизмом є політика РПК в Криму, етноцид супроти українського населення і етноцид, який вже починає переростати в геноцид у провокуванні кримського «Карабаху», супроти кримсько-татарського населення, розгул загонів «руського козачества» тощо?*

Та ба, пан Леонід Плющ цих фактів не бачить, а бачить лише те, що йому хочеться, свідомо закривши очі на загрозу як українцям, так і євреям з боку московського великодержавного шовінізму.

Але чого хоче цей діяч насправді? Українських таборів «для інакомислячих»? Чи ще жорстокіших розправ? Далєбі, антиукраїнська доповідь Леоніда Плюща підказує, що в будь-яку вигідну йому хвилину цей космополіт звинуватить у «нацизмі» й державотворчу політику Ізраїлю на якомусь з арабських форумів.

Немає сумніву, що державна політика Ізраїлю, побудована на ідеології сіонізму, засадах Герцля, широкому відродженні юдаїзму, розроблена вченими-психологами, соціологами, економістами, політологами з урахуванням тих кривдних змін, яких зазнало єврейство в діяспорі за час віковичного приниження, впливу катастрофи (шоан) — голокосту під час Другої світової війни, коли загинуло шість мільйонів євреїв (з них майже півтора мільйона дітей), мусить цікавити нас — народ з подібною долею, що формувався поза фактором державности, був так само принижуваний і зазнав жахливих жертв української катастрофи — штучного голоду, коли загинуло понад сім мільйонів українців.

Узаконеною політикою будівництва Держави Ізраїль є такі засади:

1. Всі жителі Ізраїлю зобов'язані знати іврит — державну мову, якою користуються всі державні і приватні інстанції. Для вивчення івриту всі новоприбулі в Ізраїль ідуть на річні курси.

2. Змішаним сім'ям, які прибувають в Ізраїль, пропонують, щоб жінка чи чоловік неєвреї прийняли юдаїзм. Якщо мати чи батько проти того, щоб їхня дитина взяла єврейську національність, то така дитина по досягненні повноліття не може служити в армії Ізраїлю.

3. Прибуття до Ізраїлю євреїв називається «алія», що означає «піднесення». Це свідчення духового піднесення єврея та єврейства над іншими — тими, хто відмовився жити в Ізраїлі (для таких існує спеціальний термін, що означає «понижений», «падший»).

4. Репатріанти — «оле», зокрема, з країн колишнього соцтабору, освоюються в Ізраїлі за спеціально розробленою програмою «олім» — допомога не лише матеріальна, а й освітня: їх навчають за спеціальними програмами (особливо дітей) культури, етики та співіснування в єврейському світі; ця програма враховує недоліки комуністичного виховання і ґрунтується на принципі виховання національної гордості.

5. В ізраїльській армії зобов'язані служити всі молоді чистокровні євреї — юнаки та дівчата. Власне, ізраїльська армія є горнилом єврейського націоналізму.

6. Особливою повагою і визнанням користуються всі ті єврейські релігійні общини, які твердо дотримуються релігійних догм у побуті і сприяють зміцненню державності. Однак ті общини, які в силу релігійних переконань не визнають Державу Ізраїль (бо ще не прийшов Месія, після якого має постати Ізраїльська держава), не зазнають жодних переслідувань.

7. Служба безпеки Ізраїлю має найвищий авторитет і права, їй зобов'язаний допомагати кожний ізраїльтянин.

8. Постійне військове зміцнення кордонів з арабами.

9. Протидія контактам будь-яких країн світу з арабами.

10. Особлива повага й підтримка групи Візенталя, що вишукує нацистів і одночасно співпрацювала з КГБ проти українців (тепер з Москвою) тощо.

Крім цих, гласно визнаних, положень (очевидно, що названо не всі), існує ряд негласних, але поширених на побутовому рівні поглядів, а саме:

— недовіра до всіх напівкровок, напівєвреїв, арабофілів;

— толерантне ставлення до «правих», які вимагають радикальних реформ: виселення всіх арабів з «територій» і заселення їх євреями.

Річ ясна, що ці недоліки впливають з деяких принципів державотворчої політики, однак ніхто не робить з них проблеми, слідуючи святій засаді терпеливого й спрогнозованого будівництва держави без розпорошення на дрібниці. Мер міста Акки пишається своєю толерантністю щодо арабів, умінням співіснувати з ними і є визнаним у цьому пляні ізраїльським політиком. Якщо брати до уваги офіційну політику, то мусимо визнати, що це нормальна здорова політика державного будівництва, без якої не повстав би Ізраїль. І власне, багато моментів такої політики державного будівництва міг би взяти за основу український уряд:

— політику «алії» — піднесення всіх українців, що боролися за свободу України, і всіх українців, що працюють на благо держави жертвовно, без будь-яких меркантильних інтересів (а в нас ще й УПА-ОУН не реабілітовані!);

— політику створення дійсно української армії;

— політику «олім» щодо зрусифікованої частини українців;

— релігійну розбудову — рівне право на існування всіх українських Церков без втягування їх у політику, реабілітація УТКЦ — Церкви, що зберегла українську самосвідомість і високу національну мораль;

— толерантне ставлення до всіх «правих»;

— повернення всіх українців, зокрема із східної діаспори, на рідну землю із створенням для них усіх умов для життя, навчання і праці;

— зміцнення кордонів із Росією;

— вимога україномовності на всіх рівнях державного життя при повазі до культури і мови всіх національних меншин;

— створення меморіалу — величного пам'ятника жертвам в Україні з документами про тих, хто спричинив ці жертви;

— сприяння створенню групи, яка зайнялася б пошуком імен всіх винних у знищенні мільйонів українців за роки советського імперського нацизму і притягненням до відповідальності ще живих злочинців, незалежно від місця їхнього проживання тощо.

Напевно, мав рацію Бураковський: хай нам Україну будують євреї — своїм прикладом, своїм великим уроком творення держави. Бо нам бракує гріхких слів Бен Гуріона: «Сотні літ наш народ молився, питаючи, чи буде держава для народу. Нікому і в голову не приходило поставити найстрашніше питання: чи буде народ для цієї держави, коли вона буде створена?» Бен Гуріон говорив про євреїв. Ми ж скажімо їх собі.

Попереду — візита Президента України в Ізраїль. Чи і його поведуть по всіх дорогах пам'яті про страждання єврейського народу, нагадуючи одночасно про покаяння? Хотілося б думати, що розмови про покаяння вже не буде, а буде розмова представників двох ДЕРЖАВ, які тяжкою ціною, ціною величезних втрат — фізичних і моральних — вистраждали право на свободу і повагу в світі.

Закінчити хочу кількома висловами Бен Гуріона:

— Долю нашої держави визначають два фактори: її сила і її певність у власній правоті.

— У кожному чоловікові, у кожній жінці закладені великі душевні сили. Треба лише добути до них, розкрити й привести в дію.

— Завданням нашої армії — не тільки під час війни, а й напевне в мирний час — є формування обличчя нашої молоді, а отже, й обличчя нації.

Микола ШАТИЛОВ

«З КОМУНІЗМОМ БИТИМУСЬ АЖ ДО СМЕРТИ. . .»

Празький щоденник

(Закінчення, 2)

30.5.93

Тільки тепер стають відомими імена людей, які за комуністичного панування не були дисидентами, не підписували хартій, не захищали людські права, а виборювали їх — і найчастіше зі зброєю в руках. До таких належить і Карел Брабец, празький пенсіонер, а в п'ятдесяті — «Король Дунаю».

15 травня 1950 року з тюрми в чеському місті Пршібрам утік в'язень Карел Брабец. Колишній авіаційний механік не побажав покійно досиджувати другий строк, який влада «навісила» йому (є і в чехів таке слівце), визнавши небажаним елементом. А небажаність полягала в тому, що був він до захоплення влади большевиками — співробітником чехо-словацької розвідки.

Одно слово, був Карел Брабец не зовсім звичайним в'язнем. І втечу він організував теж не зовсім звичайно. Поліція полювала за ним по залізничних станціях і автобусних вокзалах, а він за спосіб пересування обрав маленький човен, і течія чеських річок упевнено наближала його до вимріяної Братіслави. Вимріяної, бо на протилежному березі була Австрія а Брабец поставив собі за мету дістатися Відня, щоб законтачити з американськими розвідниками.

Сімдесятп'ятирічний Карел насмішкувато оповідає, що призначав молоденькій співачці побачення на дунайському березі і вивчав систему прикордонної охорони, подумки прокладаючи маршрути на місцевості. Однієї ночі він таки поклав — обережно, не хлюпнувши — на воду гумовий човен і заходився веслувати пінгпонговими ракетками. Відня Карел Брабец дістався вже пішки і . . . перестав існувати. Натомість з'явився — Шпачек, агент-плавець, людина, що її призначенням було виконання спеціальних завдань.

Забуто було гумовий човник. У виготовленому на замовлення скафандрі Шпачек пірнав під «залізну завісу», пірнав навантажений підпільною літературою, листівками, плівками, зброєю й безліччю інших речей, потрібних у боротьбі з тими, що захопили карелову батьківщину. Подеколи траплявся й живий вантаж. І безвідмовний Шпачек переправляв на собі через Дунай втікачів із «соціалістичного табору». За невловимість словацькі прикордонники і нагородили агента-плавця прізвиськом «Король Дунаю».

У «короля» були всі причини, щоб не любити комунізм, проте було ще більше причин, щоб не любити «генія комунізму». По-перше, чеські естебаки взяли його, коли з нагоди сталінського

ювілею він поширював листівки з карикатурами на «вождя і учителя». Вирок — сімнадцять років каторжної тюрми — був навіть поблажливим. Подруге, серед конфіскованого майна — а конфіскували на півмільйона крон! — знаходився і шмат шкіри, з якої тоді ще не агент і не «король» збирався пошити звичайні штани. Пізніше він довідався, що з отієї шкіри партійні лакизи виготовили шикарні папки, куди складали поздоровлення «соудругові Сталіну».

Тому і жартує старий «Король Дунаю»: «Поверніть мені сталінські штани». Але йому не повертають. Нічого. Ні крони. Правда, обіцяють. Правда, за три роки. «Мабуть, сподіваються, — сміється колишній політ'язень, — що за цей час Карел Брабец відкине копита. Але вони помиляються: Карел не звик програвати».

Самотужки, за будь-яких умов, він здійснив двадцять кидків через Дунай, долаючи «залізну завісу», і тепер він сміється.

17.6.93

Першого вересня 1953 року озброєна чеська боївка перетнула кордон і майже місяць пробивалася на захід, поки не опинилася в американській окупаційній зоні. Своєю відчайдушною сміливістю молоді чеські антикомуністи нагадували українських повстанців, які так само — з боями — входили у вільний світ. Нещодавно командир легендарної боївки Цтірад Машін, навідавши батьківщину, сказав, що для нього комунізм іще не закінчився.

Є неподалік Праги старовинне містечко Колін, а поблизу Коліна — не менш старовинні Лошани, де народився один із «трьох королів», як називали гестапівці командирів підпільної військової організації, — Йозеф Машін. Останній власник Лошан поклав власне життя за свободу всіх чехів. Комуністів — також. А саме вони й закатували в панкрацькій в'язниці дружину одного з «трьох королів». По лошанському подружжю залишилося двоє неповнолітніх синів.

Спокоїно, як більшість нації, проспівіснувавши з більшевиками, сьогодні чи завтра брати могли б повернутися в Лошани, котрі їхній сім'ї дісталися ще від чеської корони. Але не маєток був їм потрібен. Потрібна була свобода. Після вдалих саботажних акцій, після відступу з країни брати Машіни довго служили в американській армії. Аж поки жевріла надія, що вільний світ не зрадить поневолених народів.

Немолодий, але надзвичайно моложавий американський бізнесмен із правдавним чеським ім'ям Цтірад каже, що люди можуть бути і чесними, і совісними, але щоб опиратися досконалій у своїй злочинності системі, вони повинні мати вождів. Проблема опору нацизмові, комунізмові, будь-якому «ізмові» є перш за все проблемою керівництва. Вигадка, що чехи несміливий народ. Ні! Чехи — народ нездарних і боязких провідників. А тому запитувати «чи мав сенс протибольшевицький опір?», а потім доходити висновку, що не мав, здаті винятково чехи. Звідси і враження, що свобода впала з неба, що волю завойовано у безкровних боях.

У Кореї, у В'єтнамі, — продовжував не для всіх приємні спогади Цтірад Машін, — полягло понад сто тисяч американців, і в багатьох

з протилежного боку була зброя, виготовлена Чехословаччиною. У нас же в оті часи, — спокійно констатує учасник не «холодної війни», а гарячих боїв, — зводили дачі й грабували державу, щоб ниньки вихвалитися «героїчною» поведінкою. Отож, якби не було людей, котрі зі зброєю в руках піднялися назустріч червоній навалі, вона б уже давно заволоділа світом.

Для нас, — наголошує людина, яка не збирається господарювати у старовинних Лошанах, — комунізм іще не закінчився. Сконає він лише тоді, коли комуністичні злочинці вимушено прагнутимуть реабілітації, коли проситимуть, щоб люди простили їхні злочини. А люди мусять усвідомити, що без таких засадничих змін ім нема чого сподіватися на ліпше життя. Справжній народний добробут аж ніяк не може виникнути за умов, що вони існують в Чехії.

Машін не уникає уточнень.

Бійців антикомуністичного опору «реабілітують», «виправдовують» і таке інше, і таке інше. Комуністична система («А що, — дивується син одного з «трьох королів», — вона хіба посткомуністична?»), система вибачає своїм ворогам, якщо з нею билися вони не надто жорстоко. Система пишається кількома приватизованими шинками й кількома кронами, що їх підкинула політичним в'язням. «І мені нема, про що говорити з вашими 'демократами': шкода часу», — приблизно так прощався Цтірад Машін зі своїми краями.

27.6.93

Перед «оксамитною революцією» щовосьмий громадянин Чехословаччини був членом комуністичної партії. Причини вступу — найрізноманітніші. Але мало хто ставав большевиком, щоб, як Максиміліян Вехслер, боротися з комунізмом.

Наприкінці шістдесятих, ступивши, як і тисячі його земляків на вільну австрійську землю, син єврейського рабина Макс Вехслер запрягався, що боротиметься із комунізмом аж до самого скону, і за чверть століття не зрадив своїй обіцянки. Проте — шкодує. Шкодує, що надто пізно усвідомив абеткову істину: антисемітизм є складовою комуністичної ідеології. А здавалося ж, істина була записана на власній шкурі. Адже він бачив, як батька перед плзеньською синагогою мордували агенти «статні безпеки» за відмову стати сексотом.

За Австрією — була Австралія, де Максиміліян Вехслер, заробляючи на хліб важкою працею, вчився по ночах англійської, без якої — він знав — не міг претендувати на звання бійця антикомуністичного опору. Досконало оволодівши мовою, він звернувся до організацій, які згаданий опір спрямовували, і продовжував навчання, поки не закінчив, кажучи по-нашому, «вечірній університет марксизму-ленінізму».

Зрештою прийшов день, коли чеського емігранта Макса Вехслера прийняли до австралійської комуністичної партії. Зверхники були вдоволені початком Максової кар'єри, а закінчення її (передбачалося, що колишній плзеньський токар намагатиметься ввійти в коло

найвищих функціонерів) уважали справою майже нереальною. Одначе по сходинках большевицької ієрархії Вехслер злетів так, наче був не сином зацькованого естебеками рабина, а — зятем московського «бровеносця»: за кілька місяців він уже належав до клану втаємничених і мав можливість познайомитися з усіма секретними матеріялами.

Вехслер з'ясував, хто і яким чином підтримує комуністичний рух, виявив його приховані від громадськості зв'язки з партією лейбористів, яка всіляко заgravала з лєнінцями-сталінцями, сподіваючись на підтримку під час виборів, і врешті-врешт зібрав настільки повну інформацію про діяльність австралійських большевиків, що нема чого було додавати.

Пізніше чеха, який вирішив до скону битися із комунізмом, зустрічали в азійських країнах, де він вносив сум'яття в лави затятих маоїстів. Остаточнo ж Максиміліян Вехслер зупинився в Таїлянді. Власник прибуткової правничої фірми, він так і не вийшов із бою. А тому, коли з однаковою в усіх кінцях світу інтонацією в нього запитують «як справи?», він згадує не успіхи свого підприємства, а щось зовсім інше. Згадує, як йому пощастило викрити одного з найнебезпечніших чеських шпигунів, котрий, певна річ, більшу частину службового надхнення продавав советській військовій розвідці, — «русацам», як з огидливою зневагою чехи називають своїх окупантів.

Усюди добре, але вдома краще, — погоджується Максиміліян Вехслер. Однак залишати Бангкок не збирається. Там його дім. У країні, коли він приїхав, було п'ятнадцять тисяч комуністів, а сьогодні їхньої партії не існує. Завдяки зусиллям і плзеньського хлопця, — який колись...

А втім, вам відомо, що він пообіцяв. Відомо вам і те, що з мільйонів біографій українських комуністів не знайдеться бодай одної, яка б — нагадувала біографію Макса Вехслера.

Отже — не будемо заздрити чехам.

12.07.93

Після бурхливої семигодинної дискусії чеські парламентарі схвалили закон, що його покищо бодай і в проєкті не мають їхні українські колеги, — закон про злочинність комуністичної системи і антикомуністичний опір.

Переважною більшістю голосів — 129 «за», 34 «проти» — чеський парламент прийняв закон про злочинність комуністичної системи і антикомуністичний опір. Усі парламентські фракції, виконуючи програмові обіцянки — покінчити із большевицьким минулим, підтримали проєкт, запропонований депутатом Іваном Машеком. Звісно, крім контрольованого комуністами Лівого бльоку, що його представники взагалі відкидали закон як такий.

Лідер чеських ліваків Ярослав Ортман намагався довести, що не існує законів, за якими можна було б судити історію, і що, засуджуючи большевицький режим, парламент накидає суспільству принцип колективної вини. До емоційних аргументів удався ортманів

однодумець Владімір Ржезач, котрий пишномовно порівнював комуністичні ідеали з ідеалами християнства і з неприхованою заздрістю згадував повосенню Німеччину, де під суд пішла не гітлерівська партія, а тільки окремі партайгеноссе й окремі структури — СС і гестапо.

Аналогію між фашистами й комуністами — правда, в площині іншій, ніж лівобільшовіські депутати, провів і парламентар Янечек, зазначивши, що нацисти запровадили диктатуру раси, більшовики — класову диктатуру, але обидва режими винищення ідейних супротивників здійснювали в однаково конвейєрний спосіб. Янечек принагідно поставив на карб лівим, що з їхньої вини чехо-словацький федеральний парламент провалив свого часу закон про антикомуністичний опір, що вони — ліві — й досі не усвідомили, наскільки страшні істини проголошують.

У перебігові обговорення Івана Яну цитувала звернення Конфедерації політичних в'язнів. Зеки сорокових, п'ятдесятих, шістдесятих, сімдесятих, вісімдесятих нагадували депутатам — і нагадували, як ми знаємо, не вперше, що вироки німецьких судів одержали 86 тисяч нацистських злочинців.

З позицій протилежних лівим піддала критиці закон республіканська фракція. Її промовці дорікали авторам тим, що останні знехтували правовою жорсткістю і не виключили із політичного життя не лише членів соціалістичної та народної, але й комуністичної партії. Республіканці вимагали визнати поза законом усі партії більшовицького так званого Народного фронту, але їхню пропозицію не було взято до уваги.

У преамбулі протибільшовицького закону йдеться про те, що комуністична партія, її керівництво, її члени (!) несуть відповідальність за систему правління в період 1948–89 років, а зокрема: за плянове нищення здобутків європейської цивілізації, за свідоме порушення людських прав і свобод, за моральний та економічний занепад, який супроводжувався правовими злочинами і терором проти інакодумців, підміною діючої ринкової економіки директивною, за зловживання у вихованні, освіті, культурі, перетворених у засоби досягнення політичних цілей, за безоглядне вигублювання природи.

Хоч як дивно, але, читаючи новий чеський закон, я не міг позбутися думки про документ, написаний зовсім в іншому стилістичному ключі та й з іншою, мабуть, метою, що в ньому є прості, однак вражаючі рядки: «Куди не глянь, скрізь побачиш — на всіх щаблях влади — фактично тих самих людей, що й перед відлигою, за доби відкритого панування комуністичної партії. Були вони керівниками і під час відлиги. І зараз ті самі керують. Щоправда, тепер дехто з них на вищих постах та в закордонних машинах їздять. Навіть ті, що раніше лаяли кремлівських бонз за розбазарювання народного добра, тепер самі в тому грішать».

Так, збираючись постати перед Судом Божим, мовив Мстислав Перший, Патріярх Київський і всієї України.

Нутро Собору Св. Софії

Видубицький монастир в Києві

Всеукраїнський Збір. . .

ДЕРЖАВНА КОНЦЕПЦІЯ

Двадцять четвертого серпня 1991 року, із проголошенням Акту державної незалежності України, постала нова юридична особа в міжнародньому праві — УКРАЇНА. Не можна вважати цю нову правову істоту ані правонаступником, ані спадкоємцем так званої Української ССР, яка була колонією Москви і в якій було заперечене право українського народу на державну самостійність. Тому так звана Конституція УССР і всі владові, за своєю суттю колоніальні структури, передбачені і покликані нею до життя, не можуть мати жодного юридичного відношення до нової правової особи — *України*. Постановля Україна, як незалежної держави, взагалі перекреслює далі існування УССР, яку й так не можна було вважати законною, легітимною країною, оскільки, згідно із найелементарнішими міжнародніми нормами, жодна колоніальна конструкція не має права виступати юридичною особою на світовій політичній арені.

Беручи це все під увагу, Конгрес виходить із того, що з постановля України, як нової, точніше, — справжньої юридичної особи, виринає нагла необхідність надати їй нового юридичного, політичного та морального змісту. Треба творити взагалі нову систему законності, нові державні структури, нову систему владоподілу та владобудови. Конгрес уважає, що єдино правильний механізм творення нових основ законності в Українській Державі — це *Національна Конституанта* (Установчі Збори), в якій вільно обрані народні представники зможуть прийняти в Україні Основний Закон, який становитиме норми державного, політичного, суспільного, соціального і економічного життя Української Держави, творитиме основи правопорядку, уточнюватиме обов'язки та гарантуватиме права одиниці і спільноти.

Конгрес ставить в основу запроєктованої ним концепції держави, її державно-політичного, суспільного, культурно-духового та економічного ладу:

- традиційне українське християнство;
- формовані впродовж століть правосвідомість і мораль нації;
- почуття справедливості і ієрархічності вартостей, які глибоко закорінені в надрах душі народу та в його традиційних політичних, релігійних, культурних і соціальних інституціях.

Держава будується не лише по вертикалі згори, а насамперед по горизонталі та з низів.

Державна влада має особливо дбати про загальне добро спільноти, а закони повинні бути так чітко сформульовані, щоб не допускати винесення рішень на користь будь-яких партикулярних, індивідуальних, групових, партійних, корпораційних чи класових інтересів, які б суперечили національним інтересам держави. В центрі уваги державної влади має стояти людина, як одухотворена істота, а через неї — родина і весь народ. Права і свободи народу й людини та всебічний розвиток їхніх творчих сил мають бути гарантовані законами. Гармонійне поєднання індивідуальних та суспільних зусиль скріплюватиме зростання й силу української нації в усіх виявах її внутрішнього життя і в міжнаціональному, творчому змагу.

Українська держава має бути:

- національною (унітарною), тобто державою української нації, яка охоплюватиме всю українську етнографічну територію та в якій будуть забезпечені законом права етнічних меншин на основі рівноправного громадянства;

- правовою, в якій всі владні функції та їх виконання будуть нормовані законами і підлягатимуть контролю народу;

- всенародною, в якій джерелом влади й суверенітету буде народ та в якій буде забезпечено соціальну справедливість усім жителям української землі.

Конгрес відстоює принцип триподілу влади та чіткого відмежування трьох галузей владобудови. Лише система взаємної контролю і взаємного балансування зможе запобігти небезпеці постання деспотизму, диктатури чи будь-якого іншого верховодства однієї з цих трьох галузей. Проте Основний Закон держави повинен забезпечувати пріоритетність законодавчих органів влади, бо в них закріплено суверенітет народу. Конгрес виступає за двопалатний парламент України, в якому одна палата складатиметься з представників політичних партій, обраних на всенародніх (таємних та вільних) виборах, а друга — з представників поодиноких суспільних (виробничих) верств, культурних та наукових установ, професійних організацій та заслужених державно-політичних і військових діячів.

Виконавчі органи влади мають бути очолювані Прем'єр-Міністром, якого призначає Голова Держави — Президент. У всякому разі не може бути так, щоб Президент мав право творити свої виконавчі структури, які діятимуть незалежно від політики Кабінету Міністрів, а то й всупереч їй. Уряд формує та партія чи той політично-партійний блок, який після виборів становить парламентарну більшість. Інші партії організують опозицію. Члени уряду повинні безпосередньо відповідати перед парламентом. Уряд повинен мати право, а в певних питаннях (напр., бюджетових) обов'язок і привілей виступати в ролі законодавчого ініціатора.

Найосновніші завдання судових органів влади є: інтерпретувати Основний Закон і Конституцію та стояти на сторожі правості і

законности в державі; дбати про те, щоб ніхто із представників інших двох галузей влади не переступав межі своїх компетенцій, передбачених Основним Законом. При формулюванні кримінального кодексу особливо важливим є питання забезпечення прав людини перед органами суду, прокуратури та внутрішньої безпеки, компетенції яких мусять бути чітко визначені Основним Законом.

Стосовно адміністративної системи Української Держави Конгрес відстоює принцип самоврядування, згідно з яким на місцеві органи влади (сільські, місцеві, обласні) буде покладена основна відповідальність за урядування в їхньому регіоні. Це створить необхідні умови для державно-творчої ініціативи, корінної ініціативи громадян держави, що необхідне для виховання почуття обов'язку супроти державної спільноти. Державна адміністрація на всіх рівнях повинна формуватися за професійною кваліфікованістю, а не за політично-партійною приналежністю.

Омельян КУШПЕТА,
професор

ДІЙСНІСТЬ ВИМАГАЄ ДІЇ

Наш Збір відбувається за архікризової ситуації в економіці України. Безумовно, засадничою причиною такого стану є сімдесятилітня руйнівна політика КПСС, але не можна не помітити, що і зубожіння переважної більшості населення, і непродумана лібералізація цін, і гіперінфляція — все це спричинене відсутністю концептуальної трансформації адміністративно-командної системи. Сьогоднішній національний дохід скоротився, за обчисленнями фахівців, на сорок відсотків; виробничі фонди не відновлюються, а де факто — фізично руйнуються; державні фінанси — в перманентних великих дефіцитах, а емісія грошей без їхнього покриття набула гігантських масштабів. Одно слово, Україна в небезпеці й загрожує їй економічний крах.

Зрозуміло, що завданням державних чинників є відвернення небезпеки, але щоб завдання досягнути, слід, нарешті, покінчити із безконцепційністю. Потрібно трансформувати успадковану економічну систему, стратегічно націлившись на впровадження соціально-ринкової економіки, бо альтернативи їй ми не маємо. Все, що зроблено до теперішнього часу, — це сліпе копіювання ринкових відносин минулого століття, й не диво, що в нас, з одного боку, виникли соціальні негаразди і недоволення, а з іншого — зросла недовіра до ринкових відносин.

Перехід до соціально-ринкової системи повинен відбуватися поетапно.

Найважливіший, а він же — і найважчий, перехідний етап. Стримуючи занепад виробництва, надаючи пріоритет сільському господарству, харчовій промисловості, розбудові соціально-економічної інфраструктури і забезпеченню економіки енергоносіями, водночас мусимо оздоровлювати грошову систему й державні фінанси. Маємо покласти кінець анархії в ціноутворенні й узяти під контроль ціни — передовсім на товари широкого вжитку. Останні повинні орієнтуватися на прибутки пенсіонерів і незаможних.

Наступний етап вимагатиме структурних змін у виробництві: розвиватимуться галузі, які мають сприятливі умови в Україні і продукція яких є конкурентноздатною на світовому ринкові. Конверсія військово-промислового комплексу повинна відбуватися таким чином, щоби не збіднювати забезпечення Української Армії зброєю: обороноспроможність Української Держави мусить бути гарантована. На цьому етапі ще не можна обійтися без контрольованої урядом зарплатної й цінової політики. Коли ж буде розв'язано всі проблеми стабілізації економіки, можна поступово переходити до лібералізації цін і заробітної платні, але й тоді центральна влада мусить тримати палець на пульсі економічного і соціального життя України. Дотації на продукти першої потреби можна буде зменшувати відповідно до зростання купівельної спроможності консументів.

На всіх цих етапах і по них центральна влада відповідає за економічну і соціальну політику, використовуючи належне законодавство, податкові, бюджетні, фінансові й інші інструменти. За грошову і кредитно-банкову політику відповідає Національний банк, який, певна річ, співпрацює з Міністерством фінансів. Ні в якому разі центральна влада не може залишатися керівником виробничих і дистрибуційних підприємств; держава може бути власником виробничих фондів, але у формі акцій (паїв). Кожне підприємство, від найменшого до найбільшого, мусить бути самостійним і дотримуватися лише чинних законів. Не може існувати монополія на виробництво і торгівлю. Адекватним законодавством слід стимулювати заповзятливість окремих громадян та спілок і протидіяти створенню трестів, картелів і аналогічних протиконкурентційних організацій.

Дотеперішня приватизація призвела до збагачення номенклатури, до соціальних ексцесів, і ця проблема вимагає, поперше, ревізії, а подруге, системи, яка б унеможлиблювала концентрацію власності в небажаних і ворожих руках. Для фермерів слід устійнити мінімум і максимум орної землі, й усі ферми повинні бути економічно здорові й прибуткові. На перехідному етапі доцільно організовувати кооперативи, які, маючи власні сільсько-господарські машини, могли б обслуговувати фермерів.

Здобуття Українською Державою повної самостійности, спрямування її економіки на забезпечення обороноздатности, духового і матеріального добробуту народу неможливе без виведення української економіки з єдиного економічного комплексу російської імперії, який створювався не з економічних міркувань, а з метою політико-імперіяльного узалежнення виробництва України від імперської економічної структури. Таким чином, було завчасно вичерпано природні багатства України, а її виробництво — пов'язано з постачанням напівфабрикатами й іншими матеріалами з російського материка.

Усі намагання затримати Україну в спільному економічному просторі колишньої імперії, включно із перебуванням її в рубльовій зоні, мусять бути відкинуті. Зовнішньо-економічні зв'язки повинні визначатися економічними інтересами України і збагачувати національний дохід. Зasadничо найвигіднішими є прямі контакти підприємства зі своїми партнерами за кордоном, а міжнародно-правні торгівельні передумови для них підготовляє держава. Наші зовнішньо-економічні зв'язки маємо переорієнтувати на Європу, не ігноруючи, звичайно, перспективних угод із державами колишнього советського блоку й іншими партнерами світового співтовариства.

Київ, 3 липня 1993 р.

Фрагмент з вечірніх концертів під час відбуття Великого Збору Конгресу Українських Націоналістів, Київ, 2-4 липня, 1993

*Трохим КОВАЛЬЧУК,
академік, заслужений діяч
науки й техніки України,
професор Київського університету
ім. Тараса Шевченка*

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ТА ШЛЯХИ ВИХОДУ З НЕЇ

Економіка незалежної України агонізує. Всепоглинаюча криза охопила продуктивні сили, виробничі відносини, суспільну свідомість. У суспільстві формується надзвичайно небезпечний феномен — «комфорт безнадії та безвір'я».

І це при тому, що благословенна земля України має незаперечні порівняльні переваги, які, здавалося б, мусять відіграти значиму роль у її економічному відродженні. Мова, зокрема, йде про:

— вкрай вигідне географічне положення та георегіональне розміщення;

— надзвичайно рівні та сприятливі кліматичні й природні умови, родючі землі (27% чорноземів світу);

— працелюбність народу, його відкритість до співпраці, зовсім не пересічний рівень загальної культури та підприємницького хисту.

Які ж причини зумовлюють економічну кризу, генерують вкрай загрозливі явища та процеси?

Формулюючи останні, зазначу насамперед ті, що вимагають найоперативнішої протидії, термінових превентивних заходів. У цьому контексті з-під уваги випадають причини, які є традиційно хронічними (негативна спадщина комуністичного господарювання, проімперський поділ праці й адекватна останньому кооперація та спеціалізація України, деформована структура виробничого потенціалу, моністична зав'язка на російські енергоносії і т. д.).

Отже, причинами, що виникли у постсуверенний період і генерують руйнівні, деструктивні процеси в економіці, є:

1. Відсутність життєздатного державного організму, єдиної вертикалі виконавчої влади, професійно-прагматичного управління економікою; спроби найвищих ешелонів керівництва жити у світі штучно створюваних ілюзій. Інакше кажучи, інституціональний вакуум, гра в псевдodemократію там, де має бути лише тверезий економічний підхід.

2. «Лисенківщина» в економічній політиці. Під виглядом переходу до ринку національна економіка втягнута в гіперінфляцію шляхом невваженої лібералізації цін, генерування безтоварної купонної емісії. Політика та політики окупували економіку. Перманентні політичні ігри не дають економіці функціонувати за своїми законами та «правилами гри».

3. Повністю деформована система макроекономічного регулювання — грошова система, цінове регулювання, податкова політика, кредитування господарської діяльності, інвестиційна політика.

4. Занепад товарного виробництва, руйнація продукуючого сектору під гаслами роздержавлення, комерціалізації, приватизації, відсутність серйозних кроків для зменшення всеядности так званих «базових» галузей, реальної конверсії ВПК.

5. Законодавчий і нормативно-правовий хаос, відсутність елементарної системності та стабільності щодо законодавчо-правового регулювання господарського життя в Україні, що, зокрема, створює неприйнятний режим для іноземних інвесторів, залучення їх капіталів в українську економіку.

6. Знахабніло тотальна корумпованість національної бюрократії, поява «фінансової олігархії» за рахунок зрощування фіктивного капіталу, що генерується посередницько-комерційною елітою та банками, з владними інституціями, беззастережена легалізація криміногенного капіталу.

7. Безглузді заборони та перешкоди на шляху відродження дрібного продукуючого підприємництва, відсутність дієвих мотивацій до того, щоб приватно створювати, а не приватизовувати створене, виробляти, а не ділити, заробляти, а не просити.

8. Егоїстично-корисливий характер і зміст керівництва підприємствами з боку директорського корпусу, неприпустима безконтрольність і безвідповідальність перших керівників, демпінговий самовивіз (за їхньою ініціативою і при безпосередній участі) залишкових потужностей національної економіки в країни близького та далекого зарубіжжя. Все це деморалізує безпосереднє виробництво, зумовлює економічну ентропію.

9. Відсутність системи в кадровій політиці, небачене досі ігнорування інтелектуального, наукового потенціалу, бездіяльність щодо професійної адаптації осіб з морально застарілими спеціальностями.

10. Штучна підтримка великої кількості неефективних і збиткових підприємств, що призводить до перекладення економічного тягару офіційно не визнаних банкрутів на плечі ефективно функціонуючих виробництв і трудових колективів.

Які ж шляхи виходу із затяжної економічної кризи? Яка система превентивних заходів і невідкладних дій зумовить стабілізацію вітчизняної економіки? На якому ґрунті проросте насіння неминучого економічного відродження України?

1. Пріоритетом номер один у системі антикризових заходів має стати антиінфляційна політика. Вихід з економічної кризи в умовах гіперінфляції неможливий.

Система термінових антиінфляційних заходів включає:

1.1. Грошову реформу, негайне впровадження національної валюти на основі тимчасового паралельного обігу реальної грошової банкноти — гривні, з одного боку, з іншого — купону як дублера реальних грошей¹.

¹ Про конкретний механізм див.: «Грошова реформа: серйозні прорахунки і невикористані можливості» — «Робітнича газета», 1993, 21 січня.

1.2. Жорстке обмеження первинної емісії гривні, практичне недопущення її безтоварної емісії.

1.3. Примусово обмежити обіг готівки, продавати дефіцитний товар тільки за чеками з поточних рахунків, на які надходить лише зарплата.

1.4. Заборонити будь-які господарські та комерційні операції поза фіксацією на банківських рахунках.

1.5. Заборона обігу на території України іноземних валют як засобу платежу, включаючи розрахунки з нерезидентами; обмеження вивозу іноземної валюти готівкою; жорсткий підхід до надання дозволу на відкриття рахунків у іноземних банках.

1.6. Суттєве обмеження кредитної емісії, вдосконалення процентної політики та механізму рефінансування комерційних банків Національним банком².

1.7. Не допускати форсованої лібералізації цін без упереджувальної антимонопольної політики. Обмежити торговельні та постачальницько-збутові, у своїй основі посередницькі, надбавки (націнки), оскільки навіть початково дешева продукція, пройшовши ланцюг десятків посередників, сягає недоступних цілових висот і стає недоступною для більшості споживачів.

2. Наступним пріоритетним напрямком у системі невідкладних антикризових заходів є забезпечення виживання товаровиробника.

У більш конкретному плані мова йде про:

— радикальну реформу податкової системи, спрямовану на стимулювання розвитку виробництва, формування нагромаджень для здійснення короткострокового інвестиційного та структурного маневру;

— зосередження інвестицій у галузях і виробництвах з переважно повним національним економічним циклом³, які реалізують потенціальні та реальні порівняльні, конкурентні переваги України в міжнародному поділі праці;

— економічне стимулювання підприємств, що продукують на споживчий ринок, створення режиму найбільшого сприяння сільсько-господарському виробництву та його інфраструктурі, зокрема переробній промисловості;

— система заходів для оздоровлення, в першу чергу та головним чином, фінансів низової економічної ланки — фінансів виробничих структур, особливо підприємств групи «Б»;

— суттєве скорочення фінансових ін'єкцій в деякі галузі і виробництва групи «А» та військово-промисловий комплекс⁴;

² Детальніше про це див.: «Основні напрями грошово-кредитної політики на 1993 рік» — К., НБУ, 1993.

³ Слід мати на увазі, що 59.2% вітчизняної продукції — це напівфабрикати, запасні та комплектуючі деталі.

⁴ Альтернативою для виробництв цього типу має стати: або збанкрутувати, або здійснювати реальну конверсію, тобто — працювати на споживчий ринок, на задоволення харчової та легкої промисловості, сільського господарства.

— створення Державної контрактної компанії з мережею різноманітних товарно-сировинних бірж, а також Агентства з інвестицій.

3. Украй важливо посприяти зародженню малого бізнесу, бо це — найперспективніший тип підприємства, найбільш прийнятне середовище для приватної власності, зародження капіталу «знизу», появи феномену Господаря. Україна не збагатиться за рахунок грошей, отриманих від приватизації. Важливо отримати інший результат — велику кількість вільних товаровиробників, продукуючих підприємств.

Для цього слід терміново забезпечити:

3.1. Заявницько-повідомчий, а не реєстраційно-дозволяючий принцип появи дрібних товаровиробників, як юридичних суб'єктів господарського життя. Відміна попередніх обов'язкових платежів за фіксацію приватних товаровиробників у місцевих органах влади, за присвоєння коду в статистичних органах, відкриття рахунку в банківських установах.

3.2. Можливість для дрібних товаровиробників, що здійснюють продукуючу діяльність у себе вдома, включати у господарські витрати (тобто виводити з-під оподаткування) ту частину прибутків, яка пішла на ремонт житла, оплату комунальних послуг, утримання та ремонт особистого транспорту, купівлю бензину тощо.

3.3. Реалізація на пільгових умовах дрібним товаровиробникам обладнання, знарядь праці, транспортних засобів, які фактично простояють у державному секторі економіки. Розширити доступ продукуючих підприємств до засобів виробництва та приміщень, які простоють у другу та третю зміни, вихідні та святкові дні.

3.4. Запровадження для продукуючих підприємств, які розпочинають справу «з нуля», безвідсоткового податкового кредиту, за яким початкуючий товаровиробник протягом перших 2-3-х років не сплачує ніяких податків, але розраховується з державою протягом наступних 5 років.

3.5. Пільговий режим для вітчизняних підприємств, наближений до умов сприяння іноземним інвесторам⁵, якщо вони розвивають виробництво на основі високих технологій, диверсифікують у продукуючу сферу капітал, генерують на споживчий ринок широкий асортимент продукції, створюють додаткові робочі місця.

3.6. Пільгове використання валюти, отриманої підприємцями у сфері науково-технічної діяльності, за умов її використання для придбання зарубіжних ліцензій, патентів, високотехнологічного обладнання та технологій. Право прискореної амортизації основних фондів, особливо їх активної частини, за умови випуску на ринок експортнодієздатної та імпортозаміщаючої продукції.

3.7. Ліміти на випадок можливого підвищення цін на сировину, електроенергію, нафтопродукти, газ, воду, які споживаються продукуючим сектором, що не використовує брудних та еколого-небезпечних технологій і застарілих виробництв.

⁵ Див.: «Про режим інвестування». Декрет Кабінету Міністрів. — «Урядовий кур'єр», 1993, 5 червня.

4. Перевести на режим жорсткої економії та недопущення марнотратства державного бюджету в першу чергу за рахунок негайного та суттєвого скорочення армії, зайвих ланок апарату управління економікою, кількості працівників органів державної влади.

5. Опрацювати конкретні варіанти забезпечення найважливіших потреб України у паливно-енергетичних ресурсах, у тому числі: варіанти дій на випадок «форсмажорних» обставин, які вже зараз можна прогнозувати:

5.1. Призупинити функціонування підприємств і виробництв тих базових галузей, у залізних шлунках котрих зникає людська праця, і які генерують самоїдську економіку. Терміново визначити перелік підприємств пріоритетного енергозабезпечення.

5.2. Офіційно оголосити застарілі та явно збиткові підприємства галузей групи «А» банкрутами. Відмовитися від підтримки таких виробництв і підприємств.

5.3. Розрахувати та впровадити такі норми і нормативи енерго- і паливоспоживання, які сприяли би раціональному і разом з тим жорсткому здійсненню енергозберігаючих, паливоекономних акцій.

5.4. Пріоритетне та пільгове залучення іноземних енергозберігаючих технологій, масове застосування лічильників та інших засобів контролю за використанням енергії, палива, інших дефіцитних ресурсів.

6. Надзвичайно важливе значення для економіки України має стабільність законодавства, стійкість правових регуляторів, що визначають цінове регулювання, податкову політику, кредитну, курсову, депозитну, процентну політику, умови взаєморозрахунків. У суспільстві повинна діяти одна диктатура — диктатура Законів.

Досить управляти економікою, як водій трамваем, — дзвонити, гальмувати, зачиняти двері. Найбільш раціонально та підприємливо керує економікою матеріальна вигода, особистий економічний інтерес тих, хто приймає рішення, організовує виробництво, реагує на конкретну економічну ситуацію, контролює виконання управлінських рішень і господарських маневрів.

Більш повний виклад шляхів і напрямків виходу України з економічної кризи знайшов місце у «Програмі невідкладних антикризових заходів та ринкової трансформації України», яка підготовлена науково-експертною групою комісії Верховної Ради, але до цього часу не задіяна ні Президентською командою, ні Урядом України.

За умови вболівання за долю національної економіки, за реальний суверенітет України повинні поєднати і сконцентрувати свої зусилля всі патріотичні сили, лідери партій і рухів, науковці, керівники, спеціалісти для того, щоби негайно рятувати виробництво, здійснити комплекс необхідних і невідворотніх кроків до оздоровлення соціально-економічної ситуації у нашій державі.

Київ, 2 липня 1993 р.

Василь ОЛЕСЬКІВ

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (ОУН) 1945-1993

Понад шість десятиліть Організація Українських Націоналістів (ОУН) стояла в авангарді боротьби українського народу за свободу і державну незалежність, яка сьогодні завершується великою і остаточною перемогою. Визнавши ідеалістичний християнський світогляд, ОУН в основу своєї ідеології поклала національну ідею, яка являється рушійною силою в побудові справедливого світового ладу і яка вже сьогодні заторжествувала на руїнах багатьох колишніх імперій, включно з російською імперією. Український націоналізм, визнавець якого є ОУН, є продуктом еманції патріотичних почуттів і відповідних дій мільйонів українських людей і він являється політичним рухом, метою якого є державна незалежність української нації. Своїм корінням український націоналізм сягає у сиву давнину, коли творилися і процвітала українська держава княжих часів, коли її відновлювали і за неї воювали волелюбні козаки. Український націоналізм променіє з геніяльної творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, з ідеологічно-політичних трактатів Миколи Міхновського, Дмитра Донцова й інших українських мислителів. Пройшовши різні етапи свого розвитку в дії й боротьбі за національнє і соціальне визволення українського народу, освячений безчисленними жертвами його носіїв, український націоналізм є сьогодні найбільшою і найпевнішою ідейно-політичною силою у розбудові Української Держави.

ОУН своєю чіткою соціально-політичною програмою державного устрою і революційно-визвольною стратегією боротьби за відновлення Української Держави охопила широкі кола українського суспільства, особливо української молоді, які прийняли ці ідеї за свої і масово включилися у боротьбу за їх здійснення під проводом ОУН. Тільки глибока віра у справедливість цієї боротьби за найвищі ідеали нації — вільно жити і розвиватись у своїй національній державі — зумовила її безперерйну тяглість на протязі довгих десятиліть, включно з героїчною епохою двофронтової збройної боротьби під час Другої світової війни і після її закінчення.

Коли у травні 1945 року затихли гарматні салви на фронтах Другої світової війни в Європі і альянти святкували перемогу над гітлерівською Німеччиною з надією на довготривалий мир у світі, в Україні продовжувалася кривава і жорстока збройна боротьба проти большевицьких окупантів, які прийшли на місце нацистсько-німецьких. За волю і Українську Самостійну Соборну Державу, яку в червні 1941 року відновлено з ініціативи ОУН під проводом Степана Бандери і покликано Національними Зборами у Львові Українське Державне Правління (УДП) на чолі з Ярославом Стецьком, станули сотні тисяч українських патріотів-націоналістів у лавах ОУН і Української Повстанської Армії (УПА) під загальним політичним

керівництвом Проводу ОУН і Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

Відчуваючи велику загрозу для імперських цілей Москви з боку Українського Визвольного Руху, на фронт проти нього вислано добірні дивізії НКВД вже в кінцевих місцях війни, збільшивши їх у наступних роках до великих воєнних розмірів. Метою ворога було знищити в самому зародку велику всенародню українську силу, яка наростала, застосовувавши при цьому нечувано жорстокі методи фізичного і морального характеру. В стані перманентної облоги опинилися великі простори українських міст і сіл та лісових масивів західних областей України, в яких натуга боротьби Українського Визвольного Руху була найсильніша. Та маючи великий досвід трирічної збройної боротьби проти нацистської Німеччини, а раніше проти Польщі і під час першої окупації західних областей України більшовиками, зокрема широку мережу організованого підпілля ОУН і вишколені та в боях заправлені відділи УПА, українська революційна армія, а до неї належали також сотні тисяч цивільного населення, включно із жінками і дітьми, прийняла цей нерівний бій. Всі були свідомі великих жертв, які прийдеться покласти в цій боротьбі, але Справа, за яку велася ця боротьба, була така важлива і велика, бо йшлося про саме буття української нації, що ніякі особисті чи збірні жертви не були завеликі. Цього були свідомі не тільки провідні кадри ОУН і УПА. Важливість тодішнього становища відчували і розуміли всі українські патріоти, а тому боротьба стала масовою і обіймала всі прошарки українського населення.

Про героїзм і посвяту воїнів УПА, революційного підпілля ОУН і спомагаючого їм населення Голова Проводу ОУН на Українських Землях і Головний Командир УПА ген. Роман Шухевич-Тарас Чупринка у своєму зверненні від 14 жовтня 1947 року з нагоди п'ятої річниці постанови УПА стверджує: *«Будьте свідомі, що п'ятирічна героїчна боротьба УПА і визвольно-революційного підпілля — це найбільш героїчна доба в історії України. Знайте, що такої героїської доби взагалі не знає історія людства. В тінь пішли прославлені герої Тернопілів. На героїзмі УПА і визвольно-революційного підпілля будуть виховуватися нові українські покоління»*. Цей масовий героїзм і великі людські жертви в розпалі боротьби зробили важливий перелам у психіці українських людей, які знову відчули в собі силу активно відстоювати свої права бути господарем на своїй землі, що мало великий вплив на дальший розвиток українського визвольного руху.

Провід ОУН на Українських Землях, а також Командування УПА і УГВР, були свідомі, що в тодішній світовій констеляції сил буде неможливо досягнути мету в найближчих роках — відвоювати УССД, але одночасно були переконані, що боротьба і понесені в ній великі людські жертви є необхідні для відродження української нації в недалекому майбутньому. Вони теж були свідомі і йшли на власну самопожертву, освячуючи нею велику ідею, і більшість з них полягли на полі слави. Щоб забезпечити тяглість боротьби за відновлення української держави, Провід ОУН в Україні зробив

вчасно кілька важливих рішень в організаційному питанні. До Бюра Проводу ОУН увійшли в 1946 році два члени за кордоном — Степан Бандера і Ярослав Стецько, які під кінець війни вийшли на волю із німецького ув'язнення і які разом з ген. Романом Шухевичом творили центральний Провід всієї ОУН. Після героїської смерти в 1950 році сл. п. ген.-хор. Романа Шухевича, центральний Провід ОУН опинився за кордоном. Другим важливим рішенням Проводу ОУН в Україні було вивести з підпілля велику частину своїх кадрів і влаштувати їх у легальному житті на всіх просторах України із завданням продовжувати політичну працю серед населення. З цією самою метою були організовані нові кадри ОУН, особливо з-поміж шкільної молоді, які згодом просякнули в усі сфери суспільного і політичного життя, проводячи там відповідну усвідомлюючу роботу серед свого оточення. Важливим рішенням Командування УПА було вислання в 1947 році за кордон, на Захід, відділів УПА з теренів окупованих Польщею, для політичної роботи серед народів Заходу і серед української діаспори, як свідків і учасників визвольної боротьби в Україні.

Із зменшенням натуги і засягу збройної боротьби в Україні на початку 50-х років, особливо із смертю сл. п. ген.-хор. Романа Шухевича, вона посилилась у формі страйків політичних в'язнів на теренах самої Росії, мобілізуючи для неї теж інші національності, що остаточно довело до ліквідації цієї нелюдської невідільної системи в другій половині 50-х років. Збройна боротьба ОУН-УПА і масові страйки політичних в'язнів у концтаборах Сибіру підірвали самі основи імперії і започаткували її повільний неминучий занепад і упадок, одночасно скріпили віру в поневолені народи в їхні власні сили і їхні справедливі прагнення до вільного життя у власних самостійних державах.

Одночасно із зростаючими тріщинами в імперській структурі і поглибленням банкрутства комуністичної ідеології, непомітно для поверхового обсерватора зростала і поширювалась національна свідомість поневоленіх народів, зовнішні вияви якої проявлялися у творчості молодих культурних діячів 60-70-х років та в обороні загальних людських прав. Цей новий рух опору був продовженням збройної і політичної боротьби ОУН-УПА, з якої виводять вони свій початок. Діяльність самої ОУН в Україні у 60-80-х роках проводилась у глибокому підпіллі, специфічними в кожній ситуації методами і тактикою, опрацьованими Степаном Бандерою, Ярославом Стецьком та ін. на Заході, з допомогою окремих провідних членів ОУН в Україні, т. зв. перманентної повзучої революції, яка в основному полягала в тому, щоб усім найменшим акціям окремих людей чи груп в обороні особистих чи групових інтересів надавати політичного значення, поширюючи незадоволення серед населення з окупаційної влади і поступового відродження в усіх прошарках населення українських релігійних і національних традицій. Тому ОУН сприяла праці всіх явних формацій, які почали творитися в Україні незалежно від існуючої влади і які проводили корисну роботу в плані національного відродження. У цьому довгому, бо понад 25-літньому періоді, форми і методи праці постійно мінялися, але цілеспрямова-

ність була одна — всіляко підривати основи імперської окупаційної влади в Україні і відроджувати українські національні сили.

Інтегральною частиною всієї ОУН є її кадри, які опинилися після війни за кордонами України. Вже на самому початку вирінуло важливе питання, яку ролю має виконувати українська еміграція, особливо новоприбула, у західному світі. Має вона організуватись в українські інституції різного характеру і, як організована сила, діяти серед інших народів, а чи індивідуально інтегруватись у чуже суспільство, здобувати в ньому відповідні позиції і з них допомагати українській визвольній справі. Це саме відносилось і до самої ОУН і її членства. Степан Бандера і Ярослав Стецько, як члени Бюра Проводу всієї ОУН, і більшість провідних членів ОУН, в протигагу до кількох членів Закордонного Представництва УТВР, станули твердо на тому, що українство на чужині може бути вдержане на довший час тільки тоді, коли буде зорганізоване і діяльне. Також потрібно розбудувати закордонні частини ОУН для політичної роботи серед народів світу і для прямої допомоги кадрам ОУН в Україні. Одержавши підтримку Проводу ОУН в Україні, по цій лінії пішов дальший розвиток українського організованого життя у західному світі.

Праця ОУН на чужині була сконцентрована в кількох важливих напрямках, хоч усі інші ділянки в житті не були залишені без належної уваги. Найважливішим завданням від самих початків аж до сьогоднішніх днів було — подавати потрібну допомогу кадрам ОУН в Україні за всяких умов і обставин. Коли в Україні йшла збройна боротьба, крім політичної акції в її підтримку, крізь прикордонні застави кількох держав проходили відважні зв'язківці і спеціалісти окремих видів боротьби, більшість з яких полягли на полі бою. В наступних десятиліттях вдержувано контакти за надзвичайно складних обставин, координовано діяльність ОУН в Україні і за кордоном і надано кадрам ОУН в Україні моральну і матеріальну допомогу. В останніх роках спільно з патріотами-націоналістами в Україні розпочато відбудову української націоналістичної сили: доставляючи потрібну літературу і розбудовуючи теж технічно-видавничу базу. Сьогодні іде підготовка до включення націоналістичних сил у активне політичне життя української держави на базі всебічної програми державного будівництва, опрацьованої на Великих Зборах ОУН — від III Надзвичайного влітку 1943 року до VIII Надзвичайного Збору в липні 1991 року.

Другим важливим завданням ОУН було зорганізувати українське суспільство на поселеннях у різних країнах так, щоб воно залишилося при українстві на довгі роки і щоб брало участь у зовнішній роботі в даних країнах на користь української визвольної справи. Окрему увагу звернено на виховання української молоді в українському національному дусі, сприяючи творенню і праці молодіжних організацій (СУМ, Пласт, студентство), школам українознавства, продукції відповідної літератури тощо. На протязі років постали і активно діють цілий ряд суспільно-громадських, культурних й інших установ, які визнають ідейно-політичні засади ОУН і які є завершені у Світовому

Українському Визвольному Фронту (СУВФ). Завдяки твердій і безкомпромісній поставі ОУН в принципових питаннях самостійності української держави, українська діаспора видержала до сьогодні на самостійницьких позиціях, попри великого тиску з боку проросійських кіл у західних країнах, зокрема у США, і з боку довголітньої пропаганди комуністичної влади в Україні. Це одне із великих досягнень ОУН на чужині.

ОУН, єдина з українських політичних організацій, зорганізувала зовнішньо-політичну і дипломатичну роботу широкого, світового засягу. З допомогою Антибольшевицького Блоку Народів (АБН), Європейської Ради за Свободу (ЕРС) і Світової Антикомуністичної Ліги, у проводі яких довгі роки був Ярослав Стецько, а тепер Слава Стецько. Україна увійшла в контакт з політичними і урядовими колами з біля сотні країн світу. Завдяки цій роботі президент США Роналд Рейган, у відповідь на привітання Ярослава Стецька з нагоди 40-ліття АБН, у 1983 р. висказав знаменні слова: *«Ваша боротьба є нашою боротьбою. Ваша перемога є нашою перемогою. Ви є сумлінням світу»*. Не буде перебільшенням ствердити, що ОУН промостила дорогу для України у вільний світ, який при першій нагоді визнає її як самостійну державу.

Не менш важливою була праця у вдержанні і розбудові самої Організації в умовах чужини. Болочим ударом для неї була смерть Провідника ОУН Степана Бандери з рук московського вбивці у 1959 році, яка до глибини потрясла цілою українською спільнотою. Між живими членами Бюро Проводу, обраного в Україні і підтвердженого Конференцією ОУН за кордоном, залишився її третій член — Ярослав Стецько. Щоб задержати правну тяглість цілості ОУН на майбутнє, Ярослав Стецько разом з Проводом Закордонних Частин ОУН скликав IV Великий Збір ОУН у 1968 році, на якому обрано новий Провід для всієї ОУН на чолі з Ярославом Стецьком. IV Великий Збір ОУН прийняв цілий ряд важливих постанов з ділянок ідеології українського націоналізму, стратегії визвольної боротьби, політичної програми ОУН і проект державного устрою України, які з деякими доповненнями на наступних Великих Зборах є актуальні до сьогодні. Постанови IV Великого Збору і наступних аж до VIII Надзвичайного є важливим і великим вкладом ОУН у розвиток української політичної державницької думки, з чого вже користають новітні політичні партії в Україні. Переломовим у житті ОУН являється VIII Надзвичайний Великий Збір, який відбувся в липні 1991 року з участю делегатів з України і з діаспори і який розпочав нову сторінку посиленої праці ОУН на українських землях.

Не будучи при владі в нововідродженій Українській Державі і не маючи змоги переводити необхідні зміни в державному житті, ОУН дотепер займала свою позицію до всіх важливіших подій в Україні останніх років, піддержуючи позитивні і критикуючи негативні явища і потягнення окремих груп чи владних структур. Вже у липні 1988 року була закомунікована наша критична оцінка програми Української Гельсінської Групи, в якій ставилося як кінцеву мету конфедерацію через федерацію, як і до програми

Народного Руху України за перебудову у вересні 1989 року з його федерацією, чи ще рік пізніше, у липні 1990 року, до Деклярації Верховної Ради УССР про державний суверенітет УССР, принципи якої мали б служити для підписання нового союзного договору. Як бачимо сьогодні, наша критика у повищих справах і в багатьох менш важливих була правильна і всі ці помилки були згодом виправлені. Подібно з нашою критикою помилкових потягнень уряду вже незалежної Української Держави, чи навіть Президента, в справі створення Співдружності Незалежних Держав (СНД), відкритих кордонів, Чорноморського флоту, проекту нової Конституції і т. д., ми впевнені в нашій слушності і в тому, що ці помилки мусять бути виправлені під тиском загальної opinio, або при іншому складі Верховної Ради і уряду.

Та найважливішим завданням ОУН і покликаною нею до життя Конгресу Українських Націоналістів за теперішніх обставин незалежної Української Держави є праця серед народу, в цілому спектрі українського суспільства — від села і робітництва до найвищих ешелонів науки і культури. Український нарід зазнав великого спустошення за часів російської окупації царського і большевицького періодів у духовому, культурному, фізичному, господарчо-економічному аспектах, і плянова праця над відбудовою нормального життя української людини є наказом хвилини.

Одночасно ОУН, яка на протязі понад шістдесяти років свого існування вела затяжну політичну і збройну боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу, зорганізувала для цієї боротьби мільйонні маси народу, понесла в ній великі людські втрати серед своїх провідних і рядових членів, є спроможна сьогодні стати в авангарді національних сил у закріпленні і розбудові відновленої Української Держави. Спільними зусиллями всього українського народу й інших поневолених народів ми виграли довголітню війну, яка завершилася розпадом російської імперії і відновленням на її руїнах незалежних держав. Спільними силами всіх українських патріотів, зокрема патріотів-націоналістів, залишається виграти останню завершуючу битву — вдержати, закріпити і розбудувати багатьма українськими поколіннями вистраждану і відвойовану Українську Самостійну Соборну Державу.

Слава Україні!

Київ, 3 липня 1993 р.

Гетьман Богдан Хмельницький на тлі Собору Св. Софії, Київ

Іван БІЛАС

ПРАВООХОРОННА І ПРАВОЗАСТОСОВЧА СИСТЕМА В МЕХАНІЗМІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ВІД ТОТАЛІТАРНОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЦИВІЛІЗОВАНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

З перших днів большевицького перевороту та експансії совєтської влади на територію інших держав, зокрема в Україну, що стала на шлях активного національного державотворення, цій владі був притаманний правовий нігілізм, як напřямок громадсько-політичної думки, що заперечує соціальну цінність права та вважає його найменш досконалим способом регулювання суспільних відносин. *Формула про диктатуру пролетаріату, як владу, що не зв'язана і не обмежена законами, була доступнішою і сприймалася простіше, аніж більш складне співвідношення диктатури, демократії і права.* У лексиконі большевицьких керівників було відсутнім слово «право», яке ототожнювалося з революційною доцільністю, що в перекладі на звичайну мову можна викласти простою формулою: «як заманеться». Коли ж український юрист Малицький у своїй книзі вперше заговорив про необхідність організації совєтського суспільства, як правового, то Л. Каганович влаштував їй справжній погром. В очах Кагановича право було рецидивом буржуазного мислення і замахом на політичну систему диктатури пролетаріату.

Вихідною із партійних настанов і була розроблена вся правова система большевицької державности, яку можна охарактеризувати одним словом — *кратократія*, або «влада влади», «влада насильства», тому що ця назва більш адекватно, ніж «партократія» чи «тоталітаризм», передає і пояснює суспільно-політичну структуру совєтської імперії, яка не формувалася, як держава, а призводила нас усіх до стану, як ми сьогодні у цьому переконуємось, майже беззворотнього викривлення. А кратократія — це уже не держава.

За цієї драматичної епохи закон та його слуги завжди перебували у підлеглому стані в політиків та партійних функціонерів. Під час репресій 1937 року саме *право* було настільки zdeформоване, що було зовсім неможливо віднайти в імперії большевиків хоч які-небудь його непорушні острівці. За парадним фасадом Конституції в суспільстві кратократії правила виключно відомчі нормативні акти типу наказів та інструкцій ВЧК-ОГПУ-НКВД-КГБ, що виступали, як форпост большевицької державности.

Але репресії були тільки однією, до того ж не головною стороною формування суспільства безправ'я. Більш небезпечним було те, що всі без винятку громадяни країни поступово позбавлялися осново-

положних життєвих прав, без яких неможливе цивілізоване існування. В Загальній Деклярації Прав Людини ООН немає жодного пункту, який би в советському суспільстві кратократії не порушувався. Навіть таке елементарне право, як право володіти майном, постійно нехтувалося, починаючи з 1917 року. Під час революції — масові експропріації-пограбування; пізніше вони набули форми розкуркулювання, колективізації; ще пізніше — вилучення худоби з особистого двору, боротьба з нетрудовими доходами.

Таке ж становище і з правом вільного пересування, вибору будь-якого місця проживання. Колишні емігранти-революціонери, які вільно роз'їжджали по всьому світові, почали вважати, що людям ні до чого роз'їжджати поза кордонами ССРСР. А з 1932 року вони заборонили вільне пересування і всередині країни, впровадивши паспортну систему й прописку.

Виникає резонне питання: куди ж поділися ті права, яких позбавлялася особа? Їх собі повністю привласнила тоталітарна держава. Саме вона в особі своїх функціонерів вирішувала, кому можна ними користуватись, а кому ні. З роками в советській імперії дійшло до того, що корінні права стали привласнювати собі не тільки апарат і держава, але й окремі установи. Органи НКВД та МГБ своїми інструкціями ставили громадян на коліна: сотні українців Західньої України депортували у віддалені райони імперії, інших масово винищували, як «ворогів народу», що посміли зі зброєю в руках боротись за Самостійну Соборну Українську Державу, сміливо кинувши виклик сталінській тиранії, доказавши світові нескореність нації та її прагнення бути господарем на власній землі.

У наш час, в період розпаду советської імперії та національного державотворення в Україні, дружньо заговорили не про першенство держапарату, а — закону і вирішили будувати правову державу. Почали з реформування судової системи і частково правоохоронних органів. Але чи таким чином необхідно проводити реформу і чи з цього кінця? Якими концепціями при цьому керуватись і з чого виходити? Адже справа навіть не в тому, що в тоталітарній державі править апарат, в тому числі й судовий, який необхідно змінити, а в правовій панує закон. Це, звичайно, важлива, але не головна відмінність. Вся суть в тому, що тоталітарна держава створюється, як інструмент насилля над особою, а правова держава існує для того, щоб охороняти права особи. *Образно кажучи, вони різняться між собою так, як тюрма і житловий будинок. Адже зовнішньо вони, здається, схожі і будуються для людей. Але в будинку людина — господар, а в тюрмі — в'язень.*

На превеликий жаль, маємо констатувати, що для законодавців України особистість людини не стала головним об'єктом уваги. Вони приймають закони не для неї, а — підприємств, відомств та закладів, трудових колективів. І закони ці багато в чому не можуть запрацювати ще й тому, що людина в них не розглядається, як самостійна особистість, що дорівнює державі. На превеликий

жаль вона, як і в минулі часи, розглядається, як придаток державного механізму. Замість економічної свободи їй пропонується деяке розширення прав. Ось як це виглядає на практиці: якщо раніше селянин міг просити у голови колгоспу підвищення зарплати або розширення присадибної ділянки, то тепер, за новими законами, він має право просити у «демократичної влади» землю і техніку. Так невже істинний господар (за умови, що він господар) просить? У правовій державі він був би поставлений законом в однакове становище з владою, а у випадку відмови — отримав би належний йому пай землі через суд. До того ж суд покарав би винних за невиконання закону про землю.

Слід зазначити, що людина — основа і мета правової держави. Возвеличуючи й охороняючи її гідність, держава забезпечує перш за все свою власну основу — існування особистості, як морального суб'єкта права і громадянина держави. І саме це повинно стати вихідним постулатом як нової Конституції України, так і всіх нормативних актів і практичної діяльності державних і громадських органів та організацій. Вони покликані юридично закріпити фундаментальну і повсякденну залежність всієї адміністративно-управлінської системи від інтересів і потреб людей, гідності людини. Це настійливо висуває необхідність затвердження принципу людської гідності, як абсолютно морально-правового принципу правопорядку і юридичної діяльності.

У зв'язку з цим доцільно пізнати, як інші народи йшли до правової держави. В багатьох із них це було більше, ніж по-іншому. Вони не створювали великої кількості законів, які б частинами давали людям права. Так, США зразу в цілості прийняли права, в яких суспільство строго окреслило свободи громадян та надало гарантії їх дотримання і поваги. Сьогодні жодне відомство, жоден заклад не сміє на них зазіхати. І тільки після цього, як закладено цей непорушний фундамент, на якому, властиво, і стоїть правова держава, американці почали створювати інститути влади, наголошуючи при цьому, що вони повинні оберігати права людини. Ми ж покищо ще далекі від цих реалій, а так само і від правової держави.

Для того, щоб ми змогли наблизитися до проголошеного ідеалу демократичного правового суспільства, нам необхідно здійснити не на словах, а на ділі широку правову реформу, яка б рішуче порвала із застарілими догмами недавнього «соціалістично-ідеологічного права» і виробила принципи національного права, які б забезпечили верховенство закону в Україні. При цьому дуже важливо, щоб у самому законі були закріплені та конкретизовані юридичні принципи (аксіоми) й основні права людини і громадянина (економічні, політичні, соціально-культурні, особисті), що відповідають гуманній природі національної державності та загальнолюдським, християнським цінностям.

У забезпеченні відповідності нормативних актів юридичним принципам демократичного правового суспільства, до яких прагне Україна, особливе місце належить конституції. В основному законі

повинні бути зафіксовані основні права і юридичні засади, обов'язкові для всіх учасників соціально-політичного життя, у тому числі і для самого законодавця. Власне кажучи, нормативні акти утворюють систему лише тоді, коли перебувають у ієрархічно-ступеневій співпідпорядкованості і легально (формальна ієрархія на основі верховенства закону), і по суті (відповідність принципам права). В протилежному разі виникає розлагодженість і деформація системи. Тоді врегулювання і порядок будуть досягатись зовсім не цивілізованими правовими шляхами, а силою авторитарних правопорушних вказівок. Сьогоднішня суспільно-правова ситуація в Україні заставляє над цим замислитись і негайно приступити до цивілізованого врегулювання шляхом прийняття Конституції, яка б відповідала потребам та інтересам національного державотворення. В Основному Законі України повинен бути закладений принцип панування права і механізми його здійснення, щоб уникнути свавілля і зберегти суспільний правопорядок.

Адже конституція, в якій не проведено принципу панування права і верховенство закону, фактично сама ніколи не зможе стати верховним законом із всіми впливаючими звідси наслідками. Не передбачаючи правового характеру здійснення державної влади, вона відкриває легальний шлях до свавілля і в наслідок цього стає половинчастою, непослідовною, суперечливою і всю правову систему прирікає на неминучі деформації та переродження.

Верховенство права повинно бути не тільки у правотворчості, але й у правореалізації, в тому числі — у правозастосувальній діяльності. Принцип верховенства права передбачає, що утворена на його основі система нормативних актів повинна конкретизуватися в мережі правовідносин. Лише в такому випадку буде в Україні право в повному смислі цього слова, тобто діюче, живе право, і реальний правопорядок.

Коли ж право підміняється волюнтаристсько-командними методами регулювання, люди прагнуть здійснити свої інтереси та потреби не юридичними, а іншими обхідними шляхами, в тому числі за допомогою зловживання владою. Порушення правових зв'язків, тобто по суті справедливості в суспільному, громадському і політичному житті фактично переростає в антиюридичний стан. Зазначимо, що в політиці це здатне викликати не тільки авантюризм, але й репресії і терор.

Єдино розумний вихід з такого становища — повне відновлення юридичних засад суспільного, громадського і політичного життя. Але для цього необхідно подолати теорію і практику, у відповідності з якою права особи являються «засобом», «інструментом» або «подарунком» властей. Необхідно раз і назавжди усвідомити, що права особи — це невід'ємна частка (аспект) самої людини, як соціальної істоти, і тому вони повинні бути для держави метою, а не засобом. Такий підхід буде являтися наслідком створення Основного Закону цивілізованого правового суспільства і втілення його

в реалії юридичного життя України. Досягнути цього на практиці можна тільки тоді, коли буде створена правова держава, здатна стати ефективним інструментом захисту права.

При цьому надзвичайно важливо якнайшвидше відійти від zdeформованих комуністичною ідеологією принципів права, поняття самого права і правових зв'язків. Основні засади права — юридична рівність (рівноправність) громадян і тісно пов'язаний з цим еквівалент у їх відношеннях, у поступі й обміні благ і послуг, а також у призначенні покарань за правопорушення. Свобода особи стає правом тільки тоді, коли вона врегульована, внормована на засадах юридичної рівності й еквіваленту. Право за своєю природою передбачає загальний масштаб, міру, яка виражається у юридичній рівності учасників правового спілкування та еквівалентності.

Дуже важливою є теза про те, що ствердити правові засади в суспільстві — це значить усунути одержавлення суспільства. Адже етатизм не терпить самостійності інших союзів, пригнічує і знищує громадянське суспільство, між державою і особою утворюється порожнеча, яку заповнює державна експансія тоталітарних режимів. Курс на одержавлення, прагнення вирішувати все за допомогою політичного апарату, призвів до його непомірного розбухання. Це ми бачимо і в нашому сьогоденні, в часи розбудови української державності, коли в декілька разів зросла чисельність службовців різних державних інституцій.

Необхідно пам'ятати, що держава повинна бути формою громадянського суспільства, а не перетворюватись у самоціль. Отже, необхідно в першу чергу створити міцне, життєздатне, свободолюбиве (волелюбне) суспільство, яке не допустить до узурпації влади, захищатиме й чинитиме опір, даватиме відсіч антидемократичним, авторитарним зазіханням. Для цього необхідно встановити правові засади в економіці, здійснити реальну приватизацію власності, яка повинна бути в руках трудящегося народу, а не партократії і мафіозно-клянових, корумпованих структур. Власність у різних її варіантах та відповідні господарські відносини повинні бути юридично недоторканими. Принцип недоторканності власності, рівно ж як і всякого іншого права (свободи), направлений не тільки проти розкрадачів, але й проти антиправового, свавільного втручання бюрократії. Державна власність — не привілей посадових осіб, відомств і апарату, а — соціальна функція, у відповідності до якої право оперативного управління на юридичних засадах здійснюють безпосередньо трудові колективи. При цьому вплив держави на економічні відносини повинен здійснюватись таким чином, щоб не викривлялася та не затьмарювалася цивільно-правова природа власності, право угоди, юридичні принципи товарно-грошового господарства.

Подолання одержавлення соціального життя дозволяє суспільству існувати не у вигляді авторитарно нав'язаної «монолітної єдності», а нормально, як природний різноманітності (плюралізму) власності, потреб, інтересів і союзів, колективів, організацій та об'єднань,

що склались у відповідності до реалій цивілізованого життя. При цьому узгодження інтересів досягається на основі суто юридичний, а не авторитарно-бюрократичним втручанням, бо плюралізм громадський являється основою плюралізму політичного.

Для реальної розбудови національної державності в Основному Законі слід закріпити принцип розподілу влади і встановити надійні механізми його реалізації. Розподіл властей — це не тільки юридичний і організаційний, але й соціально-політичний принцип, який дозволяє гармонійно поєднати такі суперечливі аспекти соціального життя, як влада і свобода, закон і право, держава і суспільство під кутом зору самоцінності людини. Розподіл властей є мірилом демократизації політичного життя. З цим пов'язаний аспект розподілу влади між різними класами, прошарками, проблема участі різних груп у здійсненні влади і ступінь представлення та обліку різноманітних інтересів. У правовій державі влада повинна виходити тільки від народу. При цьому держава, як політичний стан громадянського суспільства в Україні, являє собою не «монолітну єдність» (як відомо, це лише ідеологічний міт для позначення авторитарно-бюрократичного режиму), а — плюралістичну згоду вільних, грамотних, компетентних, культурних і активних учасників політичного процесу, що мають різні погляди та інтереси. А за таких обставин державна влада в цілому і різні її галузки не повинні бути монополізованими якоюсь однією групою, прошарком, класом, організацією (як це ми бачимо сьогодні на прикладі Верховної Ради України, де влада монополізована компартійною більшістю), оскільки мова йде про правову національну державність і про верховенство права.

Запобігти монополізації (а значить, переродженню) влади з боку будь-кого можна тільки тоді, коли різноманітні соціальні інтереси, рухи, напрямки та політичні партії отримують юридично рівний доступ до організаційного оформлення і участі в політичному житті. Державна влада повинна здійснюватись не на основі монополії, а на основі соціально-політичної конкуренції. Юридична влада не повинна монополювати належати лише якомусь одному рухові чи напрямку, чи політичній партії. У певному сенсі вона також виявиться потенційно розділеною серед різних учасників політичного процесу, об'єднаних принципами національної державності. Лише тоді можна говорити про Українську державу, як про політичний стан, політичну форму. У протилежному випадку політична влада буде відображати інтереси не всього суспільства, а лише частини народу і в організаційному плані перетвориться на авторитарно-бюрократичний механізм, монополізований тією частиною. Система громадянського суспільства і правової держави в такому випадку деформується, розмивається і витісняється тоталітаризмом.

Джерело соціальної напруги і розростання конфліктів (політичних, економічних, національних) необхідно зняти на основі демократичної згоди і співучасті всіх зацікавлених сторін у

виробленні доброї волі. Тільки таким шляхом можна досягнути режимові демократичної національної безпеки і на цьому ґрунті розбудовувати правову українську державність.

Правова держава не являється порожнім каркасом, придатним для всякого суспільства. Можна законодавчо проголосити прекрасні інститути, але вони залишаться мертвими, застиглими структурами, нежиттєздатними, якщо не реалізуються на практиці. Іншими словами, правова держава — це живий політично-правовий процес, спосіб політико-правової, державно-правової життєдіяльності суспільства і його громадян. Тому без відповідної правової культури і правосвідомості суспільства становлення та розбудова правової Української держави не можуть бути успішними. Тому необхідна широка національно-правова просвіта та виховання громадян в тому, як на практиці можна відстоювати свої права і поважати права інших, себто — жити в умовах демократії. Вкрай необхідне нове правове мислення, подолання авторитарно-бюрократичної свідомості і формально-догматичних підходів до розуміння та призначення права і держави.

В зв'язку з цим необхідно подолати плинну в минулому авторитарно-бюрократичну парадигму права, що глибоко вкорінилась у свідомість як юристів, так і широкого загалу. В її основі лежить формально-догматичне, вузьконормативне сприйняття правової дійсності, отождоження права з законом і інструкціями, коли за реальне право видаються нормативні накази, які не зважають на принципи і цінності демократичного суспільства та потреби його розвитку. Норма права тлумачиться, як правило поведінки невинуватених суб'єктів, а не навпаки, як повинно б бути насправді, коли норма права виступає в якості неозначених юридичних можливостей визначених суб'єктів, і обов'язок юриста — знаходити правомірні шляхи задоволення та захисту їх прав, інтересів та вигод. Виходить, що не пшениця росте для людини, а людина живе для пшениці. При цьому особистість у світі правових норм — була нічим, а сама норма, освячена державою, — всесилля. Таке становище в теорії робить неможливим прогрес наукової думки і творчості, що здатні рухати практику вперед.

В Україні склалася парадоксальна державноправова та суспільна ситуація: законодавець в особі Верховної Ради України, поставивши собі за мету якнайшвидше побудувати правову державу, основне зусилля прикладає до щоденного прийняття законів з усіх сфер суспільно-політичного та громадського життя. Кількість прийнятих законів уже в декілька разів перевершує кількість законів, що були прийняті за всі роки совєтської імперії, при чому далеко не завжди вони кореспондуються з якістю. Але основна їх маса не сприймається суспільством, та ще й не виконується. Для чого ж потрібно їх розробляти, витрачаючи народні гроші? Чи не працює наш парламент у замкнутому циклі: закон-парламент-закон? Адже ми досить часто чуємо, як нардепи бідаються на «тяжкі

труди» в парламенти та апелюють завжди до кількості їхньої продукції, забуваючи про якість. Очевидно, негаразди є як з теорією права, так і з фаховим рівнем самих нардепів. Та й, зрештою, чи можна за всім угледіти з-поза такої гори «готової продукції»? Так в чому ж все таки причина? Виявляється, що ця причина назовні і всі про неї знають, але чомусь ніхто не хоче її усунути, так, як і розробляти концепцію нашої національної державности за формою правління, політичним режимом і формою устрою. Вся суть в тому, що право, яке зараз чинне в Україні, базується на концепції соціялістичного імперського права у відповідності до теорії права, яка завжди була й залишилась марксистсько-ленінською. Адже інші теорії права просто не сприймаються, *про що неодноразово наголошував у парламенті С. Головатий, закликаючи нардепів до зважености при прийнятті законів*. Виявилось, що істина юриста вищої кваліфікації була дуже «зрозумілою» для більшости членів парламенту. От і виходить, що законодавча продукція Верховної Ради України базується на старих правових концепціях та доктринах, які не сприймає і не сприйме українське суспільство, що згідно із своїми потребами демократичного розвитку та загально-людського буття давно вийшло з імперських рамок.

З формально-догматичним тлумаченням права якраз і пов'язана ситуація, в якій опинилася наша юридична наука і законотворці, що у свій час були виховані власне цією ж наукою (тільки окремі прогресивні правники, що цінують свій фах, відійшли від цих догм). За своєю суттю, вона виконувала дві головні функції: коментування законів, що видавалися, і апології існуючої довгі роки адміністративно-наказової системи та авторитарного мислення, що лежало в її основі. Відомо достеменно, що в рамках апології ніяка серйозна критика, а значить, і радикальні зміни неможливі.

Закінчення буде

Від Редакції:

Доктор Іван Білас, заступник головного редактора журналу «Військо України», під час проведення Першого Всеукраїнського Збору Конгресу Українських націоналістів керував секцією «Державне будівництво», де й виступив з промовою, що її покладено в основу запропонованої ним статті.

Zolomi Bopoma, Kuia

Ілля ДМИТРІВ

ЧАС НА ПАТРІАРШЕ ЗАВЕРШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ І ПОСИЛЕННЯ ЕКУМЕНІЗМУ МІЖ УАПЦ І УГКЦ

Підготовляючись до відходу у вічність, Їх Святість Патріярх Йосиф Сліпий, довголітній Глава помісної Української Греко-Католицької Церкви, довголітній в'язень московсько-большевицьких тюрем і концтаборів і кардинал Вселенської Католицької Церкви, поклав у своє Завіщання-послання до владик, священників, монахів, монахинь і вірних Української Католицької Церкви, а рівночасно з цим і до всього християнського церковного і політичного світів такі надзвичайно важливі й далі актуальні слова: *«Як вірний син Католицької Церкви, покликаючись на ясні рішення Ватиканського Собору в питанні творення чи виникнення патріярхатів і користуючись тим, що належу до т. зв. Папської Родини завдяки тому, що вже бл. п. Папа Йоан XXIII іменував мене кардиналом 'ін пекторе' і на смертній постелі хотів це проголосити, що пізніше зробив це 25 січня 1965 року Папа Павло VI... , просив я його про формальну згоду піти на зустріч моєму проханню-пропозиції, яку без заперечення прийняли до відомої Отці Ватиканського Собору. Доводив я бл. п. Папі Павлові VI, що в Східній Церкві ні Папи, ні навіть Вселенські Собори не встановляли патріярхатів окремих помісних Церков. Завершення тих Церков патріяршим вінцем було завжди оwoчeм дозрілої християнської свідомості у Божому люді, у всіх його складових частинах, в свідомості духовництва і пастирів, при чому свідомість мирян, отого духовного стада, довіреного їмньому пастирському служінню, зігравала неабияку роль... Церква Києво-Галицької Митрополії, — продовжує св. п. Патріярх Йосиф, — дала достатньо доказів цієї свідомості впродовж цілої своєї історії. Чому ж не признати патріяршої гідності Києву, колысці християнства на цілому Європейському Сході?»¹*

Дещо даліше в цьому ж самому Завіщанні св. п. Патріярх Йосиф, наświetливши причини надто видної повздержливості в цьому питанні Римської Курії, політичний курс якої у 1970 роках *«...спричинив болючий удар для нашої Церкви в Україні, а ще більше для тієї частини нашої Церкви і Народу, що знайшлась у вільному світі»*, з підкресленням стверджує: *«Ми стоїмо безповоротно на патріяршому устрої нашої Церкви»*, а відтак: *«Тому заповітую вам: Моліться, як дотепер, за Патріярха Києво-Галицького і всієї Руси, безіменного і ще невідомого! Прийде час, коли Всемогучий Господь пошле його нашій Церкві й об'явить Його ім'я! Але наш патріярхат ми вже маємо!»²*

Цитовані нами слова, твердження і заклики св. п. Патріярха Йосифа, покладені на папір перед відходом Їх Святости у вічність у вересневі дні 1984 року, хоч увійшли в історію і зміст змагань за піднесення Української Греко-Католицької Церкви до гідності патріярхату, але ще й досі не здійснені. Що більше, названий у Посланні Їх Святости *«політичний курс»* серед урядовців Римської Курії і *«таємні документи про контакти між Апостольською столицею і Московською Патріярхією, що мають характер присуду смерті для Української Церкви»*³, мабуть остаточно надальше в силі, не дивлячись на всі радикальні політичні і церковно-релігійні зміни, що заіснували на Сході Європи і на всіх теренах бувшого СРСР, а в цьому і проголошення Патріярхату УАПЦ під головством св. п. Патріярха Мстислава, який упокоївся в Бозі 11 червня 1993 року.

Одним із найновіших свідчень про щось таке між Римською Курією і Московською Патріярхією являється, на мою думку, «Звернення до Греко-Католиків в Україні й на Поселеннях» Їх Блаженства Мирослава Івана Кардинала Любачівського, Глави Української Греко-Католицької Церкви, дане у Львові 2-15 лютого 1993 року, в якому Їх Блаженство, відповідаючи на запити про долю настанов і рішень першого Синоду помісної УГКЦ на землях України в травні 1992 року, стверджує, що вони ще не одобрені владою Вселенської Католицької Церкви, а тому не можуть увійти в життя, не дивлячись на потреби цього як з уваги на добро однієї із наших, українських, історично-традиційних Церков, так посередньо і з уваги на добро Вселенської Католицької Церкви, впливи і осяги якої вимірюються також і осягами всіх Помісних Католицьких Церков. Із тексту цього Звернення дуже ясно випливає, що серед справ, предложених Папі Іванові-Павлові II і Римській Курії до затвердження, є прохання про остаточне визнання Вселенською Католицькою Церквою і її Главою проголошеного Їх Святістю Патріярхом Йосифом Києво-Галицького Патріярхату в 1975 ювілейному Святому Році⁴.

Весь дотеперішній шлях українських Церков православного і католицького віровизнань дуже тісно пов'язаний з історичним шляхом українського народу та розвитком його політично-державного життя. І коли, для прикладу, український народ був сильним, творчим і державним, тоді його Церква, а відтак Церкви були також великими, квітучими і всюди шанованими. Коли ж, однак, під напором ворогів наш народ слабнув, а його держава підупадала, тоді подібна доля навіщувала також його Церкви. Все це радше ляконічно відзеркалюється хоч би в таких назвах, як Києво-Руська Митрополія, Галицька Митрополія, Львівська Митрополія, Львівське Верхнє Архiepіскопство, Патріярхат Києво-Галицький і Всієї Руси, УГЦ, УАПЦ, Київський Патріярхат і Всієї України, ряд в цих часах обсаджених, але ще й необсаджених дієцезій та екзархатів, а навіть і митрополій, які духово-історично споріднені з Українською Церквою, але діють як агрегати з обмеженими юрисдикційними, а подекуди і віроісповідними правами.

Питання патріярхального завершення в наших Церквах також не нове. Згідно з дослідниками, якби не дотогочасне положення

українського народу, як народу з обмеженою самоуправою або бездержавного, це піднесення нашої християнської Церкви до гідності патріархальної було б наступило значно скоріше. На перешкоді була слівце завжди імперіялістична Москва зі своєю патріархією і своїм православ'ям, децю менше польський чи угорський римо-католицизм.

Важливим буде для нашого Великого Збору і Конгресу Українських Націоналістів сьогодні ствердити, що ще від княгині Ольги, а відтак від князя Володимира Великого, хрестителя Руси-України, почерез Ярослава Мудрого, інших українських князів, королів і гетьманів, політичні лідери і голови українських держав у нашому XX столітті активно піддержували стремління Церковних Властей до помісності, а від XVIII, а особливо у XX столітті також і до патріархату (яких є чотири в злуці з Римом, плюс п'ять римо-католицьких, основаних Римськими Архиереями, і 12 патріархатів визнаваних Східною Православною Церквою), знаючи, які в першу чергу духово-моральні користі це принесе тому народові-нації, якого слівце все суспільне життя і слівце вся культура сперті на ідеалістично-християнській філософії.

З хвилиною постанови у двадцятих роках біжучого століття організованого Українського Націоналістичного Визвольного Руху, в якому авангардно-провідне місце зайняли УВО, а від лютого 1929 року ОУН, цей важливий церковно-релігійний аспект був також взятий під увагу, що зафіксоване в постановах Першого Великого Збору ОУН такими словами: *«Українська держава буде сприяти розвиткові української національної Церкви, незалежної від чужоземних патріархів, та українізації релігійних культів, що будуть діяти на Україні»*⁵. З багатьох інших матеріалів відомо, що це було якраз у часах, коли св. п. митрополит Андрей Шептицький дуже плідно працював у тому напрямі, щоб повернути ним очоленій Церкві її первісні помісні права і східню обрядову дисципліну, історію тощо. Одним із найвідданіших співробітників митрополита Андрея був саме о. Йосиф Сліпий, ректор Богословської Академії у Львові і виховник плеяди відданого духовенства, якому треба завдячувати в основному те, що до самого кінця панування в Україні большевицької Москви її таки не вдалося зліквідувати Українську Греко-Католицьку Церкву.

Перший раз слово «патріарх» вписалось в постанови Великих Зборів і Конференцій ОУН в 1941-1942 роках, в постанови I і II Конференції ОУН такими словами: *«Ми є за Українську Національну Автокеальну Церкву з патріархом у Києві і за повний розрив з Москвою»*⁶. Найвсестороннішу піддержку подала наша Організація і УПА українським християнським Церквам, а зокрема УГКЦ, від 1945 року та аж до початків 1980 років, коли слівце вся Церква зі своїми владиками і душпастирством діяли в підтіллі побіч, а часто і спільно з клітинами ОУН чи бойовими відділами УПА, що вже обширніше відзеркалене в досі опублікованій літературі.

Крім духово-моральної і матеріальної піддержки і співпраці, в провідних колах ОУН, як і в найвищих керівних колах УГКЦ і

УАПЦ весь час обговорювалося питання українських Церков у власній державі. Обширніший вислів цим міркуванням подав 1951 року св. п. Ярослав Стецько в журналі «Визвольний Шлях»⁷, висувajući концепцію створення двох патріархатів на шляху до посилення українського міжцерковного екуменізму та з'єднання їх в один патріархат, коли для цього наспіє найкраща нагода. Цей виступ Ярослава Стецька став від цього часу своєрідним наріжним каменем в політиці революційної ОУН на церковно-релігійному полі в Україні і в діаспорі.

Найсильніше заакцентування прибрала ідея двох патріархатів у 1963 році, коли звільнений з ув'язнення св. п. Патріарх Йосиф Сліпий підняв під час другої сесії Ватиканського Собору II внесок про підвищення Української Католицької Церкви до гідності патріархату, що Ватиканський Собор прийняв, надаючи Римським Архисереям право цю настанову здійснювати всюди там, де для цього зайде потреба.

Підготовка внесення Патріарха Йосифа одержала спершу солідарну піддержку зі сторони всього єпископату Його Церкви, а рівночасно і від представників українського науково-культурного, а вслід за цим політичного та громадського світу. І коли в наступних роках під натиском римських куріальних чинників ця початкова солідарна постава ієрархії і духовенства розпочала тріщати, тоді з піддержкою Главі Церкви в цьому переважному ділі поспішив громадсько-політичний світ і покликаний до життя церковно-мирянський рух, що діяв і діє в одних чи других формах у всіх країнах українського поселення. Надзвичайно активну співучасть у діях цього мирянського патріархального руху прийняли сливе всі члени, симпатичні і прихильники нашого націоналістичного руху, а вже дуже корисну працю провів св. п. Ярослав Стецько як голова Українського Державного Правління з 1941 року, а відтак і як голова Проводу ОУН. Ця позитивна постава революційної ОУН і всіх установ Світового Українського Визвольного Фронту відзеркалена в постановах IV і наступних Великих Зборів ОУН, в численних статтях на сторінках націоналістичної преси, в резолюціях Зборів громадських установ, і в матеріальній піддержці Патріархові Йосифові і мирянському рухові під духово-моральним керівництвом Українського Церковно-Релігійного Товариства Св. Софії. Воздвиження в Римі собору св. Софії на взір і подобу св. Софії в Києві, основання і розбудова в Римі Українського Католицького Університету з філіями в інших країнах, відновлення журналу «Богословія», колишніх «Дзвонів» і «Ниви», випуск «Благовісників» Верховного Архiepіскопства, а відтак «Патріарха Києво-Галицького і Всєї Русі», «Катехизмів», молитовників, Біблії тощо, а впарі з цим і перехід Богослужень на українську мову — це тільки частинка того, що вийшло у світ в періоді посилених зусиль щодо піднесення УГКЦеркви до гідності патріархальної.

У вересні 1984 року Їх Святість Патріарх Йосиф Сліпий відійшов у вічність, не маючи змоги довершити те велике діло, за яке змагалось декілька великих Митрополитів православної і католицької

віток первісно єдиної Української Християнської Церкви. По смерті Патріярха Йосифа, а головню під кінець вісімдесятих і на початку дев'ятдесятих років загальне положення на Сході Європи під політичним і церковно-релігійним оглядом радикально змінилося. Дотогочасний Советський Союз, який понад 70 років поневолював у найжорстокіший спосіб наш народ і його християнські Церкви, перестав існувати. На цьому місці постало за несповна одного року стільки національних держав, скільки в т. зв. Союзі було національних республік. В усіх новопосталих державах відродились та відновили нормальну працю їхні традиційні Церкви. В Україні, крім виходу з підпілля Української Греко-Католицької Церкви та повернення до її осідку в катедрі св. Юра у Львові Глави Церкви, Блаженнішого Мирослава Івана Кардинала Любачівського, відновилася також Українська Автокефальна Православна Церква з осідком в столицному Києві, яка скоро стала завершеною Патріярхатом Київським і Всєїї України під керівництвом св. п. Патріярха Мстислава. Глибші та ширші, дещо позитивні, дещо негативні зміни вже зайшли також і серед тих владик, духовенства, монашества і вірних, які до початків біжучої декади перебували під зверхністю Патріярхії Російської Православної Церкви.

Ми як народ-нація, як держава і як звільнені з московсько-большевицьких оков Українські Церкви живемо ще в дуже свіжих і чулих від обосторонніх вражіннь часах. Це сливе одна із причин, чому так багато ніби простих справ у всіх сферах суспільного життя натрапляють на великі, а часом на прямо неісходимі труднощі та перешкоди. Не замикаючи очей та не применшуючи нашої уваги до зовнішніх небезпек і перешкод, що є великими і загрозливими, нашому Рухові, а за його ініціативою і всьому українському народові треба таки зосередитись на двох-трьох питаннях, що допоможуть церковним властям, духовенству і вірним остаточно вийти на шлях, яким наші Церкви і Народ дійдуть, зрештою, до того вимріяного часу, коли буде одна Церква, одна віра в Бога й один спосіб Його почитання.

Як ми вже сказали, УАПЦ є завершена в Київському Патріярхаті і Всєїї України, в якому і довкола якої повинні з'єднуватися українські патріоти православного віровизнання, щоб спільними зусиллями змагатись за його визнання Царгородським і всіми іншими східними православними патріярхами. Українські патріоти католицького (східнього обряду) віровизнання повинні з'єднуватись довкола Глави і Синоду УГКЦ, щоб спільними зусиллями змагатись за визнання створеного Їх Святістю Патріярхом Йосифом Києво-Галицького Патріярхату Римським престолом і католицьким світом. Між Патріярхами і Ієрархією обидвох цих історично-традиційних Церков необхідно розпочати конструктивний екуменічний діалог задля спільного служіння обидвох Церков Всевишньому Господу Богу на небесах і своєму народові-державі на землі.

Ні одна, ні друга Церкви практично не повинні навіть застановлятись над розподілом української національної території на частину для православних, частину для католиків східнього обряду,

щоб у слід за цим не треба ділити цю етнографічну територію ще на вірних російської патріархії, римо-католиків тощо. З усуненням заснованого в цьому столітті Московію і Варшавою розподілу України на дві частини, в Україні абсолютно навіть не вільно думати про обмеження порухів її громадян і вибору ними місця праці та прожитку за церковно-релігійною чи обрядовою приналежністю, що, мабуть за згодою Ватикану, просують у наш народ речники Патріархії Російської Федерації.

Ось такі загальні, а почасти і партикулярні погляди і міркування дозвольте запропонувати нашому Великому Зборі на пропозиції його організаторів. Від дати проголошення державної незалежності України минуло два роки, які ще не можна назвати роками закріплення та розбудови здобутої за численні жертви держави, але радше борсанням за щось таке, якому не можемо або ще не хочемо, а чи ще не маємо відваги подати дійсну назву. Помимо декількох десятків зареєстрованих політичних партій, що само по собі може призвести до ще одної втрати державности, заповідається також на більшу кількість Церков, віровизнань, віроісповідань тощо. Не забуваймо, що якраз подібний хаос в Італії у 20 роках, в Німеччині у 30, в Японії, Мадярщині, Румунії, а ще раніше в Росії призвели до народження двох найплотіших централістичних імперій, які мало що не розвалили світ, вимордувавши на своєму шляху цілі десятки мільйонів невинних людей. А ними були: Советський Союз і нацистська Німеччина.

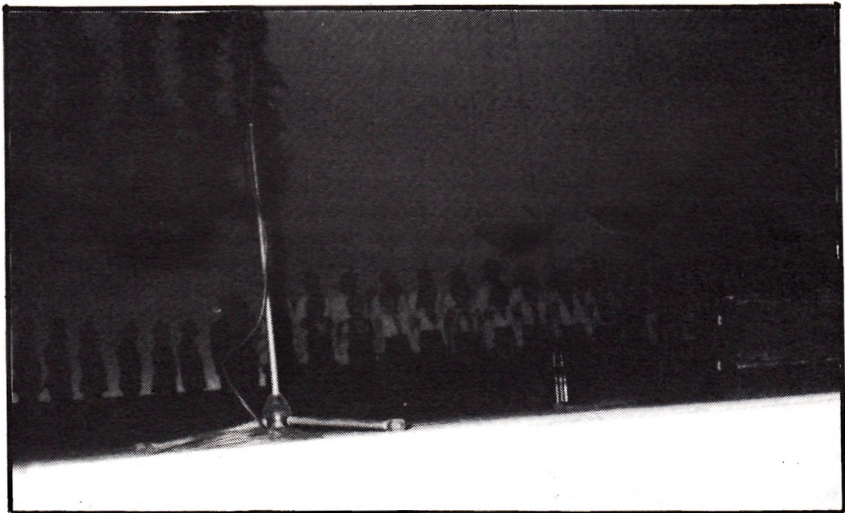
Отже, перше і найважливіше завдання, за яке необхідно взятися, це розсунення всіх цих плотів, на яких позасідали собі не так соборники-державники, дійсно вірні православні чи католики східного обряду, як радше ті, що ще досі в душі та переконаннях не рішені куди їм йти та що робити. З розсуненням плотів зменшиться почитність на многопартійність, бо для запровадження і вдервання плуралізму і демократії не потрібно 30, 40 чи 50 партій. У Сполучених Штатах Америки на 250 мільйонів людей є тільки дві політичні партії, але кожен дивиться на США, як на найдемократичнішу державу цього світу. Це саме можна б сказати і про церковно-релігійний аспект суспільного життя.

Я розпочав цей виступ довшою цитатою із Завіщання Їх Святости Патріарха Йосифа. Думаю, що є причина закінчити цей виступ ще однією цитатою з цього самого документу.

В одному місці Їх Святість каже: *«Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати. Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячелітня культура! Нас єднає спільне змагання за самобутність рідної Церкви, за її Повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріархат Української Церкви! Всі ми, католики і православні, боремося за востання нашої Церкви і за її духову силу в Україні. . . просить Всемогучого Бога, щоб Він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю. . . у здвигненні Патріархату Української Церкви!»*⁸

Примітки

1. «Завіщення Блаженнішого Патріярха Йосифа», «Благовісник Патріярха Києво-Галицького і Всієї Руси», Кастельгандольфо, біля Риму, 1980-84, стор. 274.
2. Там же, стор. 275.
3. Там же, стор. 275.
4. Тижневик «Українська Думка» ч. 16-17, 1993., сторінка «За єдність Церкви і Народу».
5. «Постанови Великого Збору Організації Українських Націоналістів», БУП ч. 1., стор. 15, пар. 4 в розділі «VIII Релігійна політика».
6. БУП ч. 1., стор. 68, XIX пар. «Постанови Другої Конференції ОУН» (де факто неповний текст постанов I і II Конференції ОУН).
7. З. К. «За велику справу» (порядком обговорення), «Визвольний Шлях» ч. 9/48, 1951. Цю статтю передруковуємо в цьому числі журналу.
8. «Завіщення Блаженнішого Патріярха Йосифа», «Благовісник. . .», стор. 277.

*Фрагмент вечірнього концерту в залі Великого Збору Конгресу,
липень, 1993*

*Пам'ятник Гетьманові Богданові Хмельницькому на полі бою
з поляками під Зборовом*

3. К.

ЗА ВЕЛИКУ СПРАВУ
(Порядком обговорення)

Хочемо підняти і поставити на дискусію покликаних для цього чинників справу *великої ваги для всіх українців*, без різниці політичних переконань, бо тільки при однозгідності всіх українських патріотів, які дорожать добром нашої Батьківщини і Церкви, можна такі справи переводити в життя. Не маємо інтенції в будь-якому відношенні робити на тому політичний капітал для руху, в якому приймаємо участь. Ми ставимо прямо на обговорення справу, яка, якщо б удалося її перевести в життя, всіх нас, українців, *Киева і Львова, Ужгороду і Чернівців, Європи і Америки і де ми не жили б* — *з'єднала б для однієї великої мети*. Але йдеться не лише про з'єднання, а про щось більше. Йдеться про рішення *історичної ваги*, про рішення на століття. Якщо б нам удалось це розумно й холодно, при підтримці всієї української громадськості доконати, ми прислужились би добру не лише нараз нашій воюючій і скривавленій Батьківщині, не лише нашим героїчним підпільним Церквам, що в катакомбах, але ми дали б грандіозні семафори на майбутнє. Ми поклали б підвалини під одне з *найбільших діл* нашої історії. Ідеться тут про таку справу, яку необхідно підтримати всім українцям, щоб, признавши це діло великим і корисним, довести його спільними силами до успішного кінця. Було б болюче й досадно, якщо б хтось пробував нам закинути намагання здобути на цьому якийсь політичний капітал для політичного руху. Це завелика справа, щоб, підступаючи до її реалізації, можна керуватися будь-якими партійними, чи групованими інтересами.

Занім приступити до самої справи, доцільно її всебічно розважити, щоб не завести на манівці і не осмішити самої великої ідеї. Ми розглядаємо її виключно з національно-політичного становища, як світські люди, не втручаючись у не наше діло з погляду церковного і канонічного. До цього є покликані ніхто другий, як тільки наші церковні православні ієрархи і їхній собор. Бо йдеться про Православний Патріархат, про *встановлення Патріяршого Престолу в Києві*, місті, з якого пішло християнство не лише в Україну, але й поза нею. Зараз Київ під московсько-большевицьким безбожницьком чоботом, але — на нашу думку — ми сповнили б спільно з нашою православною Ієрархією велике діло, якщо б на чужині встановлено Православний Патріархат Києва з тим, щоб престолу не обсаджувати, а був лише його Опікун, чи Замісник. Щойно у *вільному Києві* був би обраний Київський Патріарх, який — ми сподіємось — може вийти з наших підпільних духовників, які в найважчі часи осталися в Україні і опікуються нашою Церквою, що в катакомбах.

Українська Церква, яка цілими століттями витримувала атаки північних і східних варвар, яку — за переказом нашого літописця — *благословив у своїй пророчій візії сам Христовий Апостол — Андрей*, заслужила собі *такого відзначення*. А український народ своїми терпіннями і героїчною

боротьбою за Христа і Батьківщину здобув собі це моральне право, щоб у його столиці був Патріярший Престіл.

Безбожницяка Москва не була в силі викоринити з душі народу його віри. Національна ідея нерозривно поєднана в народній психіці з Христовою. І це не є припадок, що сьогодні Звернення Воюючої України до Еміграції на чоловічому місці підписує Голова однієї із підпільних українських Церков. Цей факт, що обі наші Церкви *живуть даліше в катакомбах*, цей факт, що наших православних автокефальних, як і греко-католицьких єпископів, жорстоко переслідує Москва за незалежну від Москви Церкву, засилаючи або прямо винищуючи таких великих церковних діячів, як Липківського чи Сліпого, їх священослужителів і вірних, є великим доказом того, що українська християнська віра живе окремо від «казьонної» московської, *живе, бореться і перемагає*. «За віру, за Бога, за Україну» — ішов незмінно наш змаг і триває по сьогодні, коли старим традиційним звичаєм наші герої з УПА щоранку і щовечора скупчуються в молитві, яка дає їм, спільно з любов'ю до України і жадобою волі, *силу і віру витримати*. Ідейно-моральних даних на те, щоб Патріярший Престіл був у нашому Визволеному Києві, є достатньо в нашому віруючому народі.

Патріярший Престіл в Україні поклав би остаточно розрив у християнсько-культурному відношенні з Московією, *привертаючи старий пріоритет далеко культурнішої України над Москвою*, яка взяла від України християнство й культуру. Патріярший Престіл в Україні зразу ізолював би московського патріяршого узурпатора, служальця світської московської влади та утвердив би до решти і тих, що мають сумніви, що Україні, яка дала християнство тій частині Європи, належить ця велика честь на основі її *ідейно-моральних* шляхетних вартостей. Патріярший Престіл у Києві поклав би теж чіткі і остаточні межі, відгородив би в тому відношенні Україну від північного облудного сусіда та *змобілізував* би морально довкола нього інші православні церкви поневолених народів Росії. У духовій єдності і його визнанні напевно були б білоруська, грузинська, козацька, а, може, і інші православні автокефальні Церкви сусідніх Україні народів. Україна не мала і не має жодних претенсій до чужих країн, вона не прагне бути їх «старшим братом» і, здійснюючи своє в кожному відношенні відокремлення від Москви, повертається до своїх старих світлих також церковних традицій, коли не Москва, а Україна приймала перша християнство в тій частині Європи. Не Москва, якої ще взагалі не було, а Україна *ставила* свої груди на захист культури, цивілізації і християнства, і *творила* духовно-культурний центр на Сході Європи. Не Москва, а Україна *репрезентувала християнську* *свободолюбну й героїчну Європу*. А власне Москва принижжала, компромітувала й паплюжила християнство, робила його знаряддям світської влади, використовувала й надуживала для земних цілей. Більше того, власне Москва, гірше Нерона і Діоклеціана, винищувала й винищує християнство і його визнавців, післявши мільйони віруючих на заслання або смерть за віру Христову, за любов Бога, ближнього, правди й справедливості. Патріярший Престіл у Москві — це глум над Розп'ятим, якого щодня наново розпинає Москва. Треба врешті Україні сміло поставити край, зірвати цю кошмарну занавісу, яка крилася за московським «християнством» і відкрити облуду, брехню, крайне безбожництво здеправованої московської душі, що вміє бути деспотом або рабом, але не вміє бути людиною, тобто християнином.

Встановлення Патріярхату Київського, хай на чужині, як креовання інституції, яка зразу автоматично протиставляється всякому можливому

псевдопатріархатові, в духовій єдності з Царгородським Патріархатом — відкрило б ще один величезної ваги фронт проти безбожницької Москви. Ще більше поглибилася б прірва, ще могутніше згуртувались би поневолені народи і їх Церкви проти Москви, її зложивання і компромітовання Церкви під зверхництвом найбільш тиранського режиму всіх народів і часів, найбільш безбожницьких і людоненависницьких чинів кремлівських «патріархів», так як колись за часів варваризму.

Коли б сьогодні створено Київський Патріархат, встановивши на його Престолі Опікуна — *це дуже скріпило б на душі Українську підпільну Православну Автокефальну Церкву і всю воюючу Україну*. Тоді Українська Автокефальна Православна Церква почувалась би повноправною в кожному відношенні. Це правда, що наша УАПЦ не має і не буде мати ніколи найменшого зв'язку з якою-будь нинішньою чи завтрішньою московською «патріаршою» Церквою. Але нам видається, що треба зробити ще один послідовний крок і поставити нашу Церкву на *такий п'єдесталь, який їй належить як з погляду минулого, так і сучасного, а зокрема майбутнього*. Цей крок скріпив би теж внутрішню нашу Церкву, бо висунув би велику мету: *відродження старих світлих традицій найкращих часів нашої Церкви*. Може тоді внутрішній розлад і непорядки устали б, бо побачили б священослужителі і вірні, що такою грандіозною метою варто жити й працювати, щоб поставити нашу православну Церкву на висоту гідну великого звання Патріаршої Церкви. Наші ієрархи і священослужителі може тоді більше зосередилися б над *закріпленням цієї великої Божої Інституції*, над моральним відродженням і виховуванням висококваліфікованого священичого стану, замість над спорами за прерогативи, бо тоді, здається, кожному було б досить праці і чести трудитися для добра своєї рідної Церкви і свого народу.

Коли б це велике діло вдалося перевести в життя, це не стояло б у ніякому дисонансі до нашої Греко-Католицької Церкви, що, як одна із двох українських Церков, так само рівноправна і в нічому не порушується її незалежності і зв'язаності з Римом. Ми не знаємо, але може лежить у пляні Апостольського Римського Престолу *творити Львівський Український Католицький Патріархат* для вшанування нашої мученичої і героїчної греко-католицької Церкви. Одне другому зовсім не перешкоджає. Зараз тут ми говоримо про нашу автокефальну православну Церкву.

В нас є дві Церкви рівноправні і обі їх однаково трактуємо. Ми прагнемо їх з'єднання, але коли і як це станеться, не нам тут про це говорити, це лежить передусім у Божих руках. Наше діло *наблизити до себе обі наші Церкви, уникати конфліктів, намагатися взаємно розуміти і шукати тієї єдності, яку колись досягнемо, хоч у якій формі, не час тепер предсказувати*. Найкраще робимо тоді, коли держимося кожен віри своїх батьків, у якій ми родилися, коли стараємось іти назустріч нашим інаквовіруючим братам, що так само люблять Бога, Церкву, Україну, справедливість і правду, як і ми. Лише *толеранція і любов до українців іншого релігійного обряду, католика до православного, а православного до католика, взаємне зближення до себе, розв'яже проблему нашої єдності теж на церковному відтинку*. А до того: кожен повинен старатися, якого б він віросповідання не був, *якнайкраще виконувати свої обов'язки і по своєму хвалити Бога*, в тому переконанні, що наш брат іншого обряду, рівнож служить Богові і Батьківщині, так само, як і ми. А може саме якусь окрему місію мають *виповнити в майбутньому обі наші Церкви*, може й тому наш нарід,

положений між Візантією і Римом, на грані двох світів, *відзеркалює* саме у тих двох Церквах ті площини своєї далекоюсяжної дії і місії, яка припала нам у минулому і в майбутньому, якої нам ще сьогодні не збагнути. . .

Зараз нам видається, що думка про Київський Патріярхат *іде* назустріч нашому покликанню. Сподіємося, що зустріне вона прихильне прийняття і в Константинополі, бо єдиною її метою є *скріплення* християнства, доки переможемо безбожницьку Москву. Наша пошана до Патріяршої Церкви, звідкіля ми прийняли християнство, не меншає при тому. Якщо б царгородські кола мали протиставлятися тому, нам треба докласти всіх зусиль, щоб роз'яснити їм ціль справи. Зрештою, у кожному відношенні Константинополеві зручнішим є Київський Патріярхат, як підчинення, хоч і насильне, української православної Церкви Москві, яка тепер має практично під своїм впливом майже всі православні Церкви, які існують офіційно на землях підбитих Московію народів. Ми переконані, що перспектива Київського Патріярха є далеко приємливіша Константинополеві, як московський «казьонний» псевдопатріярхат. Тому, при розумній політиці, повинна бути з Царгороду принаймні неутральність до нашої акції,

Якщо б дійсно на чужині дійшли до переконання, а зокрема наші ієрархи, що варто б і треба підняти цю велику й святу справу, — ми думаємо, що була б потреба, щоб якнайменший вплив на всі ті діла мали світські люди, щоб *вирішальне слово* мала наша ієрархія, щоб якнайбільше її усуверенити і взагалі обмежити до мінімум впливи мирян бо це діло — церковних Достойників. Найбільше нещастя тоді, коли Церква підпадає під світські впливи. Церква мусить стояти понад усім земним. Треба, щоб наша Православна Автокефальна Церква не була залежна в ніякому відношенні (теж матеріальному) від світських кіл. Громадянство повинно анонімово помагати їй, зокрема коли б це діло, про яке пишемо, наша УАПЦ піднялась переводити, тоді потрібно на таку ціль великих фондів. Їх мусить зложити анонімово все українське громадянство, щоб добродіями були всі і ніхто, щоб ієрархія була зобов'язана супроти ідеї, нації, безіменних вірних, а не точно знаних. Коли б наша ієрархія пішла б на це велике й святе діло, тоді вся її постава мусіла б прибрати інший стиль, мусіли б устати всякі спори, ревалізації, компетенційні конфлікти, бо не в дрібницях, а у великих справах, *лежить призначення нашої Церкви*. Мусіло б бути єдине стадо і єдиний пастир, що гідні великої ідеї, великої справи і великого покликання супроти Бога, нашої Церкви, нашої Батьківщини, чим скріпимо віру й надію у майбутнє.

Нарід, що в боротьбі, що в катакомбах несе найважчі криваві жертви за Бога і Батьківщину, побачив би, що ми тут на чужині здібні також до великого чину, який поклав би тверді основи під *світле майбутнє нашої Церкви!*

Щоби так сталося!!!

(З. К. — це Зенон Карбович, а Зенон Карбович — це псевдонім сл. п. Ярослава Стецька, автора статті, що вперше появилася у «Визвольному Шляху» — ч. 9 [48] 1951 р., — звідки її передруковуємо).

*«Подорожній! Зупинись на хвилинку і в смутку й пошані замри
у вдячній та щирій молитві. Ти голову низько схилю.
Тут сплять вічним сном Запорожці, які разом з Хмелем ішли,
і в Зборівській битві жорстокої за Неньку-Україну лягли»
(цей пам'ятник воздвигнуто в місяці серпні 1990 року)*

Поезія

Галина ГОРДАСЕВИЧ

ВСЕСВІТ ВІДБИВАЄТЬСЯ В КРАПЛИНІ

Богун в Переяславі

Вийшов з світлиці. На горлі петля.
Дихати важко.
Спокійно спить укочана земля.
Чи все ж зважено?

Самоцвітно сніги грають
В місячнім сяйві.
Мій рідний, мій бідний краю,
Чи ж я в тебе зайвий?

Зійде сонце, розтопить сніг.
Чи ж завжди так гине неправда?
А коли я один проти всіх,
То, може, не маю права?

А чому я один проти всіх?
Чи посліпили всі, чи захмелені?
Ой, ще бути кривавій росі
По весняній довірливій зелені.

Затягає майбутнє імла.
Посол, мов хитра лисиця.
Як могла, як ти, нене, могла
До когось в прийми проситься?

Допросилася. Маєш. Радій.
На неспірного сина не сердься.
В мене шабля та кінь гнідий,
Та куля ворожа
в серце.

Тернина

«Галина» — по-грецьки «тиша».
Ах, яка я дурна була!
Якби я це знала раніше,
То зовсім інакше б жила.

Я б не пхалась, куди не кличуть,
Ще й подумала б, чи іти,
Не торкнулись би мого обличчя
Знаки болю і самоти.

Я б усім посміхалась лагідно,
Все б доводила до пуття,
І було б квітчасто і ягідно
В тихім гаї мого життя.

Чи це батьки помилились,
А чи, може, моя вина,
Що у тому гаю поселилась
Тонкостебла тернина одна?

Я її руками відводжу,
Я ще зовсім не знаю про те,
Що у днину весняну погожу
Так рожево вона зацвіте.

* * *

Буду чекати тебе на осіннім пероні,
Буду чекати тебе, а ти не прийдеш.
Вітер остудить мої розтривожені скроні.
Буду чекати тебе на осіннім пероні,
Буду чекати тебе, а ти не прийдеш.

А літа, наче птиці, за обрій повідлітали.
А кохання, як квітка, — його цвісти не примусиш.
Буду я довго тужити за тими літами,
Що, наче птиці, за обрій повідлітали,
Та кохання, як квітка, — його цвісти не примусиш.

* * *

Всесвіт відбивається в краплині.
Небо. Дім. Сусідчина коза.
Дерева і хмари швидкоплинні.
Всесвіт відбивається в краплині,
Все одно йому, в якій краплині.
Може бути, це твоя сльоза.

Ярослав ЯБЛОНСЬКИЙ

ЗОЙК

Холодний розпач серце крає,
чоло пече гаряча кров,
я знов до тебе, рідний траю,
незрячі очі обертаю,
шляху шляхетного шукаю,
ходжу і не знаходжу знов.

Кривавий піт, пролита кров,
любов земна, земля кохана,
страждань, покори, зради рана,
брехні відвертої покров,
краса окраденого серця,
колиска древньої краси. . .

Прокинься, встань, заголоси,
рвонись нараз у грізнім герці
та й знати дай,
що ти —
еси!

ВИКЛИК

— Добридень. Кликали — прийшов.
— Сідайте. Підпишіть — і вільні.
Як вічність, мить.
Його остання мить:
останнє рішення, прийняте добровільно.
«Вони однаково загинуть:
не схочеш ти, підпише хтось;
не може бути, щоб людини,
що жити хоче, не знайшлось».

Коли прощались, як дивилась. . .
«Ти не врятуєш їх. А ми?
Як жити нам межі людьми?
Без заробітку і без хати —
то ще півлиха. Що сказати
твій дитині? Він спита!
І буде відповідь проста. . .
Дивись, він піде завтра в школу
і в комітеті комсомолу
почує: треба відректись.
Подумай, батьку! І — дивись!
Дивись: он сонце у вікні. . .»

. . . Останнє вільне слово:
— Ні.

*Пропам'ятний Хрест встановлений «в честь отаборювання сотні Орлів та інших повстанських з'єднань з нагоди 50-річчя УПА»,
Осова Поляна, Рогатинський р-н Івано-Франківської області
(14 жовтня, 1992)*

Спогад

Юрій КИЯНЕЦЬ

А ХОТИЛИ СТВОРИТИ ЗАГІН УПА...

Сорок третій рік. . . Київ, визволений від німців, лежав руїною. Потроху починали працювати майстерні, а потім і заводи; відкривалися ремісничі училища, куди закликали вступати молодь, і в одному з них опинився і автор цих рядків. Мені пощастило, бо в училищі зазнайомився зі ставним гордовитим хлопцем, який не приховував своїх поглядів і висловлювався сміливо. Виявилось, що ми однодумці, що обом болить доля рідного краю. Отож, вирішили згуртувати навколо себе таких, як і ми, українців. А коли зібралось нас вісімнадцятеро, зажеврила мрія про загін українських повстанців. Почали з пошуків зброї, а знайти її в ті часи по лісах було досить легко. Навесні сорок четвертого ми вже мали три пістолі «вальтер», дві гвинтівки та понад ста набойів.

Пам'ятаю, тієї весни повезли нас до Боярки, де ми саджали картоплі, а звільнившись, проводили, як уміли, військове навчання на місцевості. Зустрічали ешелони з галичанами, які йшли на Сибір. Приносили до вагонів картоплю, моркву, а чогось іншого — й самі не мали. Дивувалися, чому люди дозволяють себе висилати, чому не подалися в ліси. Дещо чули ми про конспірацію, і товариш мій взяв собі псевдо Слива, а я відтоді став Киянцем. Було в нашому, як ми називали, загоні й двійко дівчат.

Молоді, запальні, але зовсім недосвідчені, звісно, ми хизувалися власним патріотизмом — і причеплені до кашкетів жовтоблакитні квіточки «братків», і малюнки з українською символікою. . . Певна річ, що інші, «не наші», не могли, зрештою, не помітити. Й усі ми почали втікати з училища, хто куди. Доброю, розумною людиною була директорка училища. Завдяки їй не довідалось про «повстанців з ремісничого» НКВД.

Мій товариш далі вчився в університеті, видав кілька поетичних збірок і до кінця життя зберігав вірність нашим юнацьким мріям, хоча вона й не завжди відбивалася в його віршах. Мені ж судилася інша доля, але і в мене зберігся зшиток із поезіями 45-46-го років. Зрозуміло, вони недосконалі, але, гадаю, можуть бути своєрідним документом тієї доби, коли справжні герої виборювали волю рідному народові, і дещо доповнити мій коротенький спогад.

БЕЗЖАЛЬНЕ СОНЦЕ

День ясний.
Від сонця, наче леза,
промені в цю землю уп'ялись.
Біля тину — скошена береза,
закривавлений, аж чорний, лист.
Ми дивились і розпізнавали:
ця береза збита, то — вона,
та, що прийняла страшну навалу
першою, — кохана сторона.
В них обох роздертими є шати
і лице вродливе у крові,
щастя не судилось їм зазнати,
лиш тортурні муки не нові.
За селом десь глухо б'ють гармати,
літаків над згарищами — рій.
На шляху береза срібнолата,
і безжальне сонце угорі.

З-ПІД СНІГУ

У світлі кривавих заграв
стрічаєм повстанську весну.
Струмок із-під снігу заграв,
природа збудилась від сну.
Все скутее враз ожило,
і жайворон дзвонить вгорі
над спаленим рідним селом,
де сумно стримлять димарі. . .

СТАНЬ НА БІЙ

В цих лісах, затиснувши рушницю,
що служила в прадідівський вік,
в чорну ніч і в буйну сніговицю
став на бій не із романів лицар,
а нескорений український чоловік.

*Фрагмент із посвячення Хреста на Осовій Полянці, Рогатинський р-н
Івано-Франківської області (27 вересня 1992)*

Наука, дослід

Євген МАЛАНЮК

НАРИСИ З ІСТОРІЇ НАШОЇ КУЛЬТУРИ*
(Продовження, 2)

V

Думаю, отже, що комплекс Еллади в цілокупності культурних наверстовань нашої землі являє собою надто могутній і надто глибокий поклад, щоб його значення недобачати або ним легко-важити. Думаю навіть, зважаючи на всі окремі ознаки і складники, що той поклад, без більшої помилки, можна вважати за підклад нашої культури. Згадаймо хоча б своєрідний «гуманізм», чи то «Руської Правди» (де була кара за образу людської гідності), чи «Поученіє» Мономаха («винний, чи невинний — не убивайте»!), гуманізм, що на 3-4 століття випередив західноєвропейський. Антично-грецька генеза цього гуманізму (як, зрештою, пізнішого західно-європейського — також) не підлягає сумніву. Наш старокіївський гуманізм з'явився лише безпосередніше, власне наслідком причин чисто геокультурних, — географічної приналежності до світу Еллади.

Я полишаю на боці спробу оцінки антично-грецького складника нашої культури під кутом погляду його державотворчої, ужитково-політичної догідності. Ця тема була б і начасна, і важлива. Я лише мушу ствердити, що в тім домінуючій складнику нашої культури таїлася певна очевидна однобічність. Той характеристичний панетизм і панестетизм, та людська індивідуальність в осередку світогляду, та, в певнім сенсі, обмеженість комплексу античного «полісу», врешті, лагідна душевна мирність і мудра примиренність психіки, що майже виключала момент боротьби і мілітарної бойовості, — все це, без сумніву, заважило на політичній історії античної Греції. І все це, без сумніву, відігравало ролю в наших геополітичних умовах, в сусідстві з варварами і періодичними навалами зі Сходу й Півночі. Цей культурний складник в таких геополітичних обставинах не лише не озброював в неунікальній боротьбі за існування, але, може, навіть обеззброював. Цей, з природи речі, культуроплідний, культуротворчий складник дуже трудно було б назвати державотворчим.

І, власне, державотворчим *par excellence* було те політичне явище, що прийшло на зміну Елладі і що зветься його Рим. Рим з його культурою, в якій осередку був войовник і правник, а ніколи філософ чи мистець, ба навіть індивідуальність в антично-грецькім сенсі.

* Вперше надруковано: Євген Маланюк «Книга Спостережень», том 2.

Але стопа римського легіонера ніколи не ступила глибше на землю нашої Батьківщини, поза межами бувшої держави Мітрідата Понтійського на південнім сході і поза теренами Подністров'я на південнім заході, де й донині села носять назви римського цесаря Траяна (Траянів Вал, напр.), що про нього, до речі, згадує і «Слово о полку». Ця обставина, може, не менш важлива для нашої дальшої історії, як і комплекс Еллади в нашій культурі. Правну і устроєву неусталеність Київської Держави середньовіччя треба б в безпосередню залежність поставити з відсутністю Риму на теренах Подніпров'я. І до цієї теми ми ще вернемося.

Роллю «Риму», який дещо зрівноважив і доповнив нашу «елліністичну» однобічність, який прищепив нам бойові, мілітантні і мілітарні психо-культурні властивості, відіграли інші чинники, чинники далекі від римськості, чинники, що їх можна б уважати за ерзац Риму.

Це були: готський епізод (коли брати його в нашій мірилі, бо він, все ж, тривав пару століть), це було варязтво і це була геокультурно зв'язана з Елладою, а геополітично з Римом — Візантія з її Царгородом — Константинополем.

Аж до зайняття столиці Константина Великого турками року 1453 — Візантія, прийшовши на зміну античній Греції і будучи дуже своєрідною синтезою Еллади і Риму, займала попереднє місце Атен у прадавнім крузі культури, до якого належала наша земля. З упадком Царгороду культура нашої землі вже починає мати два вогнища — на сході і заході. І образ культурних та й політичних границь нашої землі вже з кола, з осередком у Києві, перетворюється на еліпсу.

Листопад 1953.

Б. Київська держава середньовіччя

Багато пройшло культурно-політичних хвиль через нашу землю, як це ми пробували накреслити попередньо. Багато прерізних культурних струмів, струмків і потоків. Величезне значення при цьому мав факт давньої приналежності нашої землі до антично-грецького культурного круга. Але треба при цьому ствердити ще одну, не менш важливу річ.

На зміну Греції, як відомо, прийшов Рим. Отже, Рим до нашої землі доходив, на окраїнах її перебував, але на нашій землі, як цілості, ніколи довше не зупинявся.

Рим і його культура були, в певнім сенсі, протилежністю грецького світу. Коли антична Греція була явищем, в першу чергу, культурним і культуротворчим у питомім значенні цього слова, то культура Риму — це була культура політична, державна, військова, правнича. Коли в осередку антично-грецької культури стояла особистість, індивідуальність, то в осередку культури Риму стояла дисципліна, ієрархія, організована цілість, що обіймала всі «про-

вінці» і знаходила для кожної індивідуальності її структурно-будівне місце.

Рим не залишив нам ані великої літератури, ані великої філософії, ані великого, остаточно, мистецтва (поза інженерійним). Але Рим залишив величаві і вічні скарби в постаті державного будівництва, військовості, державної організації, а — передусім — в області права. Відомо, що й донині по всіх університетах цивілізованих країн існують катедри римського права, тієї «догми», що залишається підставою для правничої творчості в крузі європейської (та й світової) культури.

Рим залишив нам вікопомний ідеал громадянина («цівіс романус»), отже, і громадянина-вояка та громадянина-адміністратора.

Коли згадується Рим, завжди згадується одночасно той римський консул, що під час війни засудив був на смерть власного сина лише за те, що, як запальний вояк, той зробив був самочинний напад на ворога. Мимо успішності того нападу і приведених полонених, син пішов — з наказу батька — на страту, бо переступив закон, зламав наказ, порушив дисципліну. В понятті Риму то був злочин найголовніший. «Дура лекс, сед лекс» (твердий закон, але закон) — це було основою правосвідомості римлянина і осередком римських чеснот.

Цей образ старого консула, цей епізод зі страчанням сина (як він нагадує Тараса Бульбу у Гоголя!) — це символ Риму, це властивий образ римської культури. Там, де був Рим, де надовше ступила нога його легіонера, там назавжди залишалась школа дисципліни, школа громадського обов'язку, школа виховування мужів, школа держави.

Про Рим у нас залишилися тільки згадки і сліди. На Поділлі є містечко Троянів Вал. Про «віки Трояні» згадує «Слово о Полку». Цьому видатному римському цісареві (53-117 ст. по Хр.), що його так цікавили наші землі, найбільше пощастило в пам'яті нашого народу. На південнім сході нашої Батьківщини провадив Рим затяжну війну (в I ст. до Хр.), з найцікавішою постаттю нашої протосторії — Мітридатом Понтійським (Великим), в певний часі небезпечним суперником Риму. Є легенда, що нещасливий у війні з Мітридатом римський консул Лукулл (славний своїм «мистецтвом їжі») власне тоді вивіз з України вишневе дерево, і воно ніби й росте в Римі. Відомо також, що на терени теперішньої Молдавії (колись Дакія) римська імперія засилала своїх злочинців, м. ін. поета Овідія Насона (43 рр. до 17 по Хр.) З тих часів узяла собі назву значно пізніша Румунія («Романія»).

* * *

Треба б тут пригадати антів.

М. Грушевський, якого велетенський доробок на полі нашої історіографії ніколи не зайво підкреслювати, уважав антів за безпосередніх предків нашого народу. Назву цю, як назву народу, що замешкував нашу землю, зустрічаємо у візантійсько-римських джерелах, але згадує її також і готський літописець.

Справді, коли читаємо характеристику цього народу (напр. у візантійця Маврикія VI ст.), то, поза всяким сумнівом, ми, сказати б, пізнаємо самих себе. Отже: громадoправство, емоціональність, брак авторитарної влади, головний (і єдиний) бог — бог грому (пізніший Перун?), жертви — волами (хліборобська осіла культура!), люди росли тілом, «ні чорняві, ні біляві», волелюбні, гостинність майже культова, жінки чесні «понад міру» (смерть чоловіка вважають за власну), полонених згодом пускають. Але: нетривкі, віроломні в договорах, «коли порізняться між собою, вже не погодяться ніколи». Не приймають спільного рішення, бо «кожен має свою думку». Багато князів.

Інше візантійське джерело (Прокопій) згадує, що анти року 537 боронили Рим від готів. Значить, були вже вояками. Чи не наслідок це готських впливів (III-IV ст.) і чи не були готи — в цім відношенні — першими нашими «варягами»? Та ще й у зв'язку з першою, без сумніву, монгольською з походження навалою, відомою під назвою гунів. Отже, мілітарний первень хліборобські племена, що заселяли нашу землю, тоді вже посідали, але державницького, як видно з свідoctв, ще не мали.

Анти були епілогом нашої протоісторії (то значить частини історії, записаної у чужинців). Історію нам дало християнство. А можливість матеріяльного творення історії — варязтво.

Так ми підійшли до проблеми варягів і варязтва в нашій історії.

II

Коли керуватися найпростішою логікою, що її часом звуть «мужницьким розумом», видається, що жадної проблеми, жадного «питання» в справі варягів і варязтва у нас — немає. Щось аж дивне є в тім, що покійний Грушевський так пристрасно поборював, як він казав, «норманську теорію», так пристрасно, що часом аж проти очевидних фактів.

Сказати б, що це б'є по нашій національній гордості? Та ж варяги (нормани) заклали підвалини Британської Імперії, залишили своє ім'я у Франції (Нормандія), заснували державу на Сицилії. Нічого особливо припинюючого для нас — перебувати в такому сусідстві — немає. Вже не кажучи про те, що історичну правду не можна скасувати тими чи іншими людськими почуттями, а коли це й трапляється (напр., у поляків), то наслідки цього є надто ризиковні і зловорожі.

Протинорманістична аргументація М. Грушевського, його докази, сказати б, «самозародження» Руси — доходять часом границі наївності, що, приймаючи під увагу зовсім ненаївний характер цього великого вченого, видається дуже дивним і примушує пригускати, що Грушевський на цім пункті мав якийсь особливий психічний комплекс. Справді, шукати джерел назви «Русь» в назві річки «Роси», чи прикметника «русавий», як робить Грушевський, це значить, властиво, ухилятися від прямого шляху, бо ж давно відомо, що: 1) фіни називають шведів «руотсі», що 2) тризуб — дер-

жавний герб Володимира Великого і Ярослава — знаходимо в Данії, що 3) наші національні барви спільні з шведськими, що 4) імення перших князів, як імення «русів» на договорах, напр., Олега з Візантією, — є скандинавські і т. д. і т. д.

Але існує один фак, на наш нефаховий погляд, такої очевидності і ваги, що всякі дискусії в справі сенсу поняття «русь», а — тим самим ролі варязтва в будові Київської Держави середньовіччя — стають зайвими. Це той уступ з відомої праці візантійського цесаря (X ст.), Константина Порфірогенета (Багрянородного), де подано рівнобіжно назви дніпровських порогів у двох мовах: «словенській» і «руській». З того документу випливає недвозначно, що мова «словенська» є українська, ц. т. староукраїнська, а «руська» — поза всякими сумнівами — шведська¹).

Видається певним, що мусіла з'явитись якась сила, якийсь чинник, який збудив осілого хлібороба, заколисаного геокультурними і геополітичними умовинами, до державного життя, який дав йому своєрідну мілітарно-державницьку «ін'єкцію», який прищепив йому почуття «меча» і «держави», коротше, виконав роль «Риму» в нашій історії. І таким чинником були, без сумніву, нормани, що їх наш літопис зве «варягами».

Є цілий ряд фактів, знаних нам зі школи і з назовництва (хоч би Аскольдова Могила в Києві, знищена Москвою в її плянованій акції ліквідації історії на нашій землі), які говорять, що «варягізація» нашого народу не була епізодом, але історичним процесом, що тривав віки, процесом, зв'язаним з існуванням Дніпрового шляху — «путь із варяг у греки». Саме цим шляхом — з Новгороду Великого приходить норманська династія Рюриковичів до Києва. Цей шлях, підкреслюємо ще й ще раз, відіграв велику роль в нашій історії і був, і залишається геополітичною віссю нашої землі.

Історична наука, очевидно, ставиться критично до нашого старокіївського Літопису, не в усім йому довіряючи. Справді, є там елементи, які не можна брати з певністю на історіографічні терези. Але є там речі безсумнівні, підтвердження яких можемо знайти в чужих історіографіях (як договори Олега — першого вповні історичного володаря Київської Держави — з Візантією і багато інших фактів). Цікаво прослідити, наприклад, вплив нашої землі, підсоння, основного населення і його культури на Рюриковичів, на їх норманську психіку, на процес, що його можна б назвати «українізацією» варягів. Ось, напр., постать такого Ігоря (чоловіка Ольги), що робить уже не «варязьке» враження своєю емоційністю, в певнім сенсі, м'якістю. І допіру, Святослав Завойовник — внук Рюрика — відроджує собою (як це часто буває в третім поколінні)

¹ Паралельні назви порогів — «руські» й «словенські»; Ульворсі — Островний, Геляндри — Дзвонецький, Аеїфор — Ненаситець, Варуфорос — Вольний Праг (поріг) і т. д.

Імена «русинів» з договору Олега з Візантією 911: «Ми з руського роду — Карло, Інегельд, Фарлаф, Вермуд, Руальд, Рідульфост — вислані від Олега, великого князя руського. . .» і т. д.

Відомо, що одного з воєвод Володимира Великого — Вусфаста — нарід називав «Вовчим Хвостом».

постать справжнього варяга, як типом справжньої варязької жінки була його мати — Гельга-Ольга.

Хто бував на півночі, на скандинавській півночі, той може собі уявити, звідки народжувався тип варяга і серед яких обставин формувався варязький характер.

В умовах північного холоду, серед убогої природи, що є там мачухою, а не матір'ю, на сірім тлі граніту і карлуватих сосон, у вічній боротьбі з холодом і голодом — в таких умовах народжувався, жив і формувався норман.

У повісті В. Домонтовича (що був не лише повістярем, але й істориком культури, археологом, мистецтвознавцем і філософом) п. з. «Без ґрунту» виведений під іменем Лінника маляр і архітект Реріх, сучасник Ю. Нарбула. Там подано і опис однієї з картин Реріха, що дуже міцно відчував «варязькість»:

Первісна безплідна морена. Суворе північне море. Плещуть холодні, з білими гребінцями, хвилі. На пустельнім березі самотня дівчина в полотняній сорочці, вишитій червоними візорами. Вітер жене хмари, дме в обличчя дівчині, тріпоче подолом її убрання, розплескує на каміннях біля її ніг білу піну хвиль. Жінка — слов'янська Ольга? варязька Сольвейг? — мріє про землі далекі за морями великими: про полудневе сафірне море, про золото Царгороду. . . («Без ґрунту», 1949, стор. 93).

От звідки зроджувалася у нормана та страшна сила, що носила його літерально по цілій землі. Варяги проборознили в своїх характеристичних човнах (які одідичили й ми аж до козацьких «чайок» з описів Бопляна — включно) всі моря й океани. Вони відкрили Америку перед Колумбом. Вони підбивали племена, засновували держави, давали їм підвалини війська і династії. . .

Такими були ті, що вдихнули мілітарно-державницький дух київським полянам, що надхнули вчорашніх мирних орачів на одчайдушні і жорстокі походи, аж на Візантію, на Царгород, де варязький конунг — Олег «прибив свій щит на вратах».

Описи візантійських хронографів подають страшні речі про перші напади нашої Київської Держави на Візантію. Тим страшніші, що несподівано-дивні, неочікувані. В тих хронографах є може більше саме здивування, аніж жаху. «Як це могло статися, що нарід зовсім не славний, нарід, яким Візантія погорджувала, нарід, що не мав навіть імені, — зробив те, що ми тепер трясемося, як миші?» Такими словами пише один з візантійських літописців (866 р.) про київських «варангой-рос» IX ст.

Це була справжня метаморфоза!

Наш початковий Літопис Нестора подає загальновідому історію «призвання варягів»: київські племена, свідомі того, що вони не мають «уряду» («земля наша велика і обильна, та ряду в ній нема»), звернулися добровільно до норманів і запропонували — «приходіте княжити і володіти нами». Цей літописний уступ, очевидно, можна уважати легендою (Грушевський і інші історики), ponadto не дуже «педагогічно». Можна ту легенду — досить обґрунтовано відкидати,

ба й зовсім відкинути. Але легенди не постають з нічого. Вони мають свою природу, свої підстави, коли і не лише матеріальні, то завжди духові, психічні. І ця «варязька» легенда, безумовно, містить у собі реальне ядро. Недарма вона перетворилася згодом у міт в антично-грецьким значенні цього слова. І цей міт — хочемо чи не хочемо — живе своїм незалежним від «наукової правди» — життям. І, певно, житиме далі.

Так, ми знаємо з чужинних джерел та і з наших таки літописів, що «варягізація» нашої землі була процесом не зовсім таким ідилічним, як подає міт. В дійсності відбувалося те все, очевидно, не так мітологічно: варяги мусіли завойовувати, отже, битися. Нападени мусіли боронитися (і то досить дошкульно для варягів) і т. д. Та й племена, що на них варяги натрапили, не роблять своєю вдачею враження надто мирного і лише хліборобсько-покірливого. Трагічний епізод князя Ігоря — чоловіка Ольги — з деревлянами рисує нам це плем'я зовсім не в стилі затурканих селюхів: чисто «варязька» помста Ольги, правдоподібно, відносилася до цілком відповідних партнерів, за винятком, очевидно, поважних різниць поміж деревлянською хитрістю і володарською мудрістю «архонтисси» (так звали її у Візантії) Ольги.

Ні в однім з володарів Київської Держави середньовіччя «варязтво» не проявилось так необмежено повно і так яскраво, як саме в Рюриковім внукові — Святославові, що наша історія справедливо зве його Завойовником. Дванадцять літ князювання цього володаря-полководця (960-972 рр.) — це була без перерви одна героїчна епопея романтично-юного, щойно обудженого імперіялізму молодой нації, в якій, здавалось, гармонійно зіллялися еллінізм і варязтво, «південь» і «північ», сила і краса.

Святославові Завойовникові не пощастило побачити наслідки своєї бравної чинності — його ранню смерть цікує такий самий романтизм, як і його життя. Але можна з певністю припускати, що дальші епохи розвитку і розквіту Київської Держави — епохи Володимира Святого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха — навряд чи були б здійснені в їх розмірах: Святослав Завойовник дав мірило і для народу і для землі. Можливо — назавжди.

Як суцільний варяг, Святослав не був ані дипломатом, ані навіть політиком. Відомо, як він попереджував ворогів: «Іду на ви». Гнаний жадобою підбою, він носився, напр., з ідеєю перенесення столиці до дельти Дунаю: «не люблю мі жити в Києві, хочу жити в Переяславці (болгарським) — тут середина моєї землі». Але ще на початку свого князювання він, поширюючи свої володіння на схід, зруйнував державу хозарів, тих, що колись їм платив данину Київ. І це була одна з найбільших політичних помилок князя-завойовника, бо, знищивши хозарський каганат на нижній Волзі, Святослав відкрив браму Азії, і довгий час по тім хвилі азійських орд підмивають Київську Державу, щоб у віці XIII її залляти цілком.

Даремно бояри намагалися стримувати свого войовничого князя — «чужої землі шукаєш, княже, своєї не бережеш». Але варязька натура

була сильніша. Цікаво, що, намовлюваний матір'ю на християнство, він відповідав, що дружинники його «сміятимуться з нього»...

Він не шукав спокою чи стабілізації. Дванадцять літ його князювання — це безперервна варязька гонитва за ворогом і боротьбою, це беззастанна імперіялістична пропасниця, яку зацепила Київській Державі варязька династія. Енергія цього видатного володаря не знайшла, на жаль, ані виразного цілеспрямовання, ані конструктивної форми. Брак «Риму» проявився і тут.

III

Християнство на землях нашої Батьківщини не було незнане — згадаймо міт про Андрея Первозванного. Відомо, що готи прийняли християнство в Криму ще у IV ст. і мали там єпископа. Християнкою була Ольга і за її часів уже була церква в Києві.

Є підстави твердити, що 988 рік — рік офіційного прийняття Руссю християнства за Володимира Святого, — то була дата закінчення процесу християнізації Київської Держави. Відомим є також факт, що, за малими винятками на периферіях Держави (напр., у Новгороді і взагалі на півночі та північному сході), ядро Київської Держави прийняло християнство без особливих перешкод: це була ідилія в порівнянні з трудним, часом таким кривавим, процесом християнізації в деяких країнах європейського заходу (германські племена). Свідчить це, перш за все, про те, що морально-етична свідомість населення Руси була якщо не близька, то внутрішньо-податна на етичну науку нової релігії. Власне, ця обставина (вона природно витікає з цілого ряду географічних, культурних і психологічних причин), а не брак, мовляв, утриваленого в свідомості населення «олімпу» поганських богів, пояснює легкість прийняття моральної науки Христа. З другого боку, не треба забувати про напрям, звідки пішло сяйво Євангелії. Це була — Візантія, традиційна і безпосередня спадкоємниця старогрецької Еллади, яка, як з'ясовано раніше, охоплювала своїм широким колом також землі нашої Батьківщини і творила довгі віки її геокультурну основу. В цій «грецькій» християнізації нашої країни велику роль відіграла багатовікова геокультурна інерція!

Візантія — ще IX-X ст. — то був центр світової культури, щось на подібну Франції XVIII ст. Розуміється, Царгород не був ані вчаснішими Атенами, ані пізнішим Римом. То була пізня, своєрідно-еклектична і досить ризикована спроба їх синтези (не забуваймо, як багато увійшло до тієї «синтези» елементів екзотично-орієнтальних, малоазійських). Поза всяким сумнівом візантинізм містив у собі яди, притаманні кожній пізній, секундарній і епігонізуючій, культурі: там уже затиралося національне обличчя культури і денатурувався її дух. Візантинізм був, сказати б, «інтернаціональний» з усіма прикритими наслідками цієї властивості. Візантійська культура стояла вже на самім краю «цивілізації». Від римської правничости йшлося вже до зорієнталізованої казуїстики і псевдоправничого

талмудизму (мимо, що саме від Юстиніяна VI ст. ми маємо повний звід «Римського права»). Від римської релігійної толеранції (чи, як хто воліє, індиферентизму) у Візантії приходить до цезаропапізму, отже, до чисто орієнтальної сакралізації держави. Від еллінського республіканського громадянина, від римського цівіс романус приходить до підданця обоженного кесаря і його майже обоженої імперіяльно-державної бюрократії. Від літератури і науки — до трактату, більш або менш «теологізованого». Від плястики — до ікони. Натомість, постає велика культура церковного співу, яку дідичить Київ і ми.

Тема Візантії в нашій культурі, історії і навіть долі нашої Батьківщини є тема величезна і важлива. Останні десятиліття temu цю загострили і заактивізували, як, може, лише в століттях XVI–XVII. Тут вистачить лише нагадати й підкреслити найважливіше. Залежність культурна, отже фактично релігійно-церковна, з точки погляду Царгороду X–XI ст. була рівнозначна з політичною. Інтронізацію в Києві візантійського єпископа розглядалося у Візантії, як збільшення імперії Ромеїв ще на одну провінцію («епархію»). Тому, згодом зусилля видатних володарів Русі мали на меті такий стан «духовного протекторату» Візантії зрушити і наставити в Києві єпископа власного. Це й сталося вже за панування Ярослава Мудрого, сина Володимира Святого, в добі (XI ст.), що її можна б назвати zenітом Київської Держави Середньовіччя (досить перелічити: будова Софії, шкільництво, перші бібліотеки, «Руська Правда», династичні зв'язки, опанування галицьких окраїн, успішна боротьба проти Степу). Таким першим єпископом-киянином був, як відомо, Іларіон, один з перших (якщо не перший) оригінальний автор старокиївського письменства («Слово о законі і благодаті»). Треба також підкреслити, що вплив візантійської культури, як церковної, так і літературної, — пішов не безпосередньо, а через Болгарію (Охрид), отже забарвлювався староболгарськими впливами, тим більш міцними, що базованими на багатих здобутках болгарського «золотого віку» доби царя Симеона. Адже літературна мова Київської Держави, що ми її можемо уважати староукраїнською і що править і досі за своєрідну «латину» православного світу — є мова староболгарська (македонська) своєю основою, поважно «зукраїнізована» допіру десь в XII–XIII ст. Цій мові — геніяльному витворові святих Кирила і Методія — завдячуємо найвидатніші пам'ятки старо-українського письменства: oprіч Літопису, Патерики Печерського, Хождєнія Даниїла, також монументальне «Поучєніє дітем» Мономаха та неперевершена поема «Слово о Полку Ігорєві» — нестерельне свідoctво мистецької культури нашого Київського Середньовіччя.

Продовження буде

Роман ГОРАК

РОДОВІД ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ

Від Редакції

Архівна розвідка відомого львівського есеїста Романа Горак дозволяє виправити неточності і помилки, які знайшлися у монографії «Євген Коновалець і Його Доба», що її 1974 року видала Фундація ім. Євгена Коновальця в Мюнхені. Гадаємо, Автор зміг причинитись до справжньої культурної пам'яті і пошанівку до особи св. п. полковника Євгена Коновальця, співосновополжника і багатолітнього провідника УВО-ОУН, який загинув у травні 1938 року від бомби московсько-більшевицького скритовбивці, залишивши по собі колосальний внесок в історію визвольних змагань українського народу за волю і державність у XX столітті.

*

Десятого лютого року Божого 1852, якраз по Різдві, в Зашкові, дід Євгена Коновальця, Михайло, взяв шлюб із дочкою місцевого пароха Стефана Скорбогатого та Марії-Магдалени з Левицьких — Марією. Молодій було двадцять років, й, згідно існуючого законодавства, вважалася вона неповнолітньою. Отож, Стефан Скорбогатий змушений був дати письмову згоду на шлюб своєї доньки¹. Про молодого з шлюбної метрики відомо, що йому виповнилося 26 років (тобто, народився 1826 року), що був він «кандидатом на висвячення», іншими словами — закінчив семінарію й чекав на рукопокладення у священничий стан, що батьки його — Григорій Коновалець та Марія Ольхова.

Звичайно, в подібних документах обов'язково мало б бути зазначено, звідки молодий родом, якого походження, хто були дід та бабуня — з обох боків, але про це не згадано. Дивно, бо давав шлюб не пересічний сільський священник, а Михайло Куземський, видатний діяч нашої Церкви, завідувач Митрополичої канцелярії, за підписом якого розходилися по парафіях інструкції щодо ведення метричних книг. Нема аналогічних записів і в метриках дітей Михайла Коновальця, які, до речі, він сам і оформлював. Натомість — лише зазначено, що новонароджений чи новонароджена є сином чи дочкою місцевого пароха Михайла Коновальця та Марії Коновальцевої, родовідна лінія якої наводиться.

Таким чином, без згадки про місце народження Михайла Коновальця, без даних про його батьків скласти родовід було б неможливо. Але Михайло Коновалець був студентом Львівського університету, питомцем, як тоді казали, Львівської генеральної духовної греко-католицької семінарії, документи яких, зокрема особисті справи та каталог студентів, зберігаються у Львівському обласному архіві. Саме звідти й стало відомо, що народився Михайло Коновалець в містечці Комарно Самбірської округи².

Метричні книги Комарна, яке тепер знаходиться в Городецькому районі Львівської області, збереглися не повністю. Найстарша книга датована 1785 роком, але вона не є оригіналом, а копією й містить дані про смерті та одруження. Самі ж оригінали за советської влади було знищено. Нині ці метричні книги-копії в Центральному державному історичному архіві, і в одній з них (фонд 201, опис 4-а, справа 2592) на сторінці 94 зафіксована шлюбна метрика *батьків* Михайла Коновальця. Вінчання відбулося 6 лютого 1815 року; молодий Григорій Коновалець — 21 рік; молода Марія Ольхова — 17 літ; молода перейшла жити в хату молодого, яка на той час мала конскрипційний (переписний) номер 327. І знову — стара проблема давніх метрик: бракує інформації про батьків молодих. Проте мені вдалося відшукати оригінальну книгу народжень городян греко-католицького вірсповідання в Комарному, яка охоплює 1852–1861 роки, коли парохом при церкві архисратига Михайла був Ілля Ціпановський, син Івана Ціпановського, пароха в селі Верхраті, й Тетяни Галицької.

Ілля Ціпановський народився 1810 року, а висвятився — 1837-го одружений був з Теклею Острович, дочкою Матвія Островича та Розалії Козловської; після закінчення духовної семінарії служив у Яворові на Львівщині, а 1841 року був переведений до Комарна. В семінарії навчався він разом із Марціном Шашкевичем, Іваном Вагилевичем, Яковом Головацьким та цілою плеядою майбутніх діячів української культури. Ілля Ціпановський був членом Руської Ради, учасником Собору руських учених, який засвідчив високу національну свідомість української інтелігенції й життєвість проголошених нею гасел, що не застарівали протягом усіх визвольних змагань українського народу. Всупереч урядовим заборонам, Ілля Ціпановський вів метричні книги українською мовою, а копії писав латиною.

1841 року Ілля Ціпановський змінив на парафії отця Івана Павловича й одразу ж започаткував книгу новонароджених, більшість записів у якій за минулі роки було зроблено за сидченнями хресних батьків і родин. Так, ним записано, що 14 квітня 1833 року в будинку ч. 327 народився хлопчик правого ложа (тобто, законний), наречений Іоанном, від батьків: ткача Григорія Коновальця, який є сином ткача Стефана Коновальця, та Марії Коновалець, дочки Якова і Марії Ольхових.

Отже, завдяки сумлінним записам Іллі Ціпановського, ми маємо можливість заглибитися в родовід Коновальців ще на одне покоління, оскільки відомо, що дідом Михайла Коновальця і прапрадідом Євгена Коновальця був комарненський ткач Стефан Коновалець.

Отцю Іллі, який, сам того не відаючи, зробив колись історичний запис, не судився довгий вік. На старому комарненському цвинтарі зберігся хрест на могилі о. Ціпановського — з написом: «ту покоїшся тело преподобного ієрея Ілля Ціпановського настоятеля церкви гр. к. в Комарні представившегося в Бозі 26 жовтня 1863 в 53 році віка і 22 річного девстволанія свого». Стоїть хрест з лівого боку церкви, неподалік пам'ятника жертвам большевицького геноциду, серед яких — і нащадки отця Іллі.

З Йосифінської метрики для містечка Комарна, яка складалася до половини 1786 року, стає відомим, що Стефан Коновалець володів 647 сажнями ґрунту й хатою, заінтабельованою номером 221, яка під час перепису дістала номер 409 і мала б бути занесеною до Францішканської метрики, але остання була пізніше втрачена. Судячи по тому, скільки землі належало Стефанові Коновалцю, можна зробити висновок, що він був представником місцевого міщанства.

Ткацтво в Комарному поширилося після надання містечковій Магдебурзького права в 1410 році, й продукція комарненських міщан мала попит по всій Галичині: всі священникові родини замовляли їм обруси, рушники, завої для небіжчиків, виправи для наречених. . . Обруси були гаптовані сценами з Біблії (священики особливо полюбляли Тайну вечерю), виноградними лозами, геометричними орнаментом. Чимало виробів комарненських ткачів можна зустріти по музеях світу, алеж, звісно, відвідувачі не знають, звідки походять оті пречудові експонати.

Спираючись на записи в метричних книгах та безпосередньо на сусідство Коновальців, можна припустити, що в Стефана Коновальця були брати: Григорій (1744 р. нар.), який помер 9 лютого 1806 р., та Іван (1745 р. нар.), який помер 29 травня 1804 року. Сам же Стефан Коновалець, народжений 1743 року, був, очевидно, найстаршим сином і упокоївся в Бозі 27 квітня 1823 р. На вісімдесятому році життя упокоїлась і його дружина Марія, яка померла 1 лютого 1830 р.

Ймовірно, що батьком Стефана Коновальця був Теодор Коновалець, про якого відомо, що народився він 1723 року, а помер 18 листопада 1790 р.

У прапрадіда Євгена Коновальця, Стефана Коновальця, були діти: дочка Варвара, 1783 року народження, яка 14 лютого 1804 р., побралася із сорокадвохрічним вдівцем Павлом Леськевичем; дочка Єва, 1786 року народження, яка 29 січня 1805 р. вийшла заміж за Теодора Іваськевича, що мав 26 років (їхній син, ткач з професією, був одружений з Катериною Дикою, дочкою місцевого вчителя Якова Дикого та Анжели Зьомбек, і успадкував дідову хату й статки, заінтабельовані номером 60). Третя дочка Стефана Коновальця, Анна, народилася 1789 року і вийшла заміж 3 листопада 1806 р. за Онуфрія Іваськевича. Донька їхня, Варвара, вийшла заміж рано, скоро повдовіла і в двадцять два роки взяла другий шлюб із сорокашестирічним вдівцем Григорієм Бондаром, сином Теодора Бондара. По трьох дочках Бог благословив сім'ю Стефана Коновальця сином, якого на честь діда назвали Теодором.

Примітки

1. Центральний державний історичний архів України — далі: ЦДІА України — фонд 201, опис 4-а, справа 2179, арк. 10.

2. Львівський обласний архів, фонд 26, опис 15, справа 1049, арк. 23.

3. ЦДІА України, фонд 201, опис 4-а, справа 2598.

*Посвячення каплиці Покрови Пресвятої Богородиці на Осовій
Полянці Рогатинського р-ну Івано-Франківської області
(27 вересня, 1992)*

Огляди, рецензії

Володимир ЖИЛА

ПИТАННЯ, КИМ БУТИ, ПОСТАЄ ПЕРЕД БАГАТЬМА

Перебуваючи в Києві протягом п'ятих місяців минулого року, я спостеріг, що на вулицях столиці досить часто можна почути українську мову. Для мене це було щось дуже приємне, це був реальний факт, що народ починає дорожити рідною мовою, а далі, що національна свідомість, яку ворог безжалісно знищував століттями, поволі відроджується. Я свідомий, що народ не заговорить рідною мовою з сьогодні на завтра. Це неможливо і це було б незвично, навіть неприродно.

Мешкаючи в гуртожитку Київського технологічного інституту харчової промисловости в центрі Києва, по Володимирській вулиці, 68, я почав ще пильніше прислухатися, передусім, до студентів, саме до молоді, бо на неї маємо окремі надії. Якою ж мовою говорить ця молодь між собою? Яка радість огорнула мене, коли приблизно після чотирьох тижнів побуту в студентському містечку інституту я прийшов до висновку, що тут справи маються ще краще, що тут іще частіше чути українську мову. Значить, процес відновлення національної свідомости й почуття відродження української державности не залишилися пустим звуком — молодь ставиться позитивно до цих важливих справ, вони в неї на порядку денному. Тут мимоволі пригадалися мені пресові звіти з першого періоду існування Руху про те, яку силу проявила тоді студентська молодь, голодуючи в жовтні 1990 року в Києві. Це сильно підняло мене на дусі — і я почав пильно приглядатися до студентського життя, вірніше почав його вивчати. Скажу на самому початку, що до українізації в Україні, зокрема до насильної, ставлюся негативно. Вона не має для мене ані крихти сенсу, а звучить і дурно, і парадоксально.

Зустрічаючись з проректором КТІХП, деякими професорами, доцентами та студентами, я почав глибше вивчати також працю інституту, його завдання і мету.

У статті «Слово до вступників» (1992-93 — В. Ж.) ректор КТІХП, академік І. С. Гулий пише: «Закінчуючи середню школу, профтехучилища і технікуми... молодь плянує своє подальше трудове життя, і питання, ким бути, постає перед багатьма. Тому й хочеться вам запропонувати: будьте спеціалістами харчової промисловости, яких готують у нашому Київському технологічному інституті харчової промисловости». Це дуже добра пропозиція і наскрізь практична. А найосновніше, вона заохочує студентів до навчання в інституті, такого важливого для нас на цьому етапі розвитку української нації та її державности.

Інститут має 7 факультетів, 37 кафедр, у яких 18 філій на промислових підприємствах, готує фахівців з 13 спеціальностей, у тому числі, починаючи з 1991 року, з бухгалтерського обліку, контролю та аналізу господарської діяльності, а з 1992 року — з технології жирів.

На 1992-1993 навчальний рік прийнято на перший курс денного відділення 870 студентів, на вечірне — 100 студентів і на заочне — 230 студентів. Разом узявши, в інституті навчається близько восьми тисяч студентів, у тому числі близько чотирьох тисяч на стаціонарі, решта на вечірньому і заочному відділеннях. В інституті працює 51 професор з дипломами докторів наук, 336 доцентів, кандидатів наук, у науково-дослідному секторі

365 наукових співробітників, серед них чотири доктори наук і 42 кандидати наук.

Професорсько-викладацький колектив інституту, як стверджує ректор, «забезпечує навчання студентів на високому професійному й науковому рівні, поєднуючи активно викладацьку і науково-дослідну працю».

«Визначними особливостями сучасної діяльності інституту», — пише ректор — є гуманізація і гуманітаризація вищої освіти, викладання українською мовою, перехід до багатоступневої підготовки фахівців (бакалаврів, інженерів, магістрів). Навчання і розподіл випускників інституту проводиться за умовами індивідуальних договорів із підприємствами, перебудови навчально-виховного процесу з урахуванням вимог ринкової економіки».

Як бачимо із слів ректора, він твердо стоїть за те, щоб молоде покоління здобуло справжню освіту, щоб таким чином запевнити майбутнє собі та Україні.

У процесі навчання в інституті звертають пильну увагу на творче оволодіння світовою історією, історією України, історією світової та української культури, етики, естетики тощо. Студенти інституту мають брати безпосередню участь у суспільному житті, повинні сприяти підвищенню професійної якості вихованців інституту, їхньої культури та практичних навичок. За період навчання в інституті студенти закріплюють набуті теоретичні знання на виробничій практиці, яку проходять на передових підприємствах переробної промисловості.

Протягом навчання в інституті студенти виконують науково-дослідну роботу згідно з розробленим комплексним планом. А студенти-дипломники виконують переважно реальні дипломні проекти з реконструкції (або з будівництва) підприємств харчової промисловості, що їх потім запроваджують на виробництві.

Керівники інституту з певною гордістю підкреслюють, що вже сьомий рік випускники їхнього вузу виконують реальні комплексні дипломні проекти, в тому числі спільно з випускниками Київського інженерно-будівельного інституту.

Великою школою трудового виховання студентів є їхня активна участь у праці студентських загонів у третьому семестрі. Влітку студенти працюють у різних частинах країни. За підсумками їхньої праці інститутський загін займає перші місця серед вузів своєї групи.

Технологічний інститут посідає добру матеріально-технічну базу. Великі потокові аудиторії об'єднано сучасними технічними засобами для демонстрації учбових кінофільмів, схем і графіків. В інституті працює свій телецентр із замкнутою системою кольорового телебачення. У розпорядженні студентів — сучасні навчальні та науково-дослідні лабораторії, функціонують інформаційно-обчислювальний центр, класи для праці студентів із використанням дисплеїв і комп'ютерів у курсовому і дипломному проектуванні. Розгортає діяльність також міжвідомча лабораторія інформаційних технологій навчання.

До послуг студентів — задовільна, розташована в учбовій зоні бібліотека. В інституті працює студентська їдальня на 450 місць і буфети. На території студентського містечка нині йде будівництво спортивного комплексу, планується розпочати також будівництво ще одного, шостого гуртожитку для студентів. На проспекті Науки — п'ять студентських гуртожитків. Інститут має студентський спортивно-оздоровчий табір «Буревісник».

Ректор дуже радів, що в 1992-1993 навчальному році в студентську родину влилося більше тисячі юнаків і дівчат. Тут же він заявив: «Ми

раді вітати працелюбну, енергійну, діяльну молодь. Професорсько-викладацький колектив разом із громадськими організаціями докладуть усіх зусиль, щоб мрія цієї молоді стала дійсністю, щоб у стінах інституту ця молодь набула високих знань і стала висококваліфікованими спеціалістами, здатними на практиці вирішувати завдання нашої суверенної України». Окремо підкреслив ректор, що найбільше цінує у вступниках не їхню кількість, а здатність набувати знання, а саме — швидкість, якість та оригінальність мислення.

* * *

У передостанній день перед моїм від'їздом з Києва я мав офіційну зустріч з академіком І. С. Гулим, ректором КТІХП, та академіком М. О. Прядком, проректором інституту. У розмові ми широко обговорили справи вищої освіти в Україні, розглядаючи масу позитивних і негативних фактів і явищ. І ректор, і проректор показали себе безсумнівними оптимістами. Вони розбудовують студентське містечко інституту і плянують змінити назву інституту на університет, бо назва *університет* здається їм більше перспективною і більше престижною. Адже це наукова установа з різними гуманітарними та природничо-математичними факультетами, в той час, коли інститут — це лише назва деяких вищих навчальних закладів і наукових установ.

Із надто великим респектом відношуся до КТІХП. Це не тому, що я був їхнім гостем і мав широку можливість ознайомитися з цією установою, а тому, що більшість моєї родини — це випускники цього інституту. Тому я дуже хотів би, щоб ми тут, у діаспорі, встановили хоч кілька стипендій на навчання в КТІХП для вихідців із сіл, зокрема тепер, коли протекціонізм і хабарі, ознаки несправедливої і ганебної системи минулого, стали пережитками комунізму в свідомості людей, коли економічне становище неймовірно трудне, а здібна молодь хоче вчитися і чекає на допомогу суспільства. «Найголовніша проблема для мене, як ректора, — говорив академік Гулий, — це пошук тих людей, які не мають засобів, живуть далеко від центру, але які можуть працювати по-справжньому».

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЧИ МОЖНА ПОЗИЧИТИ ДУШУ?

Це питання виринає, коли, читаючи українську пресу або слухаючи українських промовців, натрапляєш на такі вирази: *Курчат восени лічать, У семи няньок дитина без догляду, Скатерттю дорожа, Ліс рубають — тріски летять, На бідного Макара всі шишки летять, На лови їхати — собак годувати*.

Яке відношення до душі мають ці афоризми? — поцікавиться читач.

Як на мене — мають. Бо відомо — і словолуби залюбки це повторюють: «мова — душа народу». Коли так, то якій душі відповідають зацитовані вислови?

Усе це українські переклади російських зразків, котрі, образно кажучи, є витвором російської душі.

Аналогічно *Не лізь поперед батька в пекло* є витвором української душі.

Те саме можна сказати і про англійське *Honesty is the best policy* (чесність — найкраща політика). У цих словах відбито англійську ментальність. Коли чужинці вживають подібні вирази, то вони, як правило, зазначають: «Англіїці мають такий афоризм», або «Українці кажуть», або «Російське прислів'я говорить». Цитуючи прислів'я *Собака бреше, а караван іде, ми згадуємо, що це східна мудрість*.

Народні афоризми у гранично стислій формі відбивають життєву мудрість і спосіб думання того народу, серед якого цей вираз народився, пройшов випробу часом і поширився в усенациональному масштабі. У народних афоризмах кожен мовець розкриває свою душу: англієць — англійську, росіянин — російську, німець — німецьку. Я хотів додати: а українець — українську... і затався. Бо яку душу розкриває українець, що маючи свою вікову афористичну спадщину, нехтує нею і вживає такі вирази, як *Скатертю дорога* або *На бідного Макара всі шишки летять*?

Такий українець має не свою, а позичену: українізовану російську душу, бо послуговується не своєю, а калькованою російською афористикою.

Тенденція «позичати душу» хибна, бо душу позичити не можна. Живцем здерті з іншої мови вирази, як правило, не мають чару «первотвору». Коли їх вживано, і мовець і слухач мимоволі воскрешає в думці оригінальний вираз. Почувши *курчат восени лічать*, мало хто не пригадає російське *цыплят по осени считают*. Вираз цей, пройшовши випробу часом у російському середовищі, є — з погляду звукової будови — найкращим можливим (оптимальним) російським лексичним варіантом висловленого. Переклад же виразу випробу часом не пройшов, він блідий і нежиттєздатний. Тому й ефект від такого перекладу дещо несподіваний: «Як це штучно звучить!» — у кращому разі подумає слухач. Позичена душа не лише карикатурна і скалічена, вона мертва.

Якби ж мовець чи пиєць ужив *Скажеш гоп, як перескочиш*, ефект був би інший.

У випадку, що вимагає виразу *Ліс рубають — тріски летять*, українці мають своє: *Де борошно, там і порошно*.

Російському *Скатертю дорога* відповідає наше: *Баба з воза — кобилі легше*.

Ситуацію, яку окреслює вираз *У сімох няньок дитина без догляду*, українська душа відбила у прислів'ї *Де багато господинь — там хата не метена*.

Там, де росіяни вживали *На бідного Макара всі шишки летять*, українці казали *На похиле дерево кози скачуть*, а, замість позиченого *На лови їхати — собак годувати*, серед українців має поширення *Шити-білити — завтра Великдень*.

Так українська душа виявляла себе у мові. Та цього вияву не бажала імперія. Вона прагла знищити національні душі народів. Державними заходами перекручувано мовні канони, спотворювано словники, спеціальними вказівками виполовано усе самобутнє національне і накидувано єдині норми від «Калінінграду до Владивостоку».

Отож тенденція «позичати душу» стала у нас традицією. Ми *згуцаємо фарби* там, де можна *передавати куті меду*. Ми майже виключно *справляємося* із своїми проблемами, хоч могли б *давати їм раду*. Щось негайне у нас роблять з *нальоту*, народ же переважно — *спрожого* або *просто з моту*.

Колоніальні часи минули, а тенденція лишилася.

Останнім часом в українській пресі з'явився модний зворот: *пишіть за адресою*. Такої форми ми не мали. Ми все писали *на адресу*. Жоден словник,

виданий до 1980 року, не фіксує форми за адресою. Де ж узявся цей словесний неофіт?

Академічний «Російсько-український словник» (Київ, 1980, Українська Радянська Енциклопедія) перекладає російські форми *в адрес* і *по адресу* однаково: *на адресу*. І це цілком виправдано, бо російські форми *в адрес* і *по адресу* — майже синоніми. Українці ж традиційно обходилися одним зворотом: *на адресу*, і наш зворот заступає кожен з двох, наявних у російській мові. Та в «Русско-украинском словаре для деловых людей» Тараненка і Брицина (Київ, 1992, Український письменник) цю традицію перероблено. Чи названі автори самі «здобулися» на переробку, чи повторюють уже чийсь винахід, не знаю, але саме в цих авторів я натрапив на новину. У цьому словнику російське *в адрес* перекладено, як і колись, *на адресу*, а російське *по адресу* — *за адресою*. Тенденція підстригти українську мову під російську гребінку змусила «винахідців» вигадати форму — *за адресою*, аби кожен окремий російський вираз мав окремий український відповідник.

Ідея цього «винаходу» така: якщо в російській мові існують два окремих вирази, то й в українській мові мають бути два. Тобто, українська мова не може розв'язувати свої проблеми, як їй найзручніше, а лише так, щоб існувала стовідсоткова відповідність між формами двох мов. Такий підхід — це прояв ідеї цілковитого достосування норм української мови до норм мови російської.

Високі мудрування, які привели до появи покруча *за адресою*, на ділі спрямовано на те, щоб забрати в нашої мови і в нас нашу душу. Ті, що винайшли форму *за адресою*, воліють мати не свою, а чужу мову.

До високих мудрувань належить і переклад ув академічному «Російсько-українському словнику» російського слова *сотрудничество*. Цитую цілком: *сотрудничество* співробітництво; (*совместная работа*) співпраця.

Ремарка коло слова *співпраця* вилучила його з активного фонду української мови, бо слову *співпраця* приписано значення, якого воно ніколи не мало. Насправді ж іменники *співпраця* і *співробітництво* — синоніми. Бо й дієслова *співпрацювати* і *співробітничати*, від яких походять іменники, абсолютні синоніми.

Поява нової форми *за адресою* пояснює механізм підмінювання української душі. Більшість із наведених у цій статті прикладів «позиченого» слововжитку завдячують свою появу ляпсусам, зафіксованим у словниках. Наявні словники великою мірою причетні до деформації української душі. І навіть той, хто щиро хоче вернути собі свою душу, не може, бо словники, видані й готовані ще за колоніальних часів, і далі спрямовують українців на втрату своєї душі. У згоді з цими словниками видають газети та книжки, ведеться викладання у навчальних закладах.

Українці в Україні і далі втрачають свою душу.

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

ПРО ХОЛОДНЕ ТЯЖІННЯ І ТЕПЛЕ ВІВСЯНЕ ПЕЧИВО

Ледве чи знайдеться якась інша антологія української поезії, котра була б елегантніше й розкішніше видана, ніж ця, що я тримаю тепер у руках. Назва її 'Una iconografía del alma. Poesia ucraniana del siglo XX'. Prólogo, selección y traducción de Iury Lech. 1993. 234 pp. illustr. Книжку випустило «ЮНЕСКО» в європейській серії репрезентативних творів світового письменства. Свіжо й оригінально звучить назва *«Іконографія душі»*; оздоблено книжку кольоровими ілюстраціями — мініатюрними вклейками, репродукціями з творів сучасних українських мистців, зверстано — як супровідний текст з біо-бібліографічними даними про кожного представленого в антології автора, так і самі, зроблені Юрієм Лехом переклади — не лише технічно-фахово, а також і по-мистецькому. Не кажу вже про чудовий папір і друк. . .

Та, на превеликий жаль, на цьому позитивний бік антології *«Іконографія душі»* — закінчується.

Справді: яке феноменальне незнання світової культури взагалі та української поезії, як інтегральної (всупереч поглядів Юрія Шереха) частки цієї культури зокрема, треба мати, щоб включити антологію Юрія Леха до колекції виданих Юнеском «репрезентативних творів».

В кожній перекладній антології, як об'єкт поцінування, привертають увагу три речі: добір перекладених авторів, технічна й мистецька якість перекладів, а іноді написання чужинецьких імен та назв.

А в антології *«Іконографія душі»* ці три компоненти викликають: перший — здивування, другий — обурення, а третій — сум.

Звісно, коли хтось упорядковує антологію на власний смак і за допомогою власних фінансових засобів випускає в світ (за принципом Івана Евентуального: самі пишемо, самі друкуємо, самі читаємо), то він може дати або не дати до тієї книжки кого сам захоче — це його приватна справа.

Часом і в репрезентативних антологіях прикро вражає відсутність бажаного й любого тобі автора, або, навпаки, натрапляєш на небажаного, що особливо впадало в око в советських антологіях і збірниках часів сталінщини і брежнєвщини. Але це інша, надто широка тема.

Проте такого тенденційного (чи, може, просто випадкового?) добору авторів, як в антології *«Іконографія душі»*, зустрічати мені дотепер ще не доводилося.

Кого з українських поетів ХХ віку Юрій Лех, а з ним і Юнеско, удостоїли чести репрезентувати нашу поезію перед сливе двомастами мільйонами еспаномовних читачів цілого світу? Кого Юрій Лех визнав достойними свого перекладацького хисту?

Панове редактори й коректори, прошу залишити всі написання, які ви тут прочитаете, без жодних змін: саме так вони звучать для вуха еспанського читача — згідно з перекладачевим правописом: Володімір Свідзінскі, Михайло Семенко, Максим Рільскі, Євген Плужнек, Наталія Ліветска-Холодна, Василь Барка (тут на диво — правильно), Богдан Ігор Антонеч,

Ліна Костенко, Василь Сімоненко, Іван Драч, Мекола Вінграновські, Михайло Осадчи, Василь Стус, Ігор Каленеч, Іріна Джеленко, Мекола Воробіов, Василь Рубан, Василь Голобородко, Грегори Чубай, Оксана Пахльовська, Ігор Ремарук, Оксана Забушко, Віктор Неборак.

Оце й усі.

А це — кого не удостоєно, кого ми в тій антології не знайдемо. Отже, нема Франка (нагадаю, що «Мойсея» писано в ХХ стор.), Лесі Українки, Олеся з Вороним і Філянським, галицьких молодомузців, Тичини, Зерова, Филиповича, Драй-Хмари, Бажана, Сосюри, Первомайського, Юрія Клена, Михайла Ореста, Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Олени Теліги, Святослава Гординського. . . Нема — зрозуміло, чому — нікого з поетів покоління Другої світової війни та, незрозуміло чому, представників нью-йоркської групи.

Насамперед, *conditio sine qua non*: для того, щоб мати поезію, насамперед мусять бути вірші — ритмічно організовані, закономірно розташовані відрізки ритмічної мови з певними фонічними ознаками і часто об'єднані в певні сполуки. А якщо немає ні звукових повторів, ні ритму складів або наголосів, то мусять бути висока емоційна напруга, пов'язана з елегантністю вислову.

Відповідно до естетичної вартості вірші можуть коливатися від Данте (найвища естетична вартість) до, скажімо, Дем'яна Бедного (вартість найнижча), але, повторюю, вони мусять мати бодай якісь елементарні ознаки, що це вірш, а не друковані один під одним короткі й довші прозові рядки. Але в перекладах мова — канцелярська, жодного натяку на ритм чи якусь фонічну організацію.

Ампліфікація — поширення тексту такими синонімами й деталями, яких не було в оригіналі, часом неминуха в поетичному перекладі, але коли переклад — прозовий, то пощо додавати (в поезії «Коли полинуть бригантини» Рильського) оті

морьяк без докорів совісти. . .

сльозою осрібляться рукав і щоки. . .

темні бригантини. . .

Адже шарм поезії був якраз у її лаконічності й недомовленості. Перекладач нічого цього не відчуває. . .

Звичайно, у кожного перекладача можуть трапитись певні недогляди, коли щось не так зрозумів, у полісемантичному слові схопив не те значення, яке мав на думці автор. Так, один український перекладач з еспанської (не хочу називати імені) слово *viola* у віршах Рубена Даріо (а слово це в еспанській має два значення: 1. смичковий музичний інструмент, трохи більший від скрипки, в Росії він зветься «альт»; 2. дієслово теперішнього часу третьої особи: «згвалтує») зрозумів по-своєму й переклав — «фіялка». Але такі випадки трапляються назагал досить рідко. Сумлінний перекладач звертається за порадою до інших своїх колег, звіряє зі словниками, шукає в довідниках. . . Так, до мене особисто зверталися двічі: австралійський перекладач Моррісон, працюючи над перекладом віршів Анненського, та польський перекладач Шенфельд, коли йому було трапилося незрозуміле місце у віршах Н. Горбаневської. Звертався за порадами також і я — і ніхто в цьому не бачив нічого злого.

Але Юрій Лех, очевидно, вважав себе таким знавцем української мови, що жодних порад не потребує.

Читаючи імена і назви в юріє-лехівській транскрипції, не відразу можеш здогадатися, про кого і про що йде мова (як «лест до калене», «витрела», «Кочубенські»). . .

Десь ув авторській передмові або окремо потрібно було дати пояснення, як вимовляти (читати) українські літери, що на них ми раз-у-раз натрапляємо в іменах поетів та в назвах творів. Слов'янських фонем, що їх нема в мові еспанців, ми маємо аж вісім:

- г* — дзвінкий корелят до *глухого г*. вимовляється, як німецьке *h* в слові *Haus* або англійське в слові *home*.
- ж* — вимовляється, як французьке *j* у слові *jour*.
- дж* — вимовляється, як англ. *j* в слові *John, George*. Африката виникає від злиття звуків *д* та *ж*.
- з* — дзвінкий корелят до звука *с*. Вимовляється, як нім. *s* в слові *Sonne*.
- дз* — африката виникає від злиття звуків *д* та *з*. Вимовляється, як італійське *z* в слові *mezzo*.
- и* — делябіялізоване *у*. Існує в мовах гварані і тому може бути знане для читача з Південної Америки. Транскрибується у слов'янських іменах та назвах через *у*.
- ц* — африката — наслідок злиття фонем *т* та *с*, глухий корелят до дзвінкого *дз*. Вимовляється, як нім. *z* в слові *Zimmer*.
- ш* — глухий корелят до *ж*. Вимовляється, як нім. *sch*, англ. *sh* або франц. *ch*.

Звісно, найкраще було б, якби перекладач скористався був зі знаків міжнародньої наукової транслітерації. Натомість він транскрибує, як йому заманеться. Тож маємо транслітерацію без жодної системи і, я сказав би, без жодного глузду: *г* передається то через *g*, то через *h* або через *j*. Напр. Богдан Ігор, євангелія, але «кніга лева», «берех чекань» (стор. 97).

Українське *и* Юрій Лех передає в одних випадках, як *у* (напр. Василь), в інших — як *і* (Рільські, Сімоненко), а ще в інших — як *е* (Плужнек, Лівецька, Мекола, Каленеч).

Не краще стоїть справа і з літерою *в*: то вона *v*, то *w* (*Wira Vowk* — стор. 18).

Наше *ц* іноді передано як *ts*: Ліветска (це має бути Лівецька), а іноді, ні сіло, ні впало, через *ch* «летюче віконче» (стор. 197).

Разумник-Іванов у книзі «Тюрми й заслання» пише про оповідача анекдотів — єврея, який сидів за. . . антисемітизм. Серед його анекдотів був, наприклад, такий:

— Що таке чека й що таке чека?

— Чека це центральний комітет, а чека — презвищайна комісія.

Щось подібне маємо і в транслітерації українських *ц* та *ч*, як їх подає Юрій Лех:

Ch в імені Чубай має означати звук *ч* (як і належить); але чому тоді *Каленеч*, *Мандрівке серча* (*Kalenech, Mandrivke sercha*)? Виходить, перекладач, як герой наведеного анекдота, не розрізняє цих звуків.

Літера *j* (хоча) означає часом еспанське *x* (як має бути), — але воно потрапило до імени Надя — виходить *Надха*. . .

Та найгірше, мабуть, повелося літері ж (хоча її, задля екзотичності, навіть надрукували на окремому аркуші, над текстом післямови). Для неї Юрій Лех знайшов ув еспанській абетці аж п'ять відповідників:

1. *dz* (Бунт жанру, с. 193)
2. *dzh* (Жиленко, ст. 147)
3. *sh* (Забужко, ст. 208)
4. *dj* (Ольжич, с. 18)
5. *z* (Привітання життя, с. 69).

Першою жертвою перекладацького недбальства стали самі назви творів. Спочатку даю зворотній переклад — назад на українську мову з Лехового перекладу, потім сам згаданий переклад, далі справжню українську назву, а на закінчення — як би слід було перекласти:

Володіння — Posesión — Дерзання (Audacia, Atrevimiento);
 Збірка поем — Poemario — Лірник (El organillero);
 Холодне тяжіння — Fria gravedad — Земне тяжіння (Gravedad terrestre);
 Досада, прикрість — Desazon — Недуга (El mal);
 Сім листів — Siete cartas — Сім літер (Siete letras — символічна назва — алюзія до слова Україна);

Перехрестя — La encrucijada — Де сходяться дороги (Donde se unen los caminos);

Поезії древні й нові — Poesias antiguas y nuevas — Поезії старі і нові (Poesias viejas y nuevas);

Знамена, прапори — Estandartes — Цехи (Talleres);
 Свідок сонця з шістьма вітрилами — Testigo del sol de los serafines;
 Заблуканість серця — Extravios del corazón — Мандрівки серця (Viajes del corazón);

Ротами теплими і оком золотим — Con las bocas tibias y el ojo dorado — Губами теплими і оком золотим (Con los labios tibios y el ojo aureo);

Поле під місячним світлом — Campo bajo la luz de la luna — Місячне поле (Campo lunar);

Теплі печива з вівса — Tibios pastelillos de avena — Достигають колосочки (Maduran las espigas);

Єдина мати — Unica madre — Одинока матір (Madre solitaria).

Коли так перекладено назви, то що буде з самим текстом, із самими творами українських поетів? А ось що:

На стор. 27. Вірші Володимира Свідзінського.

Слова дзвенять, як комиші
 Понад просвітчастим затоном

перекладено: Las palabras vibran como juncos
 junto al diluvio inspirador,

себто: Слова коливають, мов комиші
 Поруч із потопом, що дає надхнення.

На стор. 29

Вже ані словом, ні співом, ні блиском очей не приваблю
 Юного серця.

перекладено: Ya no seducire con el lenguaje, ni con el canto, ni con el destello de los ojos
 Las entrañas de la juventud.

себто: Вже не спокушу ні мовою, ні співом, ні блиском очей
Нутроців юности. . .

На стор. 30

... Як сухі торішні стебла. . .
перекладено: Como las primerizas briznas secas,
себто: як сухі первістки-волокна. . .
там же: ... у чмеля на черевку. . .
перекладено: En el parásito sobre el abdomen
себто: (бачу) у паразиті на животі

На стор. 42. Вірші Максима Рильського.

Вбога герань на вікні велетенським росте баобабом. . .
перекладено: En al amplio ventanal de Dios. . .
себто: на просторому вікні у Бога. . .

На стор. 47. Вірші Євгена Плужника.

... гасай у колесі своєму, векше. . .
перекладено: Salta dentro de tu círculo, vomita. . .
себто: стрибай в твоїм колі, блюй. . .

(мало бути: Salta en tu rueda, ardilla. . .)

там же: Що висловиш? Чужої голови
Про людське серце домисли готові?
перекладено: Qué intentas expresar: Una cabeza ajena
Las conjeturas dispuestas del corazón humano
себто: Що намагаєшся висловити: Чужа голова
Упорядковані припущення людського серця
(речення побудовано неграматично)

На стор. 48

Мишвою, тліном і сновійним чимось
перекладено: Algo terroso, putrefacto e incierto
себто: чимось *земляним*, тлінним і непевним. . .
там же: ... Мишва і тлін. . .
перекл.: ... la opacidad y el deterioro. . .
себто: *матовість* і тлін

На стор. 49

... о, друже мій. Останні трачу сили. . .
перекладено буквально Oh, amigo mío!,
хоча — за змістом -- це звернення до дівчини чи жінки (перекладач
не знає, що другом може бути також і вона).

На стор. 50

... їм промовлятиме моя спокійна щирість
перекл.: a ellos dirijo mi apacible inocencia.
себто: до них спрямовую мою мирну невинність

На стор. 98. Вірш Василя Симоненка.

... Повзли, повзли і вибилися з сил

перекл.: Proliferaron hasta liberarse del imperio.

себто: розмножувалися аж поки звільнилися від імперії. . .

На стор. 116. Вірші Михайла Осадчого.

Немає лаврів — з щавелю вінки

перекл.: No hay monasterios — coronas de acedera,

себто: немає монастирів — вінки зі щавлю

там же: і плодить хай ворона вороняч

перекл.: Y que siga procreando la uiraca

себто: і нехай розмножується сорока

На стор. 117

В радарах-лопухах на скронях

З засушеним терням в долонях

перекл.: Frente a las elevadas protuberancias de los radares.

Por debajo entrelazada con un reseco brezo.

себто: Напроти піднесених протуберанців радарів

З-підсподу переплетена сухим вересом.

А як же поводить ся перекладач з історичними даними? Достоевський, як ми знаємо, потрапив у Сибір на каторгу, а Шевченко — в солдати, в Середню Азію, але Ю. Лех «засилає в Сибір» їх обох. Проте таке спрощення ще можна якось виправдати, мовляв, не міг же автор передмови надто деталізувати й розводнюватись.

Але чому про Олександра Олеся сказано, буцімто, він після Другої світової війни емігрував до Сполучених Штатів?

Взагалі з новітньою історією українського письменства Юрій Лех поводить ся досить вільно: за його твердженням, ліквідація найбільш освіченої інтелігенції, штучний голод 33-го року, який забрав сім мільйонів жертв, покаєння найвизначніших ліриків і прийняття ними моделю — соціалістичного реалізму спричинилися до масової еміграції на Захід, завдяки чому в Чехо-Словаччині постала Празька група, а в Сполучених Штатах — Нью-Йоркська. Чи варто казати, що деякі імена представників обох цих груп дивовижно спотворені?

Не бракує й друкарських недоглядів — Атангел (Кримський), Степанович (зам. Стефанович), Синя далечена (зам. далечінь) або кириличні літери замість латинки.

. . . Не виключаю, однак, що *«Іконографія душі»* викличе загальне захоплення, а Юрій Лех невдовзі дістане премію Антоновичів. . .

Т. МАЦЬКІВ,
Гайдельберг

ТРИДЦЯТЬЛІТТЯ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА» (1963-1993)

Тридцять років тому д-р Любомир Винар, професор університету в Кент, Огайо, США, зважився на видавання незалежного українського історичного журналу під назвою «Український Історик», («УІ»), що став органом *Українського Історичного Товариства* (УІТ).

«Український Історик» — це одинокий український історичний журнал на еміграції, речник української національної історіографії й незалежної української історичної науки, а тому й заслуговує на окрему увагу нашого громадянства.

Тридцять років у порівнянні з іншими чужинецькими виданнями не є аж надто довгий час, однак з уваги на специфічні емігрантські умовини, зокрема на мінімальні матеріальні статки «Український Історик», завдяки невсипущій праці й енергії його основника і головного редактора проф. д-ра Л. Винара, не тільки що втримався те переборів усякі труднощі, але у відносно короткому часі став репрезентативним журналом, в якому українські, а також і чужинецькі історики можуть публікувати свої праці з української історії.

До речі, Українське Історичне Товариство видало цілий ряд монографічних праць, присвячених окремим питанням української історії. Згадати б тут хоч працю самого проф. Л. Винара «Габсбурги й запорожські козаки» (по-англійськи), або останню монографію проф. Я. Пастернака «Ранні слов'яни в історичних археологічних та лінгвістичних дослідженнях», д-ра Степана Мішка «Нарис ранньої історії Руси-України», «Історичний Атлас України», проф. Т. Мацькова «Англійські звідомлення про гетьмана Мазепу, 1687-1709» (в англійській мові), Михайла Грушевського «На порозі нової України», статті і джерельні матеріали під редакцією і вступною статтею проф. Л. Винара та інші.

Совєтська влада присвячувала пильну увагу українській еміграції та її праці в країнах її посилення. Прикладом для цього може послужити стаття Л. Г. Мельника «Проти буржуазної фальсифікації історії» (Викриття буржуазно-націоналістичних фальсифікацій єдності походження, спільного історичного минулого російського і українського народів), «Український Історичний Журнал» (1987, ч. 1, стор. 26-37). У своїй статті автор пише, що «сучасні буржуазно-націоналістичні історики свідомо перекручують факти етногенезу і етнічного розвитку українського народу, його героїчне минуле, історію його культури. Керуючись націоналістичною тезою про винятковість, 'відрубність', 'окремішність' українського народу і його культури, висунутою ще В. Антоновичем і М. Грушевським, вони на основі різних расистських і етнопсихологічних 'теорій' намагаються всіляко очорнити братній російський народ і протиставити йому український, не

гребують ніякими засобами, щоб 'довести', нібито ці народи за антропологічним типом, етнічним походженням, характером, історією, культурою докорінно відрізняються. . .», (стор. 27).

Я навмисне навів довшу цитату зі статті Л. Г. Мельника, щоби показати, що стан історичної науки в Україні нагадував сталінські часи, в яких історична наука перестала бути наукою, а стала пропагандивним знаряддям комуністичної партії (КП). Ясно, що твердження В. Антоновича і М. Грушевського не йшли по лінії російських державних інтересів і поборовши внутрішньо-політичні труднощі, КП заставила своїх істориків до праці над такою розв'язкою питання етногези східнослов'янських народів, яка відповідала б потребам російської імперіалістичної політики. У наслідок цього всі советські, отже і українські, історики змушені були прийняти цю концепцію етногези східнослов'янських народів, яка дотепер зобов'язувала, як невід'ємне табу советської історіографії. Концепція «древнерусского народу» була призначена не тільки на внутрішній советський ринок, але теж і на заграницю. Цю концепцію поширюють і закріплюють у перекладах на англійську, німецьку та французьку мови. Можна сказати, що поза кулькою українських істориків у вільному світі, дуже мало істориків-чужинців обстоюють автохтонність українців у Київській Русі.

Годиться згадати, що українські історики у вільному світі спростовують концепцію «древнерусского народу». До них належать: *Микола Андрусак* — «Гене́за і розвиток східнослов'янських народів» (1954); *Микола Чубатий* — «Кня́жа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй» (1964); *Наталія Василенко-Полонська* — «Дві концепції історії України і Росії» (1964); *Петро Курінний* — «Советські концепції походження великоруської народності та руської нації» (1963); *Пантелеймон Ковалів* — «Теорії виникнення нації і національних мов» (1966); *Петро Ісаїв* — «Причини упадку української держави в княжі і козацькі часи» (1975); *N. L. Fr. Chirovsky* — 'An Introduction to Ukrainian History' (1981); *Omeljan Pritsak* — 'The Origin of Rus' (1981) та інші.

Відносно цього питання, то «Український історик» друкував статті багатьох істориків. Згадати б таких, як *Юрій Бадзьо* — «Знищення і русифікація української історії в Советській Україні» (1981); *Олександр Домбровський* — «Рання історія України в ідеологічному навітленні советської історичної науки» (1967), «До питання періодизації й термінології ранньої історії України» (1975), «Ранньо-історичні передумови повстання Київської Русі» (1977), «Рання історія Русі-України» (1980); *Михайло Ждан* — «Кня́жа доба історії України в інтерпретації радянських істориків» (1977); *Олександр Оглоблин* — «Проблема схеми історії України XIX-XX століття (до 1917 року)» (1989); *Ernst Luedemann* — 'Nomenklatorische Bemerkungen zur Geschichte der Ostslaven', (1987); *Alexander Sydorenko* — 'On early Kievan Christianity' (1989)¹.

Щоправда, зараз в Україні «повіяло іншим вітром». Свого часу, після появи «Історичного атласу України», що його видало УІТ в 1981 р., тодішній директор Інституту Історії Академії Наук УРСР та головний редактор «Українського Історичного Журналу» (УІЖ), писав, що «. . на

¹ докладніше про це гляди в: *Маріян Гавур* — «Показчик змісту 'Українського історика' за роки 1963-1983 та за роки 1984-1989» «УІ», 1983, т. XX, чч. 2-4, стор. 205-237 та «УІ», 1990, т. XXVXX чч. 1-4, стор. 246-254.

картах атласу (УІТ) є численні грубі фальсифікації... є намагання винаходити якісь ніколи неіснуючі українські держави Дорошенка, Мазепи, Розумовського...»². Очевидна річ, що коли взяти під увагу те, що Кондуфор інтерпретував історію «як глибоко партійну науку, важливу галузь ідеологічної діяльності партії»³, то коментарі зайві. Тепер Кондуфор не пише більше про «історію як глибоко партійну науку», але у своєму інтерв'ю висловився про принципи незалежної України та дослідження героїчної історії України⁴.

Хоч в Україні «повіяло іншим вітром», однак ще все таки накидається антинаукова концепція «воз'єднання» України з Москвою, а історію України трактується, як маловажний додаток до історії Росії, що наочно видно в працях деяких істориків. Маю на увазі «Історію Української РСР», що її написали В. Г. Сарбей, Г. Я. Сергієнко, В. А. Смолій. Навчальний посібник для 8-9 класів, за редакцією доктора історичних наук професора В. Г. Сарбея (Київ, «Радянська школа», 1989, 270 сторін). Як слушно пише у своїй статті «Тенденційний підручник: дальше фальсифікування історії України» дніпропетровський історик Віктор Заруба, цю «книгу потрібно б назвати не «Історія УРСР», а «Історія прагнення українського народу до воз'єднання зі своїм старшим і великим братом-російським народом»⁵.

Київський історик Сергій Білокінь пише у своїй статті «Про становище історичної науки в Україні»: «... В українській історичній науці перервано зв'язок часів, винищено цілу генерацію фахівців, бо із учнів і співробітників Михайла Грушевського пережили війну лише декілька осіб, та й то можливостей для нормальної роботи у них було вже обмаль... Наші молоді вчені вчилися у людей, які вже самі небагато знали, і сподівалися на швидку регенерацію кадрів...»⁶.

Фальсифікацій і перекручень української історії можна знайти не тільки в російських, але теж у західноєвропейських працях. Статті, що друкуються в «УІ», є респектовані науковим світом в Америці й Європі і вже не раз спричинилися до висвітлення не одного перекручення історичних фактів чи фальсифікацій. «УІ» є незалежним українським історичним журналом, так що його публікація є ще все конечною, навіть коли в Україні «повіяло свіжим вітром». Щоб дальше друкувати «УІ», потрібно фондів. При цій нагоді доцільно згадати, що всі члени Редакційної Колегії працюють безкоштовно. Одинокі їхня ціль — це вдержання і розбудова «УІ». «Український історик» заслуговує на те, щоб українське громадянство його підтримало і допомогло йому в дальшій розбудові.

Протягом тридцяти літ в «УІ», співпрацювало понад 175 авторів, які репрезентували різні генерації українських учених в Україні й діаспорі. Від часу до часу в «УІ» друкували свої праці американські і німецькі історики. Тематику журналу не обмежено тільки до історичної дисципліни, бо в «УІ» поміщували свої праці політологи, соціологи, економісти, літературознавці, мовознавці, правники та представники інших дисциплін, які у своїх працях насвітлювали українознавчу тематику в контексті культурних і соціально-економічних процесів України. З перспективи тридцяти літ

² УІЖ, 1981, ч. 12, стор. 22-26.

³ Там же, стор. 22.

⁴ УІЖ, 1991, ч. 7, стор. 57.

⁵ «УІ», 1990, т. XXVII, чч. 1-4, стор. 145-153.

⁶ «УІ», там же, стор. 138-144.

треба ствердити, що «УІ» має не тільки широку тематичну базу, що відзеркалює багатогранність українського процесу, але в сутті речі є одним незалежним журналом української історичної науки в українській мові. Своїми раціональними заходами та відповідною працею не тільки в ділянці історії, але теж і в інших галузях науки, наша еміграція могла б не тільки підготувати відповідний ґрунт для майбутніх поколінь, але вже сьогодні стимулювати емансипаційні процеси в Україні. Досягнення еміграції давали історикам та іншим культурним працівникам на Україні аргументи до рук, що при їх допомозі їм легше виторгувати полекші чи концесії від урядових чи партійних чинників, як це було, наприклад з «УІЖ».

Позитивні відгуки та рецензії про «УІ» появилися в українських і чужинецьких виданнях. Згадати б: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1966, Vol. 14, *Revue des Etudes Slaves*, 1967, Vol. 46, *Canadian Slavic Studies*, 1968, Vol. 2, *The Ukrainian Quarterly*, 1971, Vol. 27, *Harvard Ukrainian Studies*, 1968, Vol. 4. Окрім цього належить згадати, що статті з «УІ» індексуються в найповажніших міжнародних бібліографічних довідниках, таких як: 'Historical Abstracts', 'History and Life', 'American Bibliography of Slavic and East European Studies'. Включення «УІ» в міжнародний бібліографічний репертуар уможливило чужинецьким дослідникам історії України та загалом Східної Європи користуватися матеріалами з українського журналу.

*Святкування 50-річчя УПА на Осовій Полянці
Рогатинського району 14 жовтня, 1992 року*

Один фрагмент Пресової Конференції Конгресу. За столом ред. Петро Дужий і проф. Роман Зварич

Присвята

С. ГОЛЯШ

ПРО ВІЛЬНУ УКРАЇНУ ТИХО СНИ

*В пошану друга Богдана Кашуби — воїна УПА та 1 УД УНА,
який помер 5 червня 1993 р., на 71 році життя*

Горем прибита Дружино Надіє, Родино,
Друзі-приятелі, Побратими по зброї,
Українська громадо!

Сьогодні приходить нам прощати на вічний спочинок вояка УПА та підстаршину І УД УНА сл. п. Богдана Кашубу, відданого, невтомного і повного посвяти, прикладного комбатантського і суспільно-громадського працівника. Прощаємо людину-воїна, члена ОУН, борця за волю України, який ціле своє життя присвятив боротьбі за її визволення.

Його збройна боротьба і невтомна праця на суспільно-громадській ниві увінчалась успіхом. Він діждався радісного дня 24 серпня 1991 року — дня воскресення України. Однак не міг побачити вільної України і своєї рідної Брідщини, на полях якої розігрувалася велика битва між українською дивізією та московськими збройними силами.

Покійний Богдан вступив у ряди УПА весною 1943 року з призначенням до служби постачання. Він був у відділі командира «Байди», який постачав харчі, зброю, медикаменти, літературу, перепроваджував підпільних працівників з Галичини на Волинь і противно. А зараз прослухаймо слів самого Богдана про подію з одним транспортом.

«Подія відбулась на самого великого Дмитрія 1943 року, 8-го листопада. Транспорт очолював к-р «Байда». Оформлення транспорту відбулося в селі Кадлубиська, пов. Броди, а решту дібрали в селі Голосновичі. Транспорт рушив у складі 26 возів на Волинь. На возах була переважно сіль, харчі, шкіра і медикаменти. Транспорт ішов попри село Пониквицю, але не тією дорогою, що кожного разу. Змінили на коротшій дорозі, але небезпечну (чисте поле і переїзд через залізничні тори). Це була зрада, і ми попали в німецьку засідку. Не самі штриці німці забили 8 пар коней, поранили одного повстанця з Волині та взяли в полон одного із фірманів з села Кадлубиська, якого нам вдалося вирвати з тюрми. Я був відповідальний за забезпечення ар'єргарду. Нам вдалось врятувати 13 возів і 4 на фронті, плюс віз друга «Байди», який завжди був першим».

Про цю подію існує повстанська пісня — про «Байдів» транспорт. Покійний Богдан передав мені декілька повстанських пісень з Брідщини, які увійшли до «Співанника УПА».

В 1944 році у важкій ситуації Покійний Богдан попав до німецьких частин, а опісля зголосився до Української Дивізії «Галичина». Був Покійний спів-

учасником важких перемаршів через Австрію та боїв з московською армією до того дня, коли ген. Шандрук та ген. Крат проголосили зміну назви формації на I Дивізію Української Національної Армії, що прийняла присягу на вірність Україні.

А даліше прийшов полон в Риміні (Італія) та виїзд на працю до Англії. Після звільнення вояки дивізії включилися в громадське життя місцевої громади.

На терені Англії пок. Богдан Кашуба проявляв жваву діяльність серед комбатантів (ОБВУ) і в СУБ. В Англії одружився. З приїздом до Америки включається до активної праці в Станиці Братства I УД УНА. Через його віддану та повну посвяту працю вибирають його на голову Чикагської станиці. Станиця дивізійників виросла завдяки старань пок. Богдана на передову серед комбатантських організацій США. Тому-то при творенні Українського Міжкомбатантського Комітету його обрано першим головою. Цю функцію він виконував довгі роки, гуртуючи комбатантів усіх армій та військових формацій в одну цілість.

За часів його головування та старань станиця вояків I УД УНА набула власний дім при Вестерн вул., де працювала українська друкарня.

Покійний Богдан Кашуба був великим і заппадливим збирачем української філятелії, жетонів, нумізматики та всього, що мало вартість для розвитку українських культурних надбань на еміграції. Співпрацюючи з пок. Любомиром Рихтицьким, він видавав окремі колекції пропам'ятних значків, присвячених I УД УНА.

Всі видання Підпільної Пошти України в нього впорядковані і готові до виставок.

Частину його колекції, присвячену УПА, возили ми з побр. Сорокою на показ до Клівленду 1992 року. Це було 26 великих столів, застелених різними виданнями, присвяченими діям УПА.

Свій філятелістичний дорібок призначив Покійний для Музею ім. Степана Бандери в Англії.

У видавничих справах він близько співпрацював з друкарнею п. Янушевського. Із своїми виставками виступав у Чикаго та в інших місцевостях. За його почином та організаційними здібностями повстав хор дивізійників, який включився у хор «Сурма», що існує до сьогодні. Ці хористи жалобними піснями відпровадили Покійного побратима Богдана на вічний спочинок.

Рівнож сумівська молодь вдячна Богданові Кашубі за його працю адміністратора та організатора сумівської духової оркестри, яка була окрасою громадського життя в Чикаго.

Богдан працював також в Управі Відділу УККА. Він був нагороджений окремою відзнакою за віддану та безкорисну працю для громади. Довгими роками заступав на терені Чикаго суспільно-політичний і науково-літературний місячник «Визвольний Шлях», що виходить в Лондоні.

Так, Богдан був членом Парафіяльної Ради в парафії св. Володимира й Ольги та допомагав при влаштуванні різних імпрез. Він був і будівничим Собору, головою 379 Відділу УНС ім. св. Юрія.

Пам'ятаємо його кожної неділі в церкві і те, як він стало продавав військові періодики та книжки. Покійний Богдан належав до людей праці. Він жив для громади. Це було його щоденне життя.

Ми втратили людину прикладу, людину віддану понад усе ідеї визволення України та збирача культурних надбань.

Річ ясна, що в суспільно-громадському житті та комбатантській праці допоміжною була завжди його Дружина Надія, яка невідступно стояла біля нього в часі його тяжкої хвороби.

Відділ Товариства Вояків УПА висловлює щирі співчуття Дружині Покійного Надії, братові Василю з Дружиною в Україні та Родині померлого молодшого брата. Висловлюємо співчуття Побратимам-дивізійникам, а зокрема його побратимові Кріслатому з дружиною, які приїздили на похорон з Клівленду.

І в кінці складаємо подяку п. Василю *Дацьо* та п. Янушевському за допомогу Дружині Надії.

Спи наш Дорогий Друже, спи, про вільну Україну тихо сни!

Найщиріші вислови співчуття Дружині і Родині Покійного Богдана Кашуби, відданого патріота України й Борця за її права, працьовитого представника «Визвольного Шляху», вірного християнина, засилають Дирекція УВС та Редакційна Колегія нашого місячника.

Низові клітини Конгресу в дії

Леся САМІЙЛЕНКО

З ДІЯЛЬНОСТІ ОБЛАСНИХ ОСЕРЕДКІВ КОНГРЕСУ...

«Україні — українську державність, духовість і економіку» — це гасло під яким проходило 29 серпня у Львові на площі перед Університетом, біля пам'ятника Іванові Франкові загально-обласне Віче, скликане Львівською Обласною організацією Конгресу Українських Націоналістів, яке зібрало понад 10 тисяч мешканців міста та області. В центрі уваги були найпекучіші проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення у візії українських націоналістів. Присутніх було поінформовано про Перший Всеукраїнський Збір Конгресу, на якому в деталях була розпрацьована Програма Державного Будівництва по всіх важливіших напрямках державно-політичного, соціально-економічного та духового життя. Виступаючи на Вічу детально обговорили важливіші гріхи сучасної політичної та економічної ситуації в Україні і на Львівщині, та можливі шляхи виходу із кризи, в якій опинилася молода українська державна як в центрі, так і на місцях завдяки домінуванню колишньої партійно-державної та господарської номенклатури в керівних структурах по всій Україні, та її спроб підписання т. зв. «економічного союзу» із Російською Федерацією та Республікою Білорусії. Мова йшла і про можливі місцеві проблеми, серед яких характер і хід приватизації в області, які завдяки старій номенклатурі та окремим представникам з нових кадрів, що виявилися непорядними, не завжди проводяться в інтересах української нації. Говорилося на Вічу і про проблеми робітництва, молоді, українського села тощо.

На Вічі виступали члени Центрального Проводу Конгресу Петро Дужий, Іван Губка, Тарас Процев'ят, заступник Голови Проводу Конгресу Богдан Павлів, голова Секретаріату Сергій Жижко, керівник Етичної Комісії Конгресу Мирослав Панчук.

Промовляли від проводів районних організацій Конгресу М. Марос, П. Кантор, Б. Ланицький; від Львівського Крайового Братства Вояків УПА С. Пущик, від ЛОО Всеукраїнського Товариства Політичних В'язнів та Репресованих П. Франко, від Спільки Дітей Політв'язнів — І. Немировська, від «Галицької Січі» — кошовий Ярослав Лихач та інші.

Васильків, Київська обл., в дні 3 вересня відбулося спільне засідання поведів районних організацій Конгресу Українських Націоналістів, НРУ та УРП. На ньому було утворено Васильківський міськрайонний центр українських політичних організацій по виборах. Керівники трьох організацій зійшлися на тому, що потрібно поєднати зусилля в розсоветизації району, роботі по розпуску Верховної Ради, підготовці до виборів до Конституційних Зборів та парламенту України.

Дуже ймовірне приєднання до центру районних організацій Партії Зелених України та Селянської Демократичної Партії.

Херсон, 3 вересня. Цими днями з ініціативи обласної організації Конгресу Українських Націоналістів створено передвиборчий бльок «За українську державу». До бльоку увійшли: Конгрес, Українське Козацтво Херсонщини, Херсонська філія ХДПУ, Партія Вільних Фермерів. Розпочалася тривала активна робота по підборі кандидатів у депутати на майбутні вибори.

Чернівці, 9 вересня. У Чернівцях створено Оргкомітет по підготовці проведення Установчих Зборів Чернівецької міської організації Конгресу Українських Націоналістів.

Проведено три засідання, а 25 липня проведено Установчі Збори й обрано Провід.

18 липня голова Проводу Кость Катеринчук та член Політради Конгресу Микола Вдовичен брали участь у конференції Товариства Політв'язнів і Репресованих.

Заключено Контракт-угоду з Комерційним директором газети «Шляху Перемоги» на 500 прим. кожного номера. Отримано номери з 27 по 31 і їх розповсюджено по восьми районах і в м. Чернівцях між членами Конгресу, ветеранами ОУН-УПА тощо.

Надіслано статтю про збір у Києві до всіх газет Облaсті, організовано виступ по радіо. До редакцій всіх газет наділасно також книгу Р. Зварича «Воля по справедливості». Передана газета у всі громадські організації і партії, в радіо. Паном Вдовиченим проведено агітацію по трьох районах (Бесарабія). В с. Зарожни створено Осередок Конгресу.

29 липня скликано перше засідання Міського Проводу Конгресу. Створено орг. групу по підготовці до референдуму. Прийняті Ухвали по виконанню рішень Проводу і Секретаріату. Голову Міського Проводу ще не затверджено.

Членами Проводу проведена робота по оформленню передплати на газету «Шлях Перемоги» по всіх освітніх закладах. Знайдені спонзори, які виділили 190 тис. на передплату для 369 абонентів.

В Облaсті призначили нового Прокурора — колишнього заступника Прокурора. Сам Кунцов переїхав у Крим на посаду Прокурора. Національно-демократичні сили домагалися його заміни два роки. Новий Прокурор провела зустріч з представниками громадських організацій і партій, пообіцяла Товариству політв'язнів тісну співпрацю.

Обласний суддя Свиначук і надалі відмовляє ветеранам національно-визвольної боротьби в реабілітації. Те ж саме робить з громадянами, які були суджені по ст. 80 — перехід кордону. Члени Конгресу готують чергову кампанію по його заміні.

Активізувалася діяльність НРУ. УРП проводить підбір кадрів в кандидати до органів самоврядування, але сил мало — організація нараховує близько двадцяти чоловік. Осередок ДемПУ розпався, рештки якого мають намір приєднатися до УРП.

Активізуються крайні ліві — ДСУ, що мають осередки в м. Вижниця і Чернівці. Їх близько двадцяти чоловік.

КНДС нараховує 16 партій і громадських організацій. ААФ — 24 партії і громадських організацій.

11 серпня відбулося засідання КНДС і ААФ. Прийняті ухвали по святкуванню 2-ї річниці Незалежності України.

14 партій і громадських організацій проголосувало за те, щоб не брали участі в урочистих зборах 21 серпня, які готує держадміністрація. Чотири (ДемПУ і три громадські організації) — утрималися.

24 серпня відбувся мітинг і концерт, організований силами «Просвіти», Буковинського Коша та ін. громадськими організаціями.

Голова Братства Андрія Первозванного п. В. Козьмик — за згодою і підтримкою Буковинської єпархії домагається від імені національно-демократичних сил підвищення статусу Буковинської єпархії до стану Митрополії. Зібрано підписи і їде делегація до Києва. Конгрес підтримав цю ідею. 11 серпня Установчими Зборами Конгресу прийнято Звернення до місцезблостителя Колодимира.

Членами чернівецької Міської організації Конгресу зібрано пожертв на 50 тис. купонів, з яких оформлена передплата всім військовим частинам, розташованим в Чернівецькій області, на четвертий квартал.

1-го вересня в Недобоївській середній школі Хотинського району Чернівецької області ветеран ОУН-УПА, член політради Конгресу п. Микола Вдовичен провів перший урок з учнями старших класів — «Ми твої діти, Україно».

В Києві 6 вересня 1993 року відбулася пресова конференція Конгресу Українських Націоналістів, присвячена зборові Проводу Конгресу, що відбувся 4 вересня та роботі Політради, яка працювала 5 вересня у Києві.

Вели її голова Конгресу пані Слава Стецько, голова Секретаріату п. Сергій Жижко та член Проводу п. Сергій Квіт. Присутні на прес-конференції журналісти отримали Заяву Конгресу Українських Націоналістів, прийняту на нараді Політичної Ради Конгресу 5 вересня 1993 року, Звернення ОУН до українського народу та Протест Конгресу.

Дуже виразним є те, що всі три документи є квінтисенцією заактивізованої громадської думки і звучать не дисонансово з заявами, що їх зробили всі національно-патріотичні партії та громадські організації.

Можливо лихо, що чекає на Україну в разі її роз'єднання, яке інспірується і провокується на кожному кроці ворогами України, нарешті об'єднає патріотів і політиків.

На засіданні Проводу та Політради члени Конгресу обговорили питання:

1. політичної ситуації в Україні;
2. підготовки до проведення виборчої кампанії;
3. створення військово-спортивних організацій (Дружин українських націоналістів);
4. підготовки та проведення конференції підприємців у місті Маріуполі (8-10 жовтня 1993 року);
5. по роботі секцій;
6. про проведення Конференції АБН;
7. про відзначення 50 річчя створення УГВР;
8. бюджет Конгресу;
9. проведення заходів та вшанування пам'яті загиблих під час голодомору 1932-33 рр.;
10. видавничі справи;
11. господарські справи;
12. зовнішньо-політичні аспекти та різне.

Вступне слово виголосила голова Конгресу пані Слава Стецько. За її словами: «... існує договір між комуністами Росії, України та Білорусії за відновлення СССР».

Одеса, 9 вересня. Одеська крайова організація Конгресу Українських Націоналістів прийняла Заяву з приводу останніх подій на Україні. Головними причинами політичної і економічної кризи нашої держави, на думку одеських патріотів, є те, що Україна практично не вийшла з колоніального стану, а недоцільна політика уряду та Президента знову втягнула її в так званий «економічний союз» з Москвою. Друга причина всіх негараздів України — те, що всі керівні посади у державі посідають колишні партійні боси, а вірніше — маріонетки сусідньої держави. Третя причина полягає в тому, що Україні бракує вірних, національно свідомих синів та дочок.

У такій надскладній ситуації національна свідомість є основною руйнівною силою державотворчого процесу, а тому у справі створення справжньої незалежної України, а не бананової «сувенірної» республіки, треба вимагати від державного проводу швидких і рішучих дій. Це, насамперед, — вихід України із СНД, денонсування ялтинських і дагомиських угод, денонсування усіх договорів з Росією (економічних та політичних), скасування так званої автономної Кримської республіки, цього потворного «дитяти» нашої сумнозвісної парламентарської групи «239», здійснення не на словах, а на ділі докорінних економічних та політичних реформ.

Окремі одеські патріоти звертаються до молоді. Молодь — це майбутнє нашої країни, і тому вона повинна чітко усвідомити собі, що її місце не на промтоварних ринках і в ресторанах, а на підприємствах і в закладах культури, в студентських організаціях, там, де закладається фундамент могутності держави.

Тернопіль, 14 вересня. За повідомленням п. Оксентія Калинюка, кожного дня на Тернопільщині проходять наради районів.

Відбулося розширене засідання Обласного проводу.

Тернопільчани готуються до акцій пікетування Верховної Ради, які відбудуться 21 вересня в Києві.

Миколаїв, 14 вересня. Конгрес Українських Націоналістів встановив на перехресті вулиць Садової та Леніна, напроти пам'ятника чекисту, Пам'ятний Хрест жертвам голодомору 1932-33 років без дозволу нате місцевої влади. Після ранішньої Служби Божої в церкві Кашперівцевої Ікони Божої Матері, Хрест було посвячено. О. Володимир (УПЦ-КП) відслужив панахиду. Після церемонії відбувся мітинг. Виступили всі бажаючі, багато свідків голодомору. Закінчився мітинг прийняттям заяви, що була надіслана до відповідних інстанцій і преси.

14 вересня за розпорядженням Миколаївського міськвиконкому Пам'ятний Хрест було знесено бульдозером.

Демократичні сили Миколаєва збирають антиімперський фронт та планують на 15 вересня офіційний запит до голови Міськвиконкому.

Хмельницьк, 14 вересня. За повідомленням п. Генадія Сіренка, зареєстровано Обласний осередок Конгресу. Видане посвідчення про надання прав юридичної особи.

Проведено збори Осередку Конгресу, на яких прийнято заяву про Чорноморську Флоту, ядерну зброю та інше.

Члени Конгресу брали участь в роботі Конгресу Національно-Демокрагичних Сил, що відбувався 9 вересня у Києві.

Проведено Дні скорботи в пам'ять про жертви голодомору 1932-33 років. В с. Диражна під Хмельницьким відкрито Меморіал та поставлено хрест жертвам голодомору.

Житомир, 14 вересня. Сергій Бабич повідомив, що члени Житомирського Конгресу разом з іншими організаціями готуються до мітингу, який відбудеться в Житомирі 19 вересня.

Готуються тексти листівок, що їх житомирські представники повезуть 21 вересня до Києва.

Актив готується до зустрічі з головою Конгресу пані Славою Стецько та іншими членами Проводу..

Івано-Франківськ, 14 вересня. Минулого тижня зареєстрована обласна організація. Пан Роман Круцик повідомив, що після Першого Збору провідом Івано-Франківщини було заплановано провести конференцію в 14 районах. У 13 районах вони уже проведені.

Готується обласна конференція, призначена на 19 вересня.

За ініціативою Конгресу 12 вересня відбувся мітинг, який охороняли вояки Національної гвардії.

Мітинг зібрав 5-7 тисяч народу. Була прийнята резолюція, в якій учасники висловилися за:

1. розпуск Верховної Ради;
2. непідписання економічної угоди;
3. зміщення представника Президента в Івано-Франківській області;
4. підтримку Обласної Ради;
5. засудження дій держадміністрації та її корумпованих структур.

До речі, з усіх партій і громадських організацій в області зареєстровано тільки Всенародній Рух України та Конгрес.

Конгрес тісно співпрацює з «Меморіалом».

З 1989 по 1993 роки обласною Організацією «Меморіалу» проведено розкопки в 12 районах. Цього року — в 12 місцях.

Проведені розкопки жертв розстрілу на території Львівської області. Доведено, що жертвами є вояки ОУН-УПА. Аналогічна ситуація в Тагарові, Яремчанського району.

Члени «Меморіалу» та Конгресу створили «Книгу Пам'яті», в яку увійшли документальні матеріали на 7,5 тисяч вояків ОУН-УПА, отримані від Служби безпеки України. Списки складені за період до 1955 р.

Створено Музей Визвольних Змагань Галичини. Вже майже готові до експозиції 4 залі. Закінчено столярські та художні роботи княжої та стрілецької заль. Приступили до роботи над залями, що ілюструють період репресій та боротьбу ОУН-УПА.

Товариство «Меморіал» спільно з комісією Міськради вивчає структури ОУН. У збройних загонах УПА в період 1944-45 рр. перебувало 30 тисяч чоловік, з яких 24 тисячі загинуло.

Конгрес Українських Націоналістів і Товариство «Меморіал» тісно співпрацюють з Національною гвардією. Створено ряд відеофільмів.

В Інституті вдосконалення вчителів перші уроки проходять за участю членів «Меморіялу». Відповідно і в школах перші уроки історії України проходять за участю учасників національно-визвольних змагань.

Севастополь, Кримська обл., 14 вересня. За повідомленням Євгена Лупакова, члени Співки Офіцерів України (СОУ) одностайно виступили проти розпродажу наших земель. У Виконком Військово-Морських Сил, поступило 7 заяв з цього приводу.

Члени СОУ і Конгресу Українських Націоналістів склали звернення до Ради Оборони України з вимогами:

- відмовитися від пропозиції Росії щодо продажу частини фльоти, всю берегову інфраструктуру фльоти передати під юриспруденцію України і негайно розпочати розподіл на основі Ялтинської і Дагомиської угод;
- продати зайву частину української фльоти і гроші використати на потреби ВМС України;
- припинити призов на кораблі Росії громадян України.

Надійшла заява СОУ Миколаївської області, в якій виражено рішучий протест проти передачі м. Севастополя Росії.

Члени Конгресу та Співки Офіцерів звернулися до Генерального Прокурора України, прокурора Чорноморської Фльоти та м. Севастополя із заявою відносно газети «Флаг Родины», яка зареєстрована в Росії та Криму. Прокурорам були надіслані вирізки з публікацій, які носять відверто шовіністичний характер та містять заклики до повернення у «світле минуле».

Вінниця, 14 вересня. За повідомленням п. Михайла Калинчука, 10 вересня в с. Таврів встановлено Хрест жертвам голодомору. Відбуся Хресний хід. В день скорботи був організований мітинг.

Проводиться підготовка до реєстрації районних організацій. Відбулося засідання Обласного Проводу, присвячене останнім подіям.

На Установчих зборах Тростяненької організації Конгресу керівник осередку ВРУ п. Трінкевич заявив, що весь Осередок переходить до складу Конгресу.

Вінницька обласна організація нараховує 215 чоловік.

Проведено день пам'яті Василя Стуса.

У Вінниці відбувся велелюдний мітинг, учасники якого висловились за зміщення представника Президента в області.

Члени Конгресу провели ряд заходів на вшанування пам'яті Жертв голодомору. Виступали члени Конгресу — Леонід Бровченко та інші.

11 вересня у м. Гайсин відбувся мітинг. Насипано курган і встановлено Хрест в пам'ять Жертв голодомору 1932-33 років.

Членами «Державної самостійності України» була організована провокаційна спроба створити конфліктну ситуацію під час мітингу. Але велика кількість людей, що вийшли на мітинг, не дали провокаторам змоги довести дію до бажаного результату.

Тернопіль, 20 вересня. 15 вересня відбулося зібрання членів демократичних партій, рухів, представників державної влади, преси, радіо, телебачення. На зібранні з промовою виступила голова Конгресу Українських Націоналістів пані Слава Стецько.

Прийнята заява. Виступ пані Стецько транслювався по місцевому радіо і буде переданий по телебаченню.

До Києва на акцію пікетування Верховної Ради 21 вересня відбуло 20 автобусів з активістами.

Івано-Франківськ, 20 вересня. Відбулася Обласна робоча конференція. Обговорювалися питання економіки, політики, сільського господарства, приватизації, виборів, «маландрівської» політики.

Прийнято політичну заяву. На конференції була присутня і виступала з промовою голова Конгресу Українських Націоналістів пані Слава Стецько, а також голова Секретаріату Конгресу п. Сергій Жижко.

Виступ пані Слави транслювався по радіо і телебаченню.

Охорону здійснювали бійці Національної гвардії та молодь.

Активісти Конгресу та інших національно-демократичних сил виїхали до Києва на акцію пікетування Верховної Ради 21 вересня.

Київ, 21 вересня. Для участі в пікетуванні Верховної Ради 21.9.1993 р. на заклик Проводу Конгресу Українських Націоналістів прибули члени Конгресу із 23 областей України.

Львів, 22 вересня. 18 вересня у Львові відбулася друга Конференція Львівської обласної організації Конгресу Українських Націоналістів, в роботі якої приймала участь голова Проводу Конгресу пані Слава Стецько. Учасники Конференції прийняли слідуєчу Заяву:

«Керуючись інтересами української нації, її волею до відродження та оздоровлення національного організму, доконечною потребою побудови національної держави, діючи в дусі «Протесту» і «Звернення», прийнятих Політичною Радою Конгресу Українських Націоналістів 5 вересня 1993 року і «Звернення» Організації Українських Націоналістів до українського народу, Конференція стверджує:

1. В Україні при владі досі знаходиться стара колоніальна адміністрація, здатна побудувати лише колонію, що і відбувається.

2. Всі рішення, угоди, протоколи, прийняті від імені колоніальної адміністрації на переговорах у Криму між так званою делегацією України і делегацією Росії 3.9.1993 р., так звану угоду про економічний союз, підписання якої намічається, вважаємо зрадою інтересів України, а тому нечинними для себе і необов'язковими.

3. Нинішній уряд України і правління Національного Банку як такі, що не були приведені до присяги і є сформовані за лоббістським принципом з представників колоніальної адміністрації, що діють на користь Росії з метою персонального збагачення за рахунок обездолення населення України, мусять бути усунуті.

Для протистояння новітній колонізації України вимагаємо:

4. Львівській обласній державній адміністрації, Львівській обласній Раді народніх депутатів прийняти рішення про оплату транзиту іноземних товарів через територію області. Отримані кошти (близько 60,000.000 \$ в місяць) задіяти для екологічного очищення забруднених транзитними трубопроводами, іншими засобами транспортування територій, розробку та впровадження новітніх енергозберігаючих технологій, модернізацію та розвиток економічної інфраструктури області, на закуп медичного та

фармацевтичного обладнання, розвиток освіти, переорієнтацію виробництва області на західні ринки, ринки України.

5. Із вилучених за транзит *через Україну* коштів (близько 600,000.000 \$ в місяць) під наглядом основних партій і громадських організацій сформувати Фонд Свободи. Передати ці кошти обраній українським народом владі після усунення колоніальної адміністрації для створення стабілізаційного фонду української грошової одиниці, повноцінної та ефективної банківської системи.

6. У зв'язку з бездіяльністю і некомпетентністю Львівського обласного відділення СБУ, основним політичним партіям і громадським організаціям спільно з обласною, міською і районними адміністраціями створити антикорупційний слідчий орган для розслідування діяльності директорів підприємств області по приховуванню валютних прибутків за межами України з метою їх подальшого привласнення.

90% валютних коштів, повернутих в область, спрямувати на модернізацію цих підприємств, 10% — використати на утримання антикорупційного слідчого органу.

7. Прокуратурі і судові області трактувати приховування валютних коштів, виявлене антикорупційним слідчим органом, як крадіж в особливо великих розмірах.

8. Львівській обласній Раді прийняти постанову про заборону колишнім членам партійної, державної та господарської номенклатури, які скомпромітували себе в минулому, протягом 5-років займати будь-які відповідальні пости. Критерієм підбору кандидатів повинні стати відданість українському народові й державі, компетентність та порядність.

9. Директори промислових підприємств повинні поставити виробництво так, щоб робітник міг заробити плату, достатню для прожиття в теперішніх кризових умовах. Ті керівники виробництва, які нездатні це зробити, мають бути усунені.

10. Враховуючи нездатність колгоспів, так званих «селянських спілок» забезпечити випуск дешевої продукції, доручити Радам у місячний термін передати присадибні ділянки у приватну власність осіб, яким вони належать.

(Весь цей інформативний матеріал одержано від УЦІС, за що дякуємо — Редакція «В. Ш.»)

*Входові двері до будинку Центральної Наукової Бібліотеки ім. В. І. Вернадського
АН України*

3 листів до Редакції

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ ЛЕОНІДОВІ КРАВЧУКУ «ПРО НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ»

Шановний Леоніде Макаровичу!

Виходячи з тенденції трансформування СНД в замкнуте економічне співтовариство, слід передбачити, що в недалекому майбутньому на терені колишнього СРСР остаточно оформиться так зване Євро-Азійське економічне співтовариство, яке вже в зародку набуває яскраво вираженого політичного забарвлення. Спроба втягнути Україну та Білорусь в Економічний союз є першим кроком з боку Росії в напрямку його формування. В цих умовах Україна має зробити історичний вибір — чи стати одним із засновників цього співтовариства (як це аналогічно було в 1922 році при створенні СРСР), а чи зробити крок у напрямку, на перших порах, інтеграції з посткомуністичними країнами Східної Європи, а в перспективі — знайти своє місце в об'єднаній Європі.

Але чи можна взагалі говорити про якісь союзи з перманентно нестабільним партнером з безліччю етнічних, релігійних і територіальних проблем, які рано чи пізно почнуть саморозв'язуватися людською кров'ю? Чи думають про це ті, хто вихваляє, без достатнього економічного обґрунтування, всі переваги участі України в цьому союзі і по-фарисейськи констатує, що іншого шляху у нас немає?

Ми стверджуємо, що шлях до стабільної багатой України пролягає через глибоке трансформування власної економіки на засади ринкової з пріоритетом приватної власності через фінансово-грошову реформу, проведення інтенсивної структурної перебудови економіки, перехід на енергозберігальні технології, поглиблення внутрішньої кооперації; для цього слід негайно розпочати розробку і реалізацію відповідних державних програм.

Ми вбачаємо цей шлях у поглибленні двосторонніх взаємовигідних економічних зв'язків в усіх напрямках, у тому числі і з Росією. Яскравим прикладом такої співпраці є заключення низки угод і введення режиму вільної торгівлі з Литвою.

Особливу увагу необхідно приділити розвитку міждержавної кооперації і заключенню економічних договорів з посткомуністичними країнами Східної Європи, з якими вже було напрацьовано досвід відповідної співпраці в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги.

Враховуючи невеликий розрив у рівнях економічного розвитку, компактне розташування і наявність розвинутої економічної інфраструктури, ми вважаємо за доцільне розпочати роботу по організації Балто-Чорноморського регіонального економічного співробітництва на основі посткомуністичних країн Східної Європи, України, Білорусі, Молдови і країн Прибалтики.

*Демократична партія України
Конгрес Українських Націоналістів
Партія Зелених України
Українська Республіканська партія*

16.8.1993 р.

ЗАКЛИК

У наш нелегкий час національний загал України вже звик до оголошень в газетах, по радіо, телебаченню, в яких жертви важковиліковних захворювань звертаються до своїх співвітчизників в Україні і поза її межами з уклінним благанням про грошову допомогу, аби врятуватися від передчасної смерті. І все ж віра в людську доброту і милосердя, мов вогник на обрії широкого безлюдного степу в негоду, і жевріє, і живе.

Зловісна тінь смерти вороном кружляє над співробітником Інституту українознавства Академії Наук України Бачинським Романом Євгеновичем. Холестеринові бляшки майже повністю зацементували його серцеві кровоносні судини — важко йому і дихати, і працювати. Потрібна операція: аорто-коронарне шунтування. Вітчизняна кардіохірургія безсила: нема потрібних медичних приладів і препаратів (операції, здійснені в Інституті серцево-судинної хірургії ім. Бакулева в Москві [1991 р.] та в Київському республіканському інституті серцево-судинної хірургії [1992 р.] позитивних наслідків не дали).

Стан здоров'я інваліда другої групи Романа Бачинського катастрофічно погіршується, баянсуючи на межі критичності. Єдиний вихід — здійснити операцію за кордоном. А для цього потрібні великі кошти, які зібрати в наш час сім'ї напівпролетаря-науковця в Україні просто неможливо. Інститут українознавства, де працює хворий, також коштів на допомогу не має, адже установа на державному бюджеті. В цьому гірка закономірність: наука, освіта, культура в Україні на краю загибелі.

Міністер охорони здоров'я п. Спіженко Ю. П. та голова Національного комітету Червоного Хреста України п. Усиченко І. Г. на крик душі інваліда Бачинського співчутливо розводять руками — нема грошей. Отож, залишилося єдине: звернутись до людей доброї волі, релігійних громад, комерційних структур, підприємців і підприємств, державних фондів, і фондів, що функціонують на засадах християнського милосердя, установ, організацій, кооперативів, творчих спілок, загалом до усіх ширих, сердечних людей, яким не байдужа доля ледь животної інтелігенції України, що в міру своїх сил і вміння працює зараз на ниві відродження своєї віками плюндрованої держави, над вихованням національно свідомих нащадків.

Просимо прихилитись душою, уділивши хоча б невеличкі добродійні пожертви.

На знак щирої подяки за надану допомогу валютою хворий пропонує, (він є науковим співробітником відділу новітньої історії і політології і має чималий досвід наукової праці) закордонним українським науковим центрам, установам, учбовим закладам, спілкам, союзам, товариствам виконати потрібні їм наукові дослідження з питань нової і новітньої історії України, політології, національно-культурного відродження нашої держави, історії національно-визвольних змагань ОУН-УПА чи з іншої проблематики.

Це все, що він може зробити.

Відгукніться, люди добрі!

Пожертви в національній грошовій одиниці — купоно-карбованцях просимо надсилати на розрахунковий рахунок Львівського обласного комітету Червоного Хреста № 000700905 в ОДАК Укрсоцбанку м. Львова, МФО 325019.

Валютні офірування висилайте на розрахунковий рахунок Львівського обласного комітету Червоного Хреста № 011070781 АТ ЗУКБ (Західньо-Український комерційний банк) м. Львова, МФО № 325365 з поміткою «На лікування Бачинського Романа».

ВІД КОНСИСТОРІЇ УАПЦ, ЛЬВІВ

Шановна Редакціє журналу-місячника «Визвольний Шлях» в Лондоні, сердечно дякуємо за 2-е число (лютий 1993 р.) Вашого журналу, який ми отримали дня 9.8.1993 р.

Підчеркуємо нашу ідейну близькість з Вами — Церкви, яка хоче бути «святою і непорочною», незалежною Церквою українського народу в незалежній Українській Державі.

Ваш журнал нав'язує до славних традицій боротьби за Українську Державність і буде сприяти патріотичному вихованню молодого духовного покоління у Львівській Духовній Семінарії УАПЦ.

В час духового і економічного бездоріжжя в молодій і ще незавершеній державності Ви знаєте правильний шлях Українській Нації до її світлого майбутнього.

† *Архiepиcкoп Пeтpo*
Львівський і Галицький

13.8.1993 р.

ВОРОГИ ЗМЕЛИ СЕЛО

Лондон, 27 квітня 1993 року

При цісарському гостинці Львів-Краків, 88-94 кілометри від Львова, над річкою Шкло, простягнулось село *Заліська Воля*. Жило там біля 360 родин, в тому сім родин жидівських, чотири польських — радше русько-польських (так вони себе звали).

Вороги України це село змили з лиця землі, а територію віддали Польщі.

У тридцятих роках в селі процвітало українське життя: церква Чесного Хреста, Школа вселюдна (Повшехна), Кооператива «Згода», «Сільський Господар», «Хліборобський Вишкіл Молоді», читальня «Просвіти», яку замкнули поляки за непокору.

Довгі роки війтом був Іван Шевчик-Кпитко, якого разом з Іваном Мелехом большевики замордували у Львові. Обвинувачення було —

Шевчик і інші поширювали злочинний наклеп на ССРСР, кажучи, що в ССРСР виморили голодом 9 000 000 (дев'ять мільйонів) українців.

Пригадую собі, що будучи 7-8 річним хлопчиною, я чув ось такий віршик:

На схід-сонця від Збруча
В Радянськiм Союзi,
Там бiдують наші брати
На цілiм окрузі.

Там бiдують наші брати
Та ще й голодують.
Тому, що зайді большевики
Їх майно грабують.

Забрали в них збiжжя,
Забрали худобу.
Наших братів українців
Ведуть живцем до гробу.

Віршик цей написав в той час молодий студент Іван Павлик-Воринчак, який десь відійшов із села, бо доля українських студентів була тяжкою боротьбою.

З. Воля

(Знаний Редакції як Іван Стасік)

Львів, 14 липня 1993 р.

Високоповажаний Пане Редакторе!

Із запізненням відповідаю на Вашого листа. Прошу дарувати мені! Насамперед хочу сердечно подякувати Вам і Вашій Редакції за таку чудову можливість бути видрукованим у Вашім журналі. Це висока честь для мене, між іншим, також з огляду на те, що це є, властиво, моя перша закордонна публікація. Я реаліст саме тому, що ідеаліст. Саме тому, що я християнин, я, як мені здається, реалістично зважую те, що номінальна воля для України — це ще не внутрішня свобода духу. . . Народ наш ще не випростався *внутрішньо*, особливо на Сході і на Півдні. . . А в урбанізованих осередках (у великих міських агломераціях) міра зла (загальна деморалізація, корупція, жорстокість і цинізм. . .) наростає лявиноподібно. . . Власні державні інституції (а вони ще далеко *не цілком власні*, не цілком українські) ще не провадять нас автоматично до духово-морального оздоровлення нації. . . Проблема українського урбанізму (і зосібна проблема дерусифікації великих міст України) є, на мою думку, однією із центральних в аспекті систематичної цілеспрямованої праці щодо відбудови напівзруйнованої нації. Модерна українська культура (у тім числі і побутова культура і культура повсякденного спілкування) мусять посідати адекватне *українське* міське середовище із властивим йому динамізмом усіх суспільних процесів та концентрацією творчих спонук. . . Моя наукова робота в Інституті етнології, до речі, безпосередньо пов'язана із етнографічною урбаністикою: до середини 1996 року я мав би завершити більшу монографію про етнолінгвістичну ситуацію в містах України. Методологія цієї розвідки є комплексна — із залученням соціально-психологічних і соціолінгвістичних методик дослідження. Буду Вам безмежно вдячний, Шановний Пане Редакторе, якщо Ви будете такі ласкаві при нагоді передати для мене (можливо,

в рахунок майбутніх моїх публікацій) щось із новіших британських праць (скажимо, якщо це буде можливо, 2-3 загальні монографії) з ділянки соціальної антропології; соціології міста; соціальної психології та соціолінгвістики.

Попри по імперському наставлених до нас північносхідних сусідів, маємо ще великого ворога всередині нас самих: а це є наш провінціалізм, як наслідок тривалої ізоляції від світу — з одного боку, та певного нашого духового лівінства — з другого боку. . . Мусимо наново починати з учнівства, навіть якщо вже нам поза сорок. . . Моє знання англійської мови є, на разі, достатнім для того, аби вільно спілкуватися нею і читати наукову літературу практично без словника. . . Однак брама для цієї останньої у нас ще практично зачинена: навіть академічні бібліотеки не мають валюти для купування книжок за кордоном. . .

Дякую Вам ще раз за високу честь (і, безумовно, відповідальність) вважатися причетним до кола сталих співробітників Вашого місячника-журналу. До кінця року, — воля Божа, — спробую передати Вам дві праці із питань етнолінгвістичної ситуації в українських містах (аналіза конкретних механізмів денационалізації, котра не тільки триває, але й посилюється); а також про шляхи відбудови українського урбанізму. Маю ще також варті, на мою гадку, уваги матеріали про *менталітет росіян очима самих росіян* (що писали про лихі аспекти етнопсихіки росіян такі відомі російські мислителі, як Бердяєв, Лоський, Розанов, Ільїн та ін.). Але студію на цю тему (над нею я працюю принагідно) спробую передати Вам вже на наступний рік.

З побажаннями успіхів у Вашій праці,

широ Ваш —

Роман Кісь

З ПРИВОДУ СТАТТІ ПЕТРА СОРОКИ «ВИШКІЛ ДУН НА ФІЛЬВАРКУ КВЕЛЬ», НАДРУКОВАНІЙ У «ВИЗВОЛЬНОМУ ШЛЯХУ» (1993, ч. 4 1 5)

Ми, члени Управи Товариства «ДУН» (Дружин Українських Націоналістів), старшини і підстаршини куреня «Нахтігаль», вважаємо за свій обов'язок внести пояснення і виправлення до вищезгаданої статті, а саме:

На самому початку автор пише, що «50 років минуло від часу, коли відбувся вишкіл сотні Дружин Українських Націоналістів (ДУН) на фільварку Квель коло Бранденбургу, якого учасником був я».

Ми стверджуємо, що в Бранденбургу чи його околицях ніколи не вишколювалася жодна сотня ДУН. ДУН склалися з двох куренів, які мали заковдані назви «Нахтігаль» і «Роланд». Перший курінь вишколювався в Нойгаммері, а другий — в Австрії, в Завберсдорфі. Першими змобілізованими групами ДУН були групи, які починали вишкіл у Криниці та Барвінку. Після зформування куреня «Нахтігаль» вони були відправлені в Нойгаммер. Ні в яких інших місцевостях вояків ДУН не вишколювали.

У Бранденбурзі німці готували «вартівничі команди» для охорони промислових об'єктів в Польщі. Правда, невелику групу, яка відбула вишкіл у Бранденбурзі (ті, що були вояками чужих армій), Організація відіслала в Нойгаммер до «Нахтігально».

Далі автор пише, що всіх їх було поділено на шість роїв, тобто, перебувало там якнайбільше 60 осіб. Тому не можливо, щоб «при кінці травня ціла сотня від'їхала на польові вправи до Нойгаммеру, до легіону Шухевича, а в Квелі залишилися 25 найкращих, які були призначені для перекинення на терени України ще перед початком війни, мінування військових об'єктів, залізничних та телефонних сполучень тощо. Задля того ми перейшли вишкіл мінерки, вміння обчислювання сили вибухового матеріалу для знищення потрібного об'єкту... цей вишкіл тривав два тижні». Згодом їх «поділено на три групи з окремими завданнями. Наша група... ще перед війною мала дійти до Богданівки за Тернополем і там знищити залізничний тор».

У своїй історичній праці під назвою «ДУН» (Детройт, 1992) Мирослав Кальба на сторінці 90 зазначає: «На цьому місці хочу ствердити, що 'Нахтігаль' ніколи не був вишколюваний до диверсійних актів, ніколи їх не виконував та за час свого військового вишколу не мав призначеної одної години, щоб хоч теоретично чи практично запізнатися з вибуховими матеріалами чи диверсійними актами. Хай на будуче буде всім відомо і ясно, що 'Нахтігаль' ніколи не був диверсійною одиницею і жодних диверсійних актів не виконував».

Цей «злочинний ярличок» за всяку ціну намагалися навісити нам наші вороги з Москви і Варшави, а перестали аж тоді, коли М. Кальба в іншій своїй праці — «Нахтігаль» (Курінь ДУН), виданій 1984 р. в Денвері, документально спростував ворожі наклепи. Отож і не зрозуміло, чому саме тепер П. Сорока в'яже себе з ДУН і стверджує, що вони були диверсійною групою, вишколюваною в Бранденбурзі.

Далі П. Сорока стверджує, що вони виконували накази не ДУН, а тільки Організації Українських Націоналістів. Про те, що згадана ним група не мала відношення до ДУН та куреня «Нахтігаль», свідчать слова самого автора, коли він пише, що «до Львова ми прибули другого липня, два дні по проголошенні відновлення Української Держави. Зголосилися ми у керівних чинників ОУН, які містилися в будинку «Дністра» на вул. Руській, де я діставав доручення вертатись до Золочева і там зголоситися в тамошньому проводі ОУН».

З наведеного уривка зрозуміло, що автор не був членом ДУН, бо тоді курінь «Нахтігаль» перебував саме у Львові, і обов'язком члена ДУН було зголоситися до куреня «Нахтігаль», до сотника Романа Шухевича, а не до Проводу ОУН.

Ми звертаємось до редакцій і дописувачів з проханням обережно ставитись до отаких спогадів, а редакторам радимо, перш ніж друкувати їх, консультуватися з компетентними чинниками чи особами, щоб несвідомо нікому на завдати шкоди.

За Управу ДУН —

Мирослав Кальба,
голова, США

Данило Бідяк,
секретар, Канада

Антін Феденишин,
касир, США

Ярослав Гембатюк,
член, Канада

ПОЯВИВСЯ НОВИЙ 19 ТОМ «ЛІТОПІСУ УПА»

Нещодавно у Львові побачив світ із деяким спізненням том 19 «Літопису УПА», під назвою «Група УПА 'Говерля'. Книга друга: Спомини, статті видання історично-мемуарного характеру» (1992). Це вже друга книга про 4-ту Воєнну Округу (ВО) УПА-Захід, широко відомою, як «Група Говерля».

19 том містить на 360 сторінках чотири основні розділи. Це звіти командира 4-ої ВО від 1943 до літа 1944 р. та серія спогадів про бойові дії куренів «Підкарпатський» та «Дзвони» з Чорного Лісу. Половина найновішого тому — передруки таких повстанських видань: «Полковник Грегит-Різун» (1948) із Станиславівського відтинка, «За Волло України» (ч. 7, 1949) із Калуського відтинка, «Гомін Волі» (ч. 3, 1950) із Дрогобицького відтинка. Тут ідуть також частинним витягом матеріали з праць «У боротьбі за волло — Під бойовими прапорами УПА» (1946) — описи акцій на Гуцульщині і Дрогобиччині, та «Буковина в боротьбі», частинне зведення звітів за роки 1944-1946 із Чернівецької області. Останній розділ дає читачеві спомини голландського генерала про його побут в УПА на Станиславівщині 1944 р.

Карпатське з'єднання «Говерля», яке з усіх бойових частин УПА існувало найдовше, було зорганізоване в листопаді 1943 року з учасників вишкільних відділів Української Народної Самооборони (УНС) на терені Станиславівщини. Галичина тоді стала базою корпусного з'єднання «УПА-Захід», в яке входило шість воєнних округ, а територія тодішньої Станиславівської області початково служила основою для 4-ої ВО УПА-Захід. Бойові відділи (сотні, курені, загони) на території кожної воєнної округи об'єднувалися в одну «Групу», яка гієрархічно рівнялася дивізії в регулярному війську. Після реорганізації з початком 1945 року поширено терен дії цієї воєнної округи (додучено Буковину, Закарпаття і Дрогобиччину), а також поділено її на шість Тактичних Відтинків (ТВ). В цей час до з'єднання входили 14 бойових куренів піхоти та невідома кількість самостійних сотень, з чисельним станом приблизно до 6-7 тисяч вояків, що становило майже половину бойового складу цілої УПА-Захід. Від 1947 р. діяли виключно на цьому терені останні бойові сотні та чоти УПА, яких остаточно розформовано при кінці 1949 р. Командирами 4-ої ВО чи «Групи Говерлі» були: хор. (пізніше сотник) Іван Белейлович-«Дзвінчук», пор. (пізніше підполковник) Іван Бутковський-«Гуцул» (від січня 1944), май. Микола Твердохліб-«Грім» (від липня 1944).

Книжка містить англійське резюме, покажчик та 43 ілюстрації. До неї ввійшли знімки багатьох визначних старшин УПА: Богдан Вільшинський-«Орел» (командир УНС Дрогобиччини в 1943), пор. Богдан Драч-«Дунай» (командир Станиславівського ТВ в 1946-1949), підп. І. Бутковський-«Гуцул» (командир 4-ої ВО в 1944), сотн. Іван Гонта-«Гамалія» (командир куреня в 1944), май. Павло Вацик-«Прут» (командир куреня «Підкарпатський» в 1945-1946), пор. Ярослав Вітовський-«Зміюка» (командир Дрогобицького ТВ в 1945-1946), сотн. Ярослав Косарчин-«Байрак» (командир Калуського ТВ в 1945-1949), сотн. Володимир Чав'як-«Чорнота» (командир куреня «Дзвони»

в 1945-1947), сотн. Степан Стебельський-«Хрін» (командир Дрогобицького ТВ в 1947-1949).

Не всіх осіб на деяких знімках вдалося з певністю ідентифікувати. Приміром, сотн. «Клим», головний політвиховник «Групи Говерлі» впродовж майже цілого її існування є знаний тільки під своїм псевдонімом. У книжці є фотографії сотенних командирів та інших вояків, які не ідентифіковані. Тому редактор цього тому звертається із проханням до читачів — повідомити, коли б хтось розпізнав на вміщених знімках знайому особу або коли хтось неправильно ідентифікований.

Матеріяли до т. 19 «Літопису УПА» зібрав, упорядкував та зредагував май. Петро Содоль. Він також редактор т. 18 «Літопису УПА» (1990), а тепер підготовляє матеріал до третьої книги про «Групу Говерлю». Крім того, він уже довгий час збирає біографічні відомості про старшин УПА та працює над енциклопедичним довідником про старшин та бойові відділи з усіх теренів дії УПА.

19 том «Літопису УПА» коштує 20 доларів. Замовлення з оплатою просимо слати на адресу:

Litopys UPA
P.O. Box 97, Station 'C'
Toronto, Ontario, M6J 3M7
CANADA

*Редактор журналу «Визвольний Шлях» при вході до Собору
Св. Софії в Києві*